ASOSYOLOJİ

MSÜ SOSYOLOJİK ARAŞTIRMALAR KULÜBÜ

Eski Güzel Günler:
Veya Sosyalizmi Nasıl Hatırlamıyoruz?

Oyunun Kuralları

Son Dönem Popüler Kültür Ürünlerine Genel Bir Bakış: Heredot Cevdet, Tyler Durden ve Diğerleri

Sosyal Bilimlerin Güncel Sorunları ve Neo-Liberalizm

HIP HOP:
Gençliğin Küreselleşen Direniş Kültürü

IX. Sosyoloji Öğrencileri Geleneksel Kongresi

İdeoloji Reloaded

Abanma Yok! Korkma Teknik Vurcam

Fotokopi Eğitimi

Marshall McLuhan'ın Tezi Üzerinden...
Medium Is Message

Büyümek, Hayat Stratejileri ve Trajik Durum:
"Modern" Zamanlarda Birey Olmak

Bir Kitap Üzerine, Ağır Roman
Anti-Masal

Baudelaire ve İç Sıkıntısı Üzerine

Toplumsal Değişimler, Sanat ve Caz

Sayı 4
Nisan 2004

İÇİNDEKİLER

2
Başlarken

3
Eski Güzel Günler: Veya Sosyalizmi Nasıl Hatırlamıyoruz / Sezgin Boynik

7
Oyunun Kuralları / Selver Külaber

10
Son Dönem Popüler Kültür Ürünlerine Genel Bir Bakış
Heredot Cevdet, Tyler Durden ve Diğerleri / Türkay Nefes

15
Sosyal Bilimlerin Güncel Sorunları ve Neo-Liberalizm / Fatma Şenden Zırhlı

18
HIP HOP: Gençliği Küreselleşen Direniş Kültürü / M. Kubilay Akman

21
IX Sosyoloji Öğrencileri Geleneksel Kongresi / Barış Öz, Aysun Özdilek, Ali Saltan

24
İdeoloji Reloaded / Zizek / Çeviri: Özlem Küçükoruç

27
- Abanma yok! -Korkma Teknik Vurcam / Göktuğ Atlan

31
Fotokopi Eğitimi / Okay Deprem

34
Marshall McLuhan'ın Tezi Üzerinden... Medium Is Message / Özlem Delikanlı

37
Büyümek, Hayat Stratejileri ve Trajik Durum:
"Modern" Zamanlarda Birey Olmak / Özlem Güçlü

40
Bir Kitap Üzerine, Ağır Roman: Anti-Masal / Mert Tokur

42
Baudelaire ve İç Sıkıntısı Üzerine / Onursal Yakupoğlu

44
Toplumsal Değişimler, Sanat ve Caz / Sinem Gölebakan

Sosyolojik Araştırmalar Kulübü Asosyoloji Dergi Grubu:
Efe Arık, Özlem Can, Lale Dayıoğlu, Kıvanç Esen, Çiğdem Hasanoğlu, Ali Saltan, Papatya Tıraşın, Nagehan Uskan
e-posta:
asosyoloji@hotmail.com
Görsel Tasarım: Tayfun Koç
Kapak Resmi: Umut Germeç

Asosyoloji Dergisi, MSÜ Sosyolojik Araştırmalar Kulübü Yayınıdır.

Nisan 2004

ve inşa ettirdiği fabrikalar yakıldı.

(Evet) Arnavutluk'ta, anaokullarının bile Marx Bahçeleri olarak adlandırıldığı extra-totaliter bir rejim vardı.[2] Fakat Arnavutluk'un hemen komşusu olan Kosova -ki daha liberal bir komünist rejimin- Yugoslavya'nın parçasıydı. (Ve hala öyle gibi.) Yugoslavya'daki aydınların durumu da bundan farklı değil. Bir kaç yıldır konuştuğum Kosovalı Türk Aydınlar (kendilerini öyle adlandırıyorlar), bugün Atatürk, Osmanlı Kültürü, Mevlana ve hatta Süleyman Demirel için dizeler dökerken, daha 15 veya 20 yıl önce "Tito'nun nasıl bu kadar büyük bir insan olduğu" ile ilgili yüzlerce şiir yazdıklarını hatırlamıyorlar.

O kadar geriye gitmeye bile gerek yok. Bugün kimse 1991-92'de Kosova'da kurulan ilk Türk partisinin (TDB: Türk Demokrasi Birliği) Miloşeviç'in partisi ile birlikte çalıştığını hatırlamıyor. Bu tarihsel gaf bir başka amneziin ürünüydü. (Miloşeviç'in Sosyalist Partisi'ni Tito'nun ideolojik devamı olarak hayal eden yanlış bilinç.) Bugünkü amnezi ise Kosova'daki bir başka hegemonyanın ürünü. (TDB ismini KDTP: Kosova Demokratik Türk Partisi olarak değiştirerek amneziyi hızlandırdı.)

Yugoslavya parçalanınca Hırvat asıllı Dubravka Ugresic 1996'da New Left Review'de yayınlattığı "The Confiscation of Memory" (Hafızanın El Konulması) adlı dokunaklı yazısında, Yugoslavya gündeliğinin (hayatının) sembollerinin nasıl yavaş yavaş kuruduğunu ve artık anlamsız bir gösterge olarak ya Yugoslav fillerinin koleksiyonunda dondurulduğunu ya da militarize edilmiş yeni Yugoslav kalıntısı cumhuriyetler tarafından gereksizlik olarak unutulduğunu inceliyor.

Bunlar; Tito'nun resimleri, her evde bulunan fenerli Venedik Gondolu, Yugoslavya'nın ürettiği ilk araba olan Fiço, çocuk partizan kahraman Boşko Buha çantaları, Sarajevo Kış Olimpiyatları'nın kurdu (Vuçko) ve daha bir çok modernleşen Yugoslavya simgeleri. (Bizim evdeki Gondol hala duruyor ama bozuk bir şekilde tavanda. Tito resmi hiçbir yerde yok. Başko Buhalı okul çantam çöpte. Fiço'yu, daha çok kişi alan yeni bir arabayla değiştirdik. Artık Mumbley kırıntısına dönüşen Fiço'dan daha iyi değil, daha çok sevmiyoruz.)

Yugoslavya'nın tüm dilleri bile değişti; bir Tito'nun yerine binlerce yeni Tito getirildi. Nostalji gibi gözüken bu sızmalara iki "iyi" eleştiri yapılıyor: Birincisi, liberal olan ve bu tekten çokluğa geçişin demokrasi olduğunu savunanların eleştirisi. İkincisi, (post-modern olan) geçmişi unutmanın, (toplumsal amnezinin) global olduğunu, tüm yönetim birimlerinde etkili olduğunu savunan eleştiri.

Yugoslavya'yı örnek verirsek; dağılan Yugoslavya, öncesinden kesinlikle daha az demokratiktir. Ülkenin önemli bir kısmı hala NATO veya UN koruması altındayken ve bu uluslararası barış paranoyası her gün tazelenirken hiçbir demokrasiden söz edemeyiz. Eskiden Yugoslavya dünyanın en demokratik dil kanunlarına sahip iken, (mesela Çingene dilinde eğitim vardı.) şu an azınlıkların çoğu kendi dillerini kullanma özgürlüğünden mahrum bırakıldı. NATO Yugoslavya'ya saldırırken, (kesinlikle dilde hiçbir yumuşamaya izin vermemek lazım) komünizmin Avrupa'daki son kalesini de yıkmaya çalışıyordu. Generallerin sıkça yaptıkları dil sürçmeleri bile bunu ele veriyordu.

Ayrıca komünizm sonrası ülkelerin çoğu (Yugoslavya, Arnavutluk, Romanya, Rusya, Bulgaristan...) devlet tarafından örtülen kolektif bir mafyalaşmaya doğru kaydı. Seçimlerde artık K.P.'den (Komünist Parti) başka partilerde vardı; fakat Miloşeviç'te olduğu gibi hep aynı parti kazanıyordu.

Post-sosyalist ülkelerde demokrasi iki yönde ilerliyor. Birincisi; Batı kültür endüstrisi tarafından bu ülkelere sokulan çok yönlü-kitsch propaganda. Devletin TV kanallarından bir anda yüzlerce yarı pornografik içerikli yerel kanallara geçiş, bu durumu açıklayan örneklerden biri olarak ele alınabilir. (Tarkovski konulu tartışmalardan, militarize edilmiş folk içerikli eğlencelere geçiş.) 1960'larda ve 1970'lerde de Demir Perde ülkelerine Beatles veya Led Zeppelin girebiliyordu; fakat burada kendi yolunu bulup bir alt-kültürün karşı söylemi oluyordu. Oysa şimdi Nike-Cola-MTV köylülük doyumsuzluğu olarak, Balkanlaştırılarak, totaliter bir söylemin vazgeçilmez göstergeleri olmuştur. Kesinlikle Nike, Tito'nun yerine, Amerika da Rusya'nın yerine geçti. İkinci demokratikleşme ise post-sosyalist ülkelerde faaliyet gösteren "Soros" gibi açık toplum sivil kuruluşları tarafından gerçekleştiriliyor. Bunlar Balkan avangardını bir kültür ve belirsizlik cümbüşü olarak ele alıyorlar ve Paris'ten New York'a kadar en meşhur sergilerde enstale ediyorlar. Maymunların çizdiği Pollock soyutlamaları kadar olmasa da Balkanlar'daki ve post-sosyalist ülkelerdeki sanatçılar, geçmiş zorbalıklardan ve baskıdan kurtulup batının hoşgörülü demokrasisinde ne

[2] Bu bilgileri 'Bilinmeyen Arnavutluk' kitabından aldım, ama bu kitabı kaybettim. Bit pazarından almıştım ve 1967'de Cumhuriyet gazetesinde çalışan bir gazeteci yazmış.

kadar iyi eserler üretebileceklerini gösteriyorlar sanki.[3] 1990'ların başından beri üretilen çok iyi modern post-sosyalist sanat ürünleri var; fakat bunlar sosyalist-realizmin polis baskısı olmadığı anlamına gelmiyor.

Post-modernistler ise toplumsal amnezinin, tüm yönetim biçimlerinde olan ve artık monopolleşen eklektizimden ve patlayan "Gösteri Toplumu"ndan başka alternatifinin olmadığını savunuyorlar. Bu bir noktada doğru, çünkü bir zamanlar her gencin taptığı New Kids on the Block, Rambo veya Arkanold video oyuncaklarını kaç kişi hatırlar ya da düşünür. Gösteri toplumu her geçen günle birlikte ömrü de kısalan kültürel ürünler üretiyor.[4] Beatles'ın ömrü 8 yıl, Led Zeppelin'in 5, Micheal Jackson'ın 3, Spice Girls'ün 1 yıl, Christina Agulier'in ise bir kaç ay. Yakında bir günlük ömrü olan sanatçılar çıkacak. Andy Warhol'un dediği gibi "Modern dünyada herkesin 15 dakikalık meşhur olma fırsatı var."[5] Komünist ülkelerde yaşanan amnezi buna hiç benzemiyor; çünkü 40-50 yıllık ikonların (Guy Debord buna yoğunlaşmış gösteri derken büyük bir liberal-ideolojik hata yapıyor.) hepsi bir günde, hiç hesaplaşmadan yıkılıyor. Bu yıkılışların hiç biri "Ulis'in Bakışı" filmindeki taşınılan Lenin'in devasa heykeli sahnesi gibi grotesk yaşanmadı. Hepsi, bir çapulculuk ve histeri krizinde paramparça edildi. Onların dönüştürülmesi, başka bir kılığa sokulması, arşivlenmesi yapılmadan tamamen silindi. Bu amnezi batıdakiyle aynı değil; çünkü tarih hocası yarıda kaldığı Marx ve Lenin dersini, ertesi gün, onları mitolojik-milli kahramanlar olarak anlatmaya devam etti.[6]

Peki bu insanlar 40-50 yıl kendilerini nasıl kandırdılar? Şu anki eski totaliter insanlara özgürlük verdiklerini düşünen post-modern liberaller, bu bireylerin birer makine olduklarını mı düşünüyorlar? "Kesinlikle öyle değildi." diyor Slovaj Zizek "Birileri Totalitarizmden mi Bahsediyor?" isimli kitabında. Bunun tek bir açıklaması var: Eski post-sosyalist ülkelerin Batı'nın totaliter yönetim biçimleriyle ilgili olan ön kabullerini kayıtsız-şartsız kabul etmesi, daha doğrusu komünist yönetim biçimini uygarlık tarihindeki bir anti-demokratik leke olarak düşünmesi ve/veya kara delik olduğunu düşünerek geçmişi tümden reddetmeyi seçmesi. Artık kendine başkasının gözüyle bakmaya başlayan Lacan'cı "suçlu özne" gibi, post-sosyalist ülkeler de bir anda kendilerini böyle bir ötekileştirme projesine dahil ettiler. Totalitarizm, Zizek'in de dediği gibi, "hiçbir şeyi açıklamayan bir kavramdır; bilakis amneziye ve örtmeye hizmet eden ideolojik bir tuzaktır."

Yakın zamanda (7 Kasım 2002- 9 Şubat 2003) Prag'ta yapılan Çekoslovak Sosyalist-Realist retrospektif sergisi "Geçmişi Nasıl Hatırlıyoruz?" olarak isimlendirilmişti. Martina Pachmanov sergi hakkında yazdığı revüde, ziyaretçilerin çoğunun bu resimlere güldüğünü veya bunlarla dalga geçtiklerini anlatıyor. Pachmanov, kimsenin bu dönemi ciddiye almadığını söylüyor ve kimse bu dönemin sanatı hakkındaki dinamikleri araştırmadığı için (mesela, 2. Dünya Savaşı öncesi Çek avant-garde'ın daha sonra resmi sosyalist-realist görselliğin modelini oluşturduğunu ve resmi söylemin tüm avant-garde hareketleri yasakladığı çelişkiler) "bu amnezi Doğu Avrupa ülkelerindeki hayali ve düşüncesiz kimliklerin üretilmesini daha fazla pekiştireceği" eleştirisini yapıyor.[7]

Bu amneziye karşı bir duruş olan ilk öneri, 70 ve 80'lerde kült avant-garde ikili olarak bilinen Komar ve Melamid tarafından 1992'de Artforum dergisinde önerilmiştir. Lenin'in 1920'lerde başlattığı "Heykel Propagandası" projesi çerçevesinde SSCB'de yapılan binlerce sosyalist-realist heykel 1991'de yıkılmaya başlanınca, ikili "Heykel Propagandası ile Ne Yapmalı?" (Lenin'e gönderme yapılarak) yazılarında, bunların dönüştürülmesini veya situasyonist ağızla söylersek détourne edilmesini öneriyorlar. (Baştan aşağı çevrilmiş Marx heykelleri, oryantal Lenin büstü, elektronik tabelalarla çevrilmiş anıtkabir, vs.) Komar ve Melamid, kolektif amneziye karşı bir duruş olarak başlattıkları bu "kurtarma operasyonu" ile komünist gündelik hayatının daha ciddiye alınması gereken bir sosyal problem olarak algılanması gerektiğini gündeme getiriyorlar.[8]

Komar ve Helmaid, 1994'te projeleri büyük bir yankı yaptıktan sonra, "Biz Hatırlıyoruz. Veya Öyle Gözüküyor." adlı yazılarında, çocukluklarında geçirdikleri sosya-

[3] Marx Bahçeleri ile ilgili bölüm King Kong Gerilla # 1 fanzininde (2000) bulunabilir.

[4] Dubravka Ugresic, 'The Confiscation of Memory'. 1992'de yazılmış, ama 1996'da New Left Review'de yayınlanmış bir yazı. Andrew Hussey'in amnezi teorileriyle ilgili bir analiz fakat çok nostaljik bir sızlanma gibi geliyor artık.

[5] Jackson Pollock C.I.A.'nın Ajanıydı. Soyut dışavurumculuk Amerika otoritelerinin Rus sos-realizmine karşı desteklediği bir avant-garde'tır. Bu konuda yazılmış çok güzel bir kitap var 'How New York Stoll Art from Paris'.

[6] Gösteri Toplumu analizi için Guy Debord'a bakınız. Kesinlikle sahtekar Baudrillard'ı okumayınız.

[7] 70'lerden beri meşhur bir Yugoslav çağdaş sanatçısı olan Mladen Stilinovic, Warhol'a gönderme yaparak "Balkan şu an 15 dakikasını yaşıyor" diyor. (Zarez dergisi, Zagreb, no.98, 2003)

[8] Anri Sala, Berlin Biennale (2001) kataloğunda Annie Fletcher ile yaptığı röportajında bundan bahsediyor.

list-realist gündelik hayatın onları nasıl etkilediğini, ara sıra (Lenin ve KGB ajanlarıyla) psikanalitik hesaplaşmalara giderek açıklıyorlar. Anıtkabir önündeki sırayı, Stalin'in gelmesi ve gitmesi furyasını ve daha bir sürü rejim ritüellerini hatırlıyorlar.[9] Moskova'da dede veya nineleriyle yaptıkları yürüyüşleri, Walter Benjamin'in çocukken annesiyle gezdiği Berlin gibi hatırlıyorlar. Walter Benjamin, özellikle Pasajlar isimli eserinde geçmişi hatırlamanın devrimci potansiyelini Baron Haussman'ın Paris'ini inceleyerek gösteriyor. Toplumsal amneziden sıyrılan Benjamin, geçmiş yüzyılı hatırlayarak günümüzü daha iyi anlayabileceğimizi göstermek istiyor.[10] Her göstergeyi (fizinomi) bir dedektif gibi avlayan Benjamin, aralarındaki bağı kurarak modanın ideolojik hegemonyası dışında bir açıklama sunmayı başarıyor böylece.

Bu yüzden geçmişi hatırlamak, eski sosyalist ülkeler için en önemli strateji olmalıdır. 80'lerde Slovenya'da (ex-Yugoslavya) kurulan Neue Slowenische Kunst kolektif hareketinin 2000'de yaptığı "Doğu Sanatı Haritası" bu ihtiyaca cevap veren en ideal çalışmadır. Batının avant-garde'ına karşıt olarak, NSK elemanları diğer Doğu Avrupa ülkelerindeki sanatçılarla birlikte "retrogarda" kavramını geliştirdiler. Geçmişi baz alan bu hareket, Doğu Avrupa'nın otonom statüsünü kurmaya çalışıyor ve tüm eski sosyalist ülkelerin sanat ve kültür olaylarını Batı'yla simbiyotik ilişkiye girmeden anti-amnezik bir bütünlülük içinde tanımlıyor.[11]

Bugünkü çokkültürcü egzotik liberal piyasaya, en iyi cevaplardan biri olan total duruşun örneği artık "biz geriyiz, siz ileridesiniz" gibi batı eksenli uygarlık diyalektiğine karşı, "bizim kadar siz de geridesiniz" cevabıdır. Belki politikanın estetikleştirilmesine karşı, sanatın devrimcileştirilmesi böyle bir şekilde mümkündür.

[9] Martina Pachmanova,"How We Remember the Past" www.aertmargins.com'dan. Bu sitede doğu bloku avant-garde'ı üzerine çok yararlı bilgiler var.
[10] Komar&Melamid, "What to be Done With Monumental Propaganda", Artforum, May, 1982.
[11] İkili, 80'lerde Artforum dergisine yazdıkları yazılarda Rus yönetim biçimini karanlık totaliter olarak yorumlayıp, bu heykellerin tanatos güdüsüyle ilişkisini kuruyorlar.
[12] Komar&Melamid, "We Remember, Or So It Seems", Monumental Propaganda içinde. Independet Curators, Inc, New York, 1994.
[13] Walter Benjamin'in hatırlama ve devrimci potansiyeli bağlantısını Marksist ve politik bir boyutta anlamak için SBF dergisinde Meral Özbek'in 2001'de yazdığı ve yakında kitap olarak çıkaracağı "Walter Benjamin'i Okumak" çalışması Türkçe'de en iyi olanıdır.
[14] Irwin, "East Aer Map", 2000'de Belgrat'ta çıkan New Momenti dergisinin 20. sayısının özel sayısı olarak çıktı. Haritada doğu bloku ülkelerindeki tüm alternatif hareketler ve sanatçıların birbirlerinden nasıl etkilendiği, hangi yılda çıktığı ansiklopedik bir kesinlikle verilmiştir. İstanbul'da çıkan 'art-ist' dergisinin 7. özel sayısı Irwin'e adandı.

OYUNUN KURALLARI

Fransızca'daki "categorie" sözcüğü, Yunanca "kategorein"; suçlamak sözcüğünden gelir.

P. Bourdieu

Selver KULABER MSÜ Sosyoloji YL

Bu yazı, Pierre Bourdieu'nun geliştirmiş olduğu biçimiyle sosyoloji kavrayışını anla(t)ma denemesi olarak ortaya çıkmıştır. Ara başlıklarda da görüleceği gibi, Bourdieu sosyolojisinin özellikle temel kavramlarına yoğunlaşıldı .Yazı, bir ilk giriş niteliği taşımaktadır ve bir tartışmaya başlangıç olabilirse ödevini tamamlamış olacaktır...

Bourdieu'nun yapıtları okunmaya girişildiğinde ilk izlenimlerden biri, metinlerinin diğer sosyoloji veya herhangi bir uzmanlık metniyle karşılaştırıldığında, dilin önemli bir oranda kendini açıklayıcı niteliğinin bulunmasıdır. Bourdieu her zaman, ağdalı dil kullanımı yerine, "alçakgönüllü" olarak adlandırdığı "açık" ifadeleri tercih eder. Bu ifadeler bazen paradoksal bir biçimde iki sayfa süren uzun bir cümleye bürünebilir. Ama burada, hep hissettirmeye çalıştığı bir "tavır" gizlidir. Tercihler; çıkar ilgileri taşırlar, ayrımlar/farklar dokunulmaz alanlar yaratma amaçlarıyla yüklüdürler. Bu nedenle de tırnak içinde aldığı kavramların, kelimelerin sayısı önemli bir orandadır. (buluş, zarif yaşam, uzman, sermaye, vb.) Çünkü; kimin dili uzun cümlelerle kullanabileceğine çoktan karar verilmiştir bile. Dil olgusu ve kullanım biçimi sosyolojik anlamıyla bir "mücadele hedefi"dir.

Mücadeleye sahne olan tikel toplumsal alanlarda eyleyiciler, amaçlarını yönlendiren hedeflere göre hareket ederler. Bourdieu, bunu "toplumsal yörünge" olarak adlandırır. Toplumsal yörüngeyi belirleyen ise bir alanla habituslar aracılığıyla kurulan ilişkidir. Alanlar çok farklı olabilir. (Siyaset alanı, felsefe alanı, din alanı, vb.) Eyleyiciler, edinilmiş her türlü "yatkınlıkları"yla alanlarla ilişkiye geçerler.

Habitus ve Alan

Bourdieu'nun sosyolojisinde habitus ve alan ilişkisi temel bir roldedir. Habitus, farklı biçimlerde olabilen ve eyleyiciye amaçlarını gerçekleştirme fırsatı veren bir harita, sermaye (ekonomik, kültürel, toplumsal, vb.) olarak ortaya çıkan "kalıcı" yatkınlıklardır. Habitus, Bourdieu'nun güncelleştirdiği bir kavramdır. Aristoteles'ten geçerek Ortaçağ skolastik felsefesinde kullanılmıştır.[1] Daha sonra Erwin Panofsky'nin gotik mimarlığa skolastik düşüncenin yansımalarını araştırdığı kitabında kullanmıştır.[2] Habitus, sonradan kazanılır ve kimi durumlarda sermaye gibi işler. Bourdieu, habitusun belli durumlarda yapılması gerekenlere ilişkin "pratik duygusu" olduğunu yazmıştı.[3]

Alanlar ise, özgül yasaları olan ve o alana girene kendini dayatan kurallılıklar bütünüdür. Her alan, özgül hedef ve çıkarlar ile tanımlanır. Bir alanın işlemesi için oyunun içkin yasalarını ve hedeflerini kabul eden oynamaya hazır insanların ve hedeflerin olması gerekir.[4]

Heidegger'in dasein ve dünya arasında kurduğu ilişki, habitus ve alan arasındaki ilişkiye benzerdir.[5] Çünkü; dasein dünyanın içinde olmak, dünyaya atılmış olmaksa eğer, habitus gibi edinilmiş olan her şeyi yapılandıran verili konumlardan oluşur (bir sınıfsal konum gibi, sonradan edinilen nitelikleri yapılandıran unsurlar). İçinde bulunduğu andan itibaren insan dünya ile ya da toplumsal alanlarla ilişkiye geçer. Dünyanın ya da toplumun içinde olmak 'oyun'un içinde

[1] P. BOURDİEU, Sanatın Kuralları, YKY, 1999, s.281.
[2] E. PANOFSKY, Gotik Mimarlık ve Skolastik Felsefe, Kabalcı, 1999.
[3] P. BOURDİEU, Pratik Nedenler, Kesit, 1995, s. 45.
[4] P. BOURDİEU, Toplumbilim Sorunları, Kesit, 1996, s.104.
[5] P. BOURDİEU, Pratik Nedenler, s. 170.

olmaktır. Eyleyiciler, kendilerini toplumun dışında konumlandıramazlar (toplumun dışı yoktur). Oyunun dışında konumlanma iddiası, Bourdieu açısından "incelikli" stratejilerle oyunun içine dahil olunduğunu gösterir. Örneğin kültürel alanlar, oyunun dışında (kültürel üretimler çıkar gütmez: yazınsal alanı sanat-para karşıtlığı yapılandırır) konumlanma iddiasının tam tersine oyuna dahil olmanın farklı bir alan içinde ortaya çıkan biçimleridir. (ayrıca; bürokrasi, devlet, din alanları aynı mantığa uyarlar.)

Habitus ve alan ilişkisiyle anlatılmaya çalışılan "eylem" kuramı, genel bir toplumsal felsefeyi antropolojik olarak yapılaştırır ve eyleyicilerin harekete geçmelerinin, ilişkilerinin en temel düzeyde sosyolojik nedenlerini belirleyerek farklı alanlara uygular. Böylece, karşılaştırmalı yönteme ağırlık tanınarak yapısal açıklayıcılara ulaşılmış olur.

Pratik Mantıklar

Habitus ve alanların ilişkilendirilmesi pratik bir kurama göndermede bulunur. Bourdieu her şeyden önce, yapmak istediğinin "pratiklerin genel bir ekonomisini ve bilimini oluşturmak" olduğunu söylemişti.[6] Pratik davranışlar, antropolojik nitelik taşıyan nedenselliklerdir. Bourdieu, Levi Strauss'un akrabalık ilişkilerini incelediği araştırmasında vardığı ve toplumun temeline yerleştirdiği dıştan evlenmeyi (ensest tabusu ve exogami), pratik düzeyde ortaya çıkan aile stratejisinin bir seçimi olduğunu gösterdiğinde, pratik nedenselliklere gönderme yapıyordu. Burada söz konusu olan toplumsal bir ilişkidir. Çünkü pratiklerin temelinde çıkar veya işlev yatar ve ilişki en temel düzeyde, ilişkiye geçmeyi gerektiren nedenlere dayanır.[7]

Pratiğin ekonomisine, farklı toplumsal alanlarda geçerli olan ve bilimini oluşturmaya elverişli kurallılıklara dayanarak varılabilir. Bugün kullandığımız anlamıyla ekonomide (artı değere dayalı mübadele) ve ekonominin "arkaik" anlamında (armağan mübadelesi) ortak biçimde varolan toplumsal ilişki biçimlerinin nedenlerinin merkeze konulmasıyla genel bir ekonomi fikrine varılır.

Pratikler, yapılan ve görülen somut toplumsal mantıklardır. Toplumsal dünyayı anlamayı sağlayan kavramları yatay bir biçimde keser, kavramsallaştırmaların temelinde yer alır. Bourdieu'nun pratik çözümlemesine örnek olarak, yemek yeme alışkanlıklarını sınıflandırması verilebilir. "İşçi sınıfı açısından önemli olan yenilenin besleyici olması ve vücutta kalmasıdır. Burjuva sınıfı için ise vücudu biçime sokmak öncelik taşır (salata yemek)."[8] İşleve ve biçime verilen ağırlık işçi sınıfı ve burjuva sınıfını karşıtlaştırır ve eyleyicilerin pratik düzeyde ortaya çıkan eğilimlerinin nedenlerini yapısal düzeyde açıklamaya olanak tanır.

Yapısal düzenliliğe, pratikte görülebilen sınıf habitusları karşılaştırılarak varılmıştır. Eyleyiciler, sınıfsal konumlarını farkında bile olmadan dile getirirler. Bir şeyi yapma biçimi, zevklerin seçimi, bedenin duruşu, konuşma tarzı, vb. alışkanlıklar "kendiliğinden" bir "uyum" içindedir ve belli kavramlar altında sınıflandırılmaya elverişlidir.

Toplumsal Konumlar

Pratik düzey araştırılırken, eyleyicilerin toplumsal konumları, Bourdieu'nun antropolojik sosyolojisinde başlangıç noktalarından biridir. Konumlar sınıfsal nitelik taşırlar ve habitusları oluşturan ve onlar tarafından da oluşturulan konumlar toplumsal uzamın temelidir. Bourdieu'dan alıntılarsak:

"Toplumsal uzam, birbirinin dışında ve dışsallık ilkesiyle (iç içe, yakın, uzak) ve düzenleme bağıntısıyla tanımlanan konumlar bütünüdür."

"Toplumsal uzamda eyleyiciler, sermayenin hacmi ve yapısına bağlı olarak farklılaşırlar. (ekonomik ya da kültürel sermaye)"[9]

Birinci alıntıda, toplum incelenirken esas alınan konumlar vurgulanıyor. Konumlar birbirlerine karşıt veya dışsaldır. Konumları meslekler veya yapılan işlerle dile gelen sınıflar oluşturur. Sınıfsal bir konum ikinci alıntıda gösterildiği gibi, sermayenin niteliğine (ekonomik veya kültürel) ve hacmine (farklı sermayelerin birbirlerine oranı) göre tanımlanır. Bir üniversite profesörü, kültürel sermayesi açısından ekonomik sermayesine göre en üsttedir. Şirket patronu ise ekonomik sermayenin kültürel sermayeye oranla en üstte olduğu bir konumla tanımlanır.[10]

Toplumsal konumlar, habituslar aracılığıyla, bir "tavır almalar uzamı" nda yeniden dile getirilirler. Sınıfların davranışlarındaki birlik düşüncesinin bir uygulamasıdır bu fikir. (Spor karşılaşması izleme tercihlerinde ya da beslenme alışkanlıklarında gösterilebileceği gibi.) Habituslar, konumları bulmanın önemli yollarından birisidir.

Yöntemsel Belirlemeler

Buraya kadar Bourdieu'nun sosyolojisinin genel bir anlatımını gerçekleştirmeye çalıştık. Şimdi de pratik sosyolojinin bazı epistemolojik ve yöntemsel kabullerine değinebiliriz.

[6] A.g.y. s. 176.
[7] A.g.y. s.32.
[8] Toplumbilim Sorunları, s. 28.
[9] Pratik Nedenler, s.19-20.

Bourdieu, yapısalcılığın önemli bir tercihi olan bağıntıların (ilişkilerin) önceliğini kabul etmiş gibi görünür. Yapısalcılıkta inceleme nesnesindeki öğelerden ziyade aralarındaki bağıntılar önemlidir.[11] Bu bağıntılar sayesinde yapılara ulaşılır. Biçim ve işlev arasında, yemek yeme alışkanlıkları arasında kurulan bağıntı, toplumsal bir yapıya işaret eder. Bunun anlamı işlevin altına işçi sınıflarının, biçimin altına ise burjuva sınıflarının davranışlarının yazılabileceğidir. Burjuva ya da işçi sınıflarının özsel özelliklerindense birbirlerinden farklılaşmalarının ifadesini oluşturan ayrımsal bağıntılarıdır açıklayıcı kerteyi oluşturan.

Yapısalcılık, tarihi reddetmeyle ve eyleyicilerin olmadığı bir dünya kurmakla suçlanmıştı. Bourdieu ise, yapıların tarihsel mücadeleler sonucunda oluşturulduğunu söyleyerek yapı ve eylem karşıtlığını aşmaya çalışır. Yapılardan söz etmeyle antropolojik düşünce arasında kolayca bağlantı kurulabilir. Antropoloji başlangıçtan beri devam eden değişmezleri gösterdiğinde yapılardan söz eder. Yapıdan bahsetmek değişmezleri araştırmayla aynı anlama gelir. Bourdieu' nun amacı da alanların yasaları olduğunu kabul ederek farklı alanları karşılaştırıp bu yasalara ulaşmaktır. Bir alanda bulunan yapısal unsurlar diğer alanlarla karşılaştırarak ortak noktaları, değişmez unsurları bulunabilir. Bourdieu da bütün araştırmasını "karşılaştırmalı antropoloji" olarak nitelendirmiştir.

Habitus ve alan arasında kurulan ilişki Bourdieu'ya göre toplumsalı neyin oluşturduğu sorusuna verilecek yanıtın temelidir. Yapısallaştırılan ve tarih içinde değişmeyen unsurları ortaya çıkarır. Bu ilişki en temelde bir mücadele ilişkisidir. Bütün toplumsal alanlarda mücadele görülür. Bu mücadeleler toplumsal alanların karşıtlıklarla yapılanmasının nedenidir.

Karşıtlıklar ve farklılıklar toplumda seçkinlik alışkanlıkları biçiminde sınıfsal konumlarda dile getirilir. Tam da bu yüzden toplumsallığın bulunabileceği yerler habituslar, diğer bir deyişle, alışkanlıklardır.

Eylemlerin nedenlerini anlamak için habitus kavramı, rasyonel eylem teorisine ve dolayısıyla insanların niyetlerine ve çıkarlarına göre hareket edip bir tür hesap yaptıklarını varsayan 'bilinçli özneler' teorisine karşı çıkmak için elverişli olanaklar sunar. Bourdieu, sosyolojinin bir tür 'sıfır derecesi' olan temel indirgeme biçimlerinden kurtulmanın yollarını arıyordu. Eyleyicilerin, çıkar gütmeden davrandıkları düşüncesi, salt bir niyetten hareketle o niyeti gerçekleştirme iddiası terk edilmelidir. Eyleyiciler çıkar hesabı yapmaya gerek duymazlar, çünkü çoğu zaman bedenlerine kazınmış biçimde, nerede nasıl davranacaklarını düşünmeye gerek duymadan harekete geçerler. Bourdieu bunu oyun duygusu olarak adlandırır. Gereken yerlerde düşünmeye gerek kalmadan çıkarlara uygun edimler gerçekleştirilir. Rasyonel eylem teorisinin, davranış ve tepki biçimindeki eylem kavrayışı pratik dünyada edimleri tam olarak kavrayamaz. Yetenekler ve yatkınlıklar aracılığıyla davranışlar öngörülebilir. "Önceden" düşünerek hareket etme pratik dünyada geçersizdir, kendiliğindendir çoğu zaman edimler. Edimleri alanlar içindeki nesnel ilişkiler yönlendirir.

Pratiğin büyük önem taşımasının nedeni, pratiğe en mesafeli görünen teorik çözümlemelerin bile pratikle bir ilişkinin sonucu olmasıdır. Tam da bu yüzden Bourdieu, entelektüellerin yarattığı dünyanın sosyolojisinin temelinin entelektüellerin sosyolojisinden geçtiğini ve yapılacak sosyoloji türünün toplumsal dünyayla girişilen ilişkiye, bu dünyada işgal edilen konuma bağlı olduğunu söylüyordu.[12] Toplumsal dünyanın dışında bulunamayacağımız kabulünden hareket eden bu düşünce,araştırmacıların ve yazarların kendilerinin de araştırmaya dahil edilmesinin gerekliliğini ortaya atmış oldu.

Kaynakça

BOURDİEU, Pierre, PRATİK NEDENLER, çev: Hülya Tufan, Kesit Yayınevi, İstanbul, 1995.

BOURDİEU, Pierre, TOPLUMBİLİM SORUNLARI, çev: Işık Ergüden, Kesit Yayınevi, İstanbul, 1996.

BOURDİEU, Pierre, SANATIN KURALLARI, çev: Necmettin Kamil Sevil, Yapı Kredi Yayınevi, İstanbul, 1999.

COWARD, R.- J. ELLIS, DİL ve MADDECİLİK, çev: Esen Tarım, İletişim Yayınevi, İstanbul, 1985.

LELEDAKİS, Kanakis, TOPLUM ve BİLİNÇDIŞI, çev: Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınevi, İstanbul, 2000.

YÜCEL, Tahsin, YAPISALCILIK, Yapı Kredi Yayınevi, İstanbul, 1999.

[10] A.g.y. tablo 1, s. 21.

[11] COWARD, R- John ELLIS, Dil ve Maddecilik, İletişim, 1985, s.34.

[12] Toplumbilim Sorunları, s. 26.

Son Dönem Popüler Kültür Ürünlerine Genel Bir Bakış:

Herodot Cevdet, Tyler Durden ve diğerleri...

Türkay NEFES ODTÜ Sosyoloji 4

Popüler kültür üzerine yapılan tartışmalarda dikkat çeken hususlardan biri de, bu tartışmaların ya ağırlıklı olarak kültürel okumalar ve kurgusökümsel stratejiler üzerinden yapılması ya da politik-ekonomiye ağırlık veren bir analizle sistemin halen kapitalizm olduğunun hatırlatılmasıyla yetinilmesidir. Politik-ekonomi okumasının yeterli olduğu görüşü Nalbantoğlu'nun da değindiği gibi, henüz bu sisteme alternatif olabilecek bir pazarın mevcut olmadığı gerçeğiyle öne sürülebilir (Nalbantoğlu, 2000). Kanımca, politik-ekonomik ve kültürel okuma pratikleri arasındaki saflaşmanın bir sebebi de, kendi kavramsallaştırma çabalarının üretim veya tüketim merkezli olmalarından kaynaklanmaktadır. Yani eğer medyanın içinde bulunduğu üretim ilişkileri sizin için medya ürünlerinin nasıl tüketildiğinden daha önemliyse, medyayı politik ekonominin konularından biri olarak incelemeniz daha çekici gözükebilir.

Bu bağlamda son dönem popüler kültür ürünleri üzerine tartışmam, yukarıda bahsettiğim iki yaklaşımın bir sentezi üzerinden yürümeyi deneyecektir. Bu metodolojik tercihin sebebi, Marx'ın Grundrisse'de kurduğu üretim tüketim eşitliğinin (biri olmadan diğerinin anlamsız olması) (Marx, 1971) konuyu anlamak için çok daha zengin bir perspektif sunmasıdır. Bir başka deyişle, medya teknolojilerinin nasıl bir birey kurgusuna ve kamusal alan imkanına olanak tanıdığını Jameson'ın tüketim üzerine yoğunlaştığı kamusal alan kavramsallaştırmasıyla Habermas'ın daha üretim merkezli kamusal alan tartışmalarının bir sentezini öneren Mark Winokur'un (Winokur, 2003) tavrına benzer bir tutum takınacağım. Yani medyanın kültür ve kamusal alan üzerine yaptığı etkileri/değişimleri anlamak ve bunun ekonomi-politik altyapısını gözler önüne sermek başlıca amacım olacaktır.

Bu nedenlerle, üretim biçimleri ve üretim ilişkilerinin kültür üzerinde nasıl etkide bulundukları üzerine çeşitli argümanları tarihsel bağlamda kısaca örnekleyip, Castells'in "Network toplumu"(Castells, 1996), Beck'in "Risk toplumu" (Beck, 1992) olarak adlandırdığı son dönem toplum yapısında en önemli etkenlerden biri olduğunu düşündüğüm medyayı, kültürel ve politik ekonomik ilişkileri içerisinde (üretim biçimi ve ilişkileriyle) anlamaya çalışacağım. Kısacası, bu çalışma üretim biçimleri ve ilişkilerin kültürel alan üzerine etkilerini incelemektedir.

Bu bağlamda, sunuşum süresince ilk olarak erken dönem modernizminin kültürel düzlemde getirdiği değişimler üzerine konu için geçerli bazı görüşlerden bahsedip, ardından medya teknolojilerinin daha sonraki dönemde artan önemi ve kamusal alana müdahalesinden hatta yerini alıp yeniden oluşturmasından bahsedeceğim ve son olarak küreselleşme bağlamında son dönem popüler dizilerinden Ekmek Teknesi ve Çocuklar Duymasın'ın bu tabloda nerede durduğuna dair bir kaç görüş bildireceğim. Konu hacim itibarıyla oldukça geniş olduğundan ve tarihsel olarak da modernite gibi uzun bir dönemi kapsadığından sanırım sadece bu yazının sonuçlarıyla ilgili seçici bir okumanın yapıldığı ve güneşin altında dokunulmamış çok şey kalacağını okuyucular takdir edecektir.

Modernizm ve Kültür Alanındaki Etkileri

Günümüz popüler kültür ürünleri üzerine yapılacak bir tartışmayı daha iyi algılayabilmek için klasik metinlere bir göz atılmasının önemli olduğunu düşünmekteyim. Bu anlamda modernleşmesini, Frederick Lund'un ekonomi-politik teorilerine de dayanarak (Şaylan, 1995) geç, hızlı ve içe kapanarak yapan, Almanya'daki değişime hem tanık olan hem de bu değişim üzerinden modern kültür konusunda temel metinler sunan Simmel'i (Jung, 2001) ve Frankfurt okulu düşünürlerini hatırlamak tartışmamız için önemlidir. Tabii onları da öncelleyen ve kuşkusuz etkileyen Kant'a da değinmemizin bu okulu anlama açısından önemi de göz ardı edile-

mez. Kant'ın "Aydınlanma Nedir?" (Toplumbilim, sayı 11) başlıklı metninde, Aydınlanma'nın temel çelişkilerinden birinin aklın kamusal ve özel kullanımları arasındaki farkta yattığından bahsetmektedir. Örneğin; kendi aklını kullanarak Allah'ın olmadığını öne süren bir din adamı inan(ma)dığını mı söylemeli, yoksa vaazı sürdürmeli midir? Kant'ın metninde en önemli noktalardan biri, modern dönemde bireyselle evrensel arasında kurulan bağın sağlamlığına olan inancın eleştirilmesidir. Aydınlanma döneminin Kartezyen mantığının, ki bu mantık kanunların hitap biçimiyle yazılmıştır, düşündükçe var olan yaptığı her eylemden doğrudan sorumlu olan öznesinin bu metinlerde var olabilme olasılığının sorgulandığını görmekteyiz.

Rousseau da her ne kadar uygarlık karşıtı romantik bir tutumu içerse de onun modern öznesi de, Toplum Sözleşmesiyle (Rousseau, 1947) temel olduğu varsayılan haklarını devlete veya topluluğun bekasına terk etmiş bir vatandaştır. Foucault aynı konuda, Fransız ihtilalinin getirmiş olduğu yeniliklerden bahsederken, kamusal alanın, yani vatandaşların iletişim alanının, nasıl bilimin kontrol konusu haline geldiğinden bahsetmektedir (Foucault, 1979). Ayrıca, ulus-devletin merkezi yönetiminin temel kurumlarının, hastane, hapishane ve okulun nasıl yeni kontrol mekanizmaları haline geldiğinden bahseder. Yani, kamusal alana hakim olan dini açıklamaların meşruiyetini bilimsellikle değiştiren ve kendi meşruiyetini bilimin evrenselliğine dayandıran, sonraları Althusser'in de bahsettiği merkezi ulus-devlet ideolojik araçları, aile,okul, fabrika ve hastane gibi kurumlar bireyi ideolojik olarak kontrol etmektedir (Althusser, 1994).

Dinin meşruiyetinin bilimle doldurulduğu fikrine paralel olarak, Simmel de metropol üzerine yazdığı klasik makalesinde yeni modern sistemin, eski toprağa bağlı insanların içerisinde yaşadığı küçük muhafazakar çevreyi modern şehrin dağıttığını, fakat bunun yerine yabancılaşma gibi yeni problemler ortaya çıkardığından bahseder. Kapitalizm, eski kültür yapısını para ekonomisi dolayımında her şeyin takas edilebildiği yeni metalaşmış bir kültürle ikame eder (Firsby & Featherstone (ed.), 1997). Yani, Marx'ın Kapital'de metalaşma olarak anlattığı, kullanım değerinin değişim değerine tahvil edilmesi (Marx, 1967), kültürün kaotik belirlenimsiz yapısını (Illich, 1991) metalaştırılabilinecek, düz ve tutarlı hale getirir. Bu tam da modernliğin ilkelerinin burjuva ekonomisi tarafından biçimlendirilmesi, kültürün, daha da geniş anlamıyla hayatın, ölçülebilir, sayılabilir ve görünür kılınması, bir başka deyişle alınıp satılabilir hale getirilmesidir. Bu ilişkiyi ünlü güzel kadın, çirkin ama zengin erkek örneğinden okuyabiliriz; para insani bir değer kazanmış erkeği güzel olmadığı halde arzu edilir hale getirmiştir.

Bu metalaşma süreci, insanı da insanlığını da değişim değerine tabi kılınabilir hale, bahsettiğim örnekte olduğu gibi, getirme itkisi taşımaktadır. Krocauer bu dönüşümü, "artık idealin yüce bir anlamının yok edildiği bir ortamda, dinin çerçevesinden çıkan insanlar sonsuz bir sürgün yaşamaktadırlar" (Müller-Bach, 1997: 46) biçiminde değerlendirmektedir. Yani kamusal alanın objektif bilimle doldurulması, özneyi rasyonelitenin acımasız yönleriyle de başbaşa bırakmıştır. Zira, birey erken modern dönemde, aklıyla dünya üzerindeki her şeyi açıklayabilecek bir özne olarak kodlanmış, bu yüzden de üstüne büyük bir yük bindirilmiştir. Mesela, Sherlock Holmes okuduysanız eğer, Holmes karakterinin bir su damlasına bakarak, okyanus ve denizleri hiç görmeseniz de akıl yürüterek ispatlayabileceğinizi iddia ettiği dikkatinizi çekebilir (Doyle, 1893). Ben buradan hareketle herkesin, bir anlamda, potansiyel bir mühendis olarak kodlandığını, kamusal alanın da, lineer mühendislik hesaplarının konusu haline getirilip, bu alanda sayılamayanlar veya tahmin edilemeyenlerin suçlu ve/veya deli olarak kodlanıp sistem dışarısına çıkarıldığını iddia ediyorum.

Erken dönem düşünürlerinden bahsetmemin sebebi, modernliğin politik ekonomisinin, kültürel yaşamı değiştirmesinin ilk ve etkin gözleminin bu düşünürlerce yapılmış olmasındandır. Bu dönem boyunca modernleşmenin yabancılaştırıcı ve metalaştırıcı etkenlerine karşı kollektif işçi sınıfı hareketinin hak talebinde bulunduğu ve kamusal alanda demokratik temsil hakkı kazandığını da gözlemekteyiz. İlk zamanlar sadece burjuvalara ait oy verme hakkı işçi sınıfı mücadeleleriyle herkese verilmiştir (Şaylan, 1981). Üretimin tüketimde çok daha önemli bir yer tuttuğu bu dönemde, işçi sınıfı gibi çeşitli gruplar kamusal alanda iletişime geçip politik bir kimlik üretebiliyorlardı. İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde ise, işçilerin ve diğer ezilenlerin yaratabildiği kamusal direniş alanı, iletişim teknolojilerinin de yardımıyla zayıflatılmıştır. Bir sonraki bölümde bu konu tartışılacaktır.

Televizyon

II. Dünya Savaşı sonrası dönemde Fordist üretim rejiminin yeni medya teknolojileri üzerindeki etkisini gören ve kültür endüstrisi kavramını ilk ortaya atan isimler Frankfurt Okulu'ndan Adorno ve Horkheimer'dır (Adorno, 1991). Mahmut Mutman'ın da bahsettiği üzere Adorno, Horkheimer ve Benjamin'in kavramlarının gücü medyayı bağlam olarak algılamalarında yatmaktadır. Bu anlamda onlar için medya üretimi seri üretimdir; ve yabancılaştırır. Fordist üretim biçiminin seri üretim ve tüketime dayandığını akılda tutarsak, Ford'un işçilerinin çalışma süresini neden 8 saate indirdiğini daha rahat anlayabiliriz. Çünkü ürünlerin olası müşterileri yine onları üreten işçilerdir.

Bu bağlamda, erken dönemde üretim süreci üzerine siyasi kavgaların verildiği kapitalizm, iki Dünya Savaşının ardından tüketim sürecini de kontrol etmeye yönelmiştir. Adorno

bu durumu "geç kapitalizmde dinlence zamanı da işin uzantısıdır" (Adorno, 1991) diyerek özetlemiştir. Bu sistemde, gündüz işine gidip, bütün gün kendi sahip olamayacağı bir arabanın binlerce parçasından sadece birini üreten işçi, bütün iş saati boyunca kontrol edilmesine ve yabancılaşmasına ek olarak eve geri döndüğünde fabrikada bir parçasını ürettiği malın reklamlarını izlemektedir. Bu anlamda işçi kısmen kendim yaptım diyebileceği bütünsel bir eylemden hayatı boyunca, üretim–tüketim döngüsü boyunca, uzak tutulmaktadır. Nihayetinde, öznellik de aynen arabalar gibi seri halde üretilmektedir. Çevresindeki her şeye yabancılaşan birey sadece ekranla ilişki kurabilmekte, dünyayı onun dolayımıyla izlemektedir.

Televizyon izlemek sosyalleşme sırasında öğrenilen bir pratiktir. Televizyon izlemek her akşam yapılan bir aktivite olarak bizim dünyaya yaklaşımımızı değiştirir. Thompson'ın da bahsettiği üzere her eve ayrı ayrı ulaşarak, insanların ortak bir kamusal alan oluşturmasını engeller (Thompson, 1966). Aslında televizyon karşısındaki birey hem kamusal hem özel alandadır; aynı programı toplumun diğer bireyleriyle birlikte izlediğinin farkında olmasıyla beraber bu eylemi yine de kendi özel mülkünde yapmaktadır.

İnsanların iş dönüşü böyle bir alanda bulunması, onların herhangi bir sağlıklı (yani eskisi gibi) kamusal alan oluşturmalarını engeller; evin iç mimarisi dahi insanların birbirine göre değil televizyona göre tasarlanmıştır. Bu noktada Baudrillard'ın kamusal alanın mümkün olmadığına ve kişiliklerin içe doğru göçtüğü görüşüne katılmamakla beraber aslında halen bir kamusal alan kimlikleri üretiminin sürdüğünü fakat üretim biçiminin post-fordistleştiğini iddia etmekteyim. Bu anlamda televizyonun sağladığı geçişi; ben, kamusal kimliklerin üretildiği bir toplumsal yapıdan kamusal kimliklerin tüketildiği bir kamusal alana dönüş olarak tanımlamaktayım.

Televizyon bir gösteri makinesi olarak her akşam gündelik hayatımızdaki sıkıntıları atabileceğimiz Bakhtinci deneyimler yerine sürekli gösterilerini izlemeyi tercih ettiğimiz bir aygıttır. Debord'un Gösteri Toplumu kitabında (Debord, 1996) gösteriselleşen kamu alanının böyle hipnotize edilmiş bireyinden basheder. Ali Ergur'un deyişiyle; "kendi gösteriselliğinde boğulmuş bir eylemde kaçınılmaz bir şekilde yönsüzleşmiş kalan özne, kendi özgüllüklerini eylemine dahil etmekten mahrum kaldıkça öznelliğindeki belirleyicilik oranı da buharlaşır."(Ergur, 2002) Yani tüketim alanında, medya teknolojileri tarafından ele geçirilmiş birey insiyatif alamayan apolitik bir kolajdır. Platon'un mağara benzetmesini hatırlayacak olursak; ona göre insanlar mağarada zincirlenmiş ve arkalarını mağaranın kapısına dönmüş bir şekilde sadece gölgeleri gerçek zannederek gerçeği bir şekilde manipüle edilmiş haliyle algılamaktadırlar. Günümüzde ise bu gölgeleri televizyon ekranıyla değiştirmek mümkün gözükmektedir (King, 2000).

Televizyon, bu anlatımda, boş zamanımızı kolonize eden bir araç, bir bağlam olarak gündelik hayata bakışımızı da değiştirir. Tele-vizüelleşme "bizi çekenin görüntü olması"(Mutman, 1997), "hiper-gerçeklik" (Baudrillard, 1988) ve "gerçeğin görüntüselleşmesi" (Castells, 1996) olarak kavramsallaştırılan kültürel ortam, bizim gerçekliği artık televizyon ekranından görmeyi tercih edişimizi anlatmaktadır. Zira televizyon sunumlarında her şey mükemmeldir, sizi fazla rahatsız edebilecek bir yakınlık kurmanız gerekmez; istemediğinizi değiştirme şansına her an sahipsinizdir. Bu anlamda istemezseniz normal kamusal alanda olduğu gibi ortak bir nokta bulmaya çabalamanıza da gerek yoktur, düğmeye basar değiştiriverirsiniz kanalı. Kamusal'ın bir üretim halinden tüketim alanı haline gelmesi televizyon'un bakış açısından anlaşılabilir. Bauman'ın turist bakışı olarak bahsettiği (Bauman, 1998) yeni toplumsal tavır bir t.v kurgusudur; herkes birbirine zorunlu olmadan dokunmadan, ekran uzaklığından yaklaşmaktadır, gerçekle temas keyif bağlamındadır: örneğin televizyon sizi Hindistan'da gezdirebilir herhangi bir sinek ısırmadan ya da satıcı çocuklar eteğinize yapışmadan. Siz memnunsunuz satan memnun? Ama tabi bütün bu deneyim satış olması anlamında gerçekten uzak kodlar arasıdır, yani gerçekle teması yoktur.

Kamusal kimliklerin tüketilmesinden de kastettiğim üzere, gerçekten bir televizyon ekranı mesafesindeki kadar hijyenik, güvenli, birbirine dokunmayan bireylerin yaşadığı bir kamusal alan gerçeğin görüntüselleşmesi dolayımında ortaya çıkmaktadır. Yani siz işçi sınıfı olarak kamusal alanda iletişime geçip politize olup, demokratik bir açılım için çabalayacağınıza; "Savaşa Hayır" t-shirt'ü giyip gezmektesiniz, çünkü deneyiminiz, her şeyi metalaştırma eğilimi taşıyan kapitalist medya teknolojileri tarafından kolonize edilmiştir. Artık böyle bir toplumsal bakışın gittikçe hakim olduğu bireyler birbirlerine ihtiyacı oldukça ve ancak belli bir mesafeden iletişerek kendilerine verilen kimliği tüketmektedirler.

Bir anlamda televizyon sizi gezebileceğiniz, deneyimleyebileceğiniz bir yolda emek harcayıp yürümekten, arabanın daha konforlu olduğu reklamıyla, vazgeçiriyor; aslında araba örneğini vermem bilinçliydi; zira araba da televizyon gibi yarı-kamusal bir alan sağlamakta (Parla, 2003: 51) ve sizi bireysel olarak daha hızlı bir yere ulaştırsa da yolu deneyimlemenizi engellemekte; sizi işyeri – ev güzergahına sabitleyip eğer bir de teybi açarsanız çevreyi televizyon bağlamından farksız izlemenize yol açmaktadır.... Burada bir teknoloji karşıtlığı yapmamı engelleyen bu araçların, bireyleri ontolojik planda özgürleştirmektense, belki de onları sadece işe yetiştirmeyi amaçlamalarıdır. Ki Albert Camus varoluşsal anlamda en saçma ölümün araba içinde olacağını bu yüzden belirtmiş, ama bu saptaması araba kazasında vefatını engel-

leyememiştir.

Simmel'in erken dönem metinlerinde bahsettiği "araç"ın amaç haline gelmesi ve bunun yarattığı yabancılaşma günümüzde oldukça yüksek ölçüde yaşanmaktadır. Görüntünün gerçekten daha önemli olduğu günümüzde örneğin hiçkimse iyi bir star olmak için göstermesi gereken zahmete girmeyi aklına bile getirmezken, sadece tüketim ideolojisinin de yardımıyla onunla özdeşleşmek için ona benzemektedir. Yani kimliğini bir tüketim nesnesi olarak almaktadır. Para ekonomisinin artık kültürlerde dokunulmamış alanlar bırakmadığı bu dönemde Foucault'nun da bahsettiği üzere merkezi ulus devlet'in kurumları aracılığıyla kamusal alanı kontrol eden iktidar, artık bu ulus devlet yapısı gevşeyince Hardt ve Negri'nin bahsettiği üzere kontrol mekanizmalarını bireylere içselleştirmiştir. Bu içselleştirme süreci medya araçları dolayımında yaşanmaktadır. Yani birey artık okul dışında da öğrenci, fabrika dışında da işçi gibi hareket etmektedir (Hardt ve Negri, 2000). Kimlik paketleri reklamların da yardımıyla öznelere her an pazarlanmaktadır.

Küreselleşme süreci, ki bahsettiğim tüketimin artık dünya çapında gerçekleştirildiği bir dönemdir; size kültürel ifade imkanı vermesine rağmen bu imkanı politik-ekonomik araçlarıyla tüketilebilir bir kimliğe dönüştürüp, bağlamından koparmaktadır: Örnek; McDonalds'ta satılan Türk köftesi. Tüketilen kimlikler olması bağlamında sistem yeni kültürel faşizmini de (Zizek) sabitlenmiş tüketilen kültürel pozisyonlar üzerinden gerçekleştirebilmektedir. Bütün bu içselleştirme mekanizmaları bir yana televizyon'dan yansıyan temsillerde bizim gündelik yaşamımızla bire bir alakalıdır. Benim seçtiğim iki dizide de küreselleşme sürecindeki metalaşan yerel, bir şekilde yansıtılmıştır. Meltem Ahıska'ya göre; "her türlü yerel geleneği pazara sürmek için yerelliğin duvarlarını yıkan, yerelliğin kollektif hafızasını parçalayan kapitalizm dinamiği insanları bu sahici sayılan simgelerden büyük ölçüde yoksun bırakmaktadır. Yerel'de yersizleşmektedir. Geriye kalan, ulusal bir bütünlük hayali içinde manipüle edilen bir kolajdır." (Ahıska, 1995: 20)

"Oy oy oy—Ba ba ba!"

Yurdumun dizilerine geçmeden ilk önce neden Dövüş Kulübü filminin hayali kahramanı Tyler Durden'ı başlıkta kullandığımdan bahsedeyim. Tyler karakteri üzerinde simgeselleştirilen küreselleşen dünyanın kontrol mekanizmalarını içselleştirmiş, refleksif bir biçimde tüketen bir orta sınıf profesyonelinin gerçek bir deneyim edinme çabasının meyvesiydi. Bu amaçla Tyler Durden (kendisi aslında baş kahramanın şizofrenik bir hayalidir), akşamları televizyon izlemek yerine insanların gündelik hayatın anlamsızlıklarını atlattıkları, gerçek bir deneyim yaşadıkları, Bakhtin'ci anlamda karnavelesk bir eylem deneyimlemekteydiler (Bakhtin, 2001). Bu şenlikvari buluşmalar kapalı bir alanda, mistik bir liderin himayesinde, sadece erkeklere açık bir deneyim yuvasıdır. Çalışan ve hayatın yükü altında ezilen erkek bireyler, yabancılaştıkları benliklerini bulmak için bir şans edinmişlerdir. Tyler Durden, Batı uygarlığının en faal öznesi olan erkek beyaz, orta, alt-orta sınıf öznesinin mitolojik kahramanı(vaad edilmiş özgürlüklerin getiricisi), kimliğinin bir arzu nesnesi, tamamlayıcısı olarak işlev görmektedir. Bu anlamda, bence Tyler Durden, modernliğin krizlerinin birinden, karnevelesk çıkışın simgesidir.

Kanımca bu çıkışlara bir örnek de Sherlock Holmes karakterinin kişiliğinde de sunulmaktadır; Yardımcısı Watson'ın gözünden gördüğümüz Sherlock, modern hayatın anlamsızlığını Afganistan'da omuzundan vurulunca fark eden doktor Watson'ın hayalidir. Erken dönem modernliğinin anlattığı, beyaz orta sınıf' a yakışan birey olarak Holmes. Bu bağlamda da mitolojidir. O da erken dönem erkeğinin kamusal alanda olmayı istediğidir, ve bu anlamda birey Holmes'ü okurken, Watson'la özdeşleşmekte, zavallılığını hissedip Holmes olmayı arzulamaktadır. A.Conan Doyle dahi, Holmes romanı yazmayı bırakmak istemesine rağmen talep onun bütün kariyerinin Holmes altında ezilmesine neden olmuştur.

Konumuza geri dönecek olursak, ülkemizde de küreselleşmenin ve medya teknolojilerinin gittikçe kültürel yaşantımızı bizi tarz-ı hayattan, life style'a geçirerek (Rıfat N Bali, 2002), metalaştırdığı son dönem Türkiye'sinde de, en popüler dizilerden biri olan Ekmek Teknesi' nde de bahsettiğim gibi kültürün krizlerini bünyelerinde taşıyan kahramanlar mevcuttur. Herodot Cevdet de Tyler Durden gibi bir hayal kahramanıdır, ne iş yaptığı, kimlerden geldiği bilinmez, tek bilinen alemlerin kralı olarak teşrif ettiği, erkeklere özel mekan olan kahvehane'de, mistik hikayeler anlatıp, tarihi nabza göre şerbet verme pratiğine çevirdiğidir. Bu pratikte de aynen Dövüş Kulübü'nde olduğu gibi gündelik hayatın zorlukları, getirileri unutulur, mistik anlatıcı tarafından adeta hipnotize edilmiş bireyler gündelikten bir küçük kopuş yaşarlar. Aslında bu kopuş onların değil hepimizindir. Berber, ölü abi, yabancılaşmış bireyin ölü geçirdiği gününü (fallus'unu) temsil eder ve gün sonunda Heredot sayesinde patlar, yani gerçekten yaşar. Etrafındaki her şeyin kişiliksizleştirdiği birey Dövüş Kulübü veya kahvehane gibi pratikler dolayımında deneyimler.

Bu anlamda, özellikle Çocuklar Duymasın dizisinde gözlemlediğimiz, yeni esnek üretimin çalışanlarına Ekmek Teknesi'nde rastlamayız. Tekne 1960 siyah-beyaz İstanbul fotoğraflarında veya Amerika'da 70'ler gibi dizilerde görüldüğü üzere bir geçmiş zaman özlemidir.

Bu özlem yine aynı mahalle yaşamına duyulan özlemi anlatan, "Bizimkiler", "Mahallenin Muhtarları", "Süper Ba-

ba" gibi dizilerin (Alankuş-Kural, 1995) çok ötesine geçmekte, kendini Osmanlı tarzı mahallede gerçeklenmektedir. Çocuklar Duymasın dizisindeki herkese açık yarı-kamusal alan olan aile evi ki televizüel tartışmasında anlattığım bu dönem yapısını temsil eder, gerçekten sürekli birilerinin girip çıktığı sadece uyku vakitlerinde özel alan olabilen bir evdir. Aynı evde aile ilişkileri sevgi, saygı çerçevesinde olmaktan ziyade punduna getirme ve gizli planlar çerçevesinde yürümektedir. Her yerin kamusal alan olması ama hiç kimsenin doğrudan diyaloğa girmemesi üstelik, maçtan veya tüketim nesnelerinden başka fazla önemli bir şeyin tartışılmadığı orta sınıf Amerikan ailesinin bazı yönlerinin Türkçe okunmasıdır, bir anlamda Çocuklar Duymasın dizisi.

Ekmek Teknesi de Foucault'nun merkezi kontrol mekanizmalarının yerini yeni merkezsiz sistemlere bıraktığı günümüz toplum yapısında bir otantiklik arayışıdır ama bu arayış üretimsel bir gerçeklik değil bireyin tüketimine sunulan bir metadır. Bir anlamda, insanların kamusal alanda kendi otantik kimliklerini üretememesinin sebebi olan televizyon, böyle bir kamusal alanın var olduğu alanları bir televizyon camı mesafesinde pazarlıyor. Bu anlamda Çocuklar Duymasın dizisinden hiç de daha masum değil, inanmazsanız reklamlara bakın; neredeyse aynı reklamlar iki ayrı dizi zamanında yayınlanmaktadır, tek farkları birisinin Ofçay diğerinin Vaillant olmasıdır...

Sonuç olarak, Ekmek Teknesi de, Çocuklar Duymasın da bu metalaşmanın getirdiği yabancılaşan bireylere deneyim imkanı vermekte ama aynı zamanda yine bu metalaşmanın bir parçası olarak o deneyimi ellerinden almaktadır. Bizim tüketeceğimiz değil üreteceğimiz kimliklere ihtiyacımız vardır ve bunun ön koşulu biraz da OFF düğmesindedir.

Kaynakça:

Adorno, T.W. (1991) "The culture industry: selected essays on mass culture" London: Routledge

Ahıska, Meltem "Medya, Küresellik ve Yerellik" Toplum ve Bilim 67, Güz 1995

Alankuş-Kural, Sevda "Türkiye'de medya hegemonya ve ötekinin temsili" Toplum ve Bilim 67, Güz 1995

Althousser, Louis (1994) "İdeoloji ve devletin ideolojik aygıtları" İstanbul: İletişim Yayınları

Bakhtin, Mikhail (2001) "Karnavaldan Romana:edebiyat teorisinden dil felsefesine seçme yazılar" İstanbul: Ayrıntı

Bali, Rıfat N. (2002) "Tarz-ı hayattan life style'a: yeni seçkinler, yeni mekanlar, yeni yaşamlar" İstanbul: İletişim

Baudrillard, Jean (1988) "Jean Baudrillard: selected writings" Stanford, California: Stanford University Press

Bauman. Zygmunt (1998) "Globalization: the human consequences" Cambridge, Columbia University Press

Beck, Ulrich (1992) "Risk Society: towards a new modernity" London: Sage Publications

Castells, Manuel (1996) "The Rise of Network Society" Cambridge, Mass: Blackwell Publishers

Debord, Guy (1996) "Gösteri Toplumu ve yorumlar" İstanbul: Ayrıntı

Doyle, Arthur C. (1893) "The Adventures of Sherlock Holmes" Leipzig: Bernhard Tauchnitz

Ergur, Ali "Gerçeklik tanımlayıcısı olarak görsellik ve Türkiye'de siyasetin gösterileşmesi" Toplum ve Bilim 93, Yaz 2002

Foucault, Michel "Governmentality" Ideology and Consciousness 6, Autumn 1979, 5-21

Frisby, David & Featherstone, Mike (ed.) (1997) "Simmel on Culture" London – Oaks – New Delhi: Sage Publications

Illich, Ivan (1991) "H2O: unutmanın suları" İstanbul: AFA

Jung, Werner (2001) "Georg Simmel: yaşamı, felsefesi, sosyolojisi" İstanbul: Anahtar Kitaplar

King, Barry "Being Virtual: Modularity as a Cultural Condition" Afterimage, Sept/Oct 2000, Vol: 28, 2

Marx, Karl (1971) "The Grundrisse" New York: Harper & Row

Marx, Karl (1967) "Capital: a critique of political economy" New York: International Library

Mutman, Mahmut "Televizyonu nasıl sorgulamalı?", Toplum ve Bilim 67, Güz 1995

Müller-Bach, I. "Cinematic Ethnology: Siegfried Krocauer's 'The White Collar Masses'" New Left Review 226, Nov/Dec 1997: 46

Nalbantoğlu, Hasan Ünal (2000) "Çizgi Ötesinden: Modern Üniversite, Sanat, Mimarlık" Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları

Negri, Antonio & Hardt, Michael (2000) "The Empire" Cambridge, Mass: Harvard University Press

Parla, Jale "Sunuş: Otomobil ve Edebiyat" Kitap-lık 57, Ocak 2003: 51

Rousseau, Jean-Jacques (1947) "The Social Contract" New York: Halfner Publications

Şaylan, Gencay (1981) "Çağdaş Siyasal Sistemler" Ankara: Sevinç Matbaası

Şaylan, Gencay (1995) "Değişim Küreselleşme ve Devletin yeni işlevi" Ankara: İmge Kitabevi

Thompson, E.P. (1966) "The making of the English Working Class" New York: Random House

Winokur, Mark (2003) "The Ambigous Panopticon: Foucault and the codes of Cyberspace" http://www.ctheory.net/text_file.asp?pick=371

SOSYAL BİLİMLERİN GÜNCEL SORUNLARI VE NEO-LİBERALİZM

Fatma Şenden ZIRHLI MSÜ Sosyoloji Doktora

Bu çalışmanın amacı, 2002-2003 öğretim yılında Sosyoloji bölümü doktora programında alınan ve sosyal bilimlerin güncel sorunlarının tartışıldığı derste bilim felsefesi, siyaset felsefesi, tarih (sözlü tarih), çalışma ekonomisi, hukuk, sosyoloji gibi farklı disiplinlerden eğitmenlerin sundukları çalışmalardan yola çıkarak, başlatılan sosyal bilimlerin güncel sorunları tartışmasına farklı bir bakış açısı sunmaktır.

İncelenen kitaplardan biri Gulbenkian Komisyonu'nun **Sosyal Bilimleri Açın**[1] adlı kitabıdır. Söz konusu kitapta, Immanuel Walllerstein'ın başkanlığını yürüttüğü komisyonun çalışmasında 1945 öncesi ile sonrası arasında sosyal bilimler için yapılagelen tartışmalar ele alınıyor. 1945'e kadar sosyal bilimlerin özellikle Avrupa ölçeğinde üniversitelerde kurumsallaşma süreci geçirdiğini, Aydınlanma'nın ışığında bilginin dünyevileştiğini, Darwinci teorilerin, Newton fiziğinin sosyal bilim metodolojisine örnek alındığını, öz itibarıyla da "hayatta kalmaya en uygun olanın yaşadığı" kavramını öne çıkaran evrim meta-kavramının sosyal teoriler üzerinde çok etkili olduğu belirtiliyor.

Aynı kitapta, 1945 sonrası, yani İkinci Dünya Savaşı sonrasında ise, ABD'nin ezici bir ekonomik avantaj elde etmesinin dünyanın siyasi yapısında değişmeye yol açtığı, ABD ile SSCB arasındaki soğuk savaş denilen durumdan ABD'nin dünyanın en güçlü ekonomisi olarak çıktığı, nüfusun ve üretim kapasitelerinin boyut atlayarak artış kaydettiği, bunun sonucunda ise üniversite sisteminin dünyanın her yanında nicel ve coğrafi anlamda olağanüstü bir gelişme gösterdiği ve sosyal bilimcilerin sayısında da büyük artış kaydedildiği tespit ediliyor. Bu süreçte, ABD'nin ezici bir ekonomik avantaj elde etmesinin, sosyal bilimsel faaliyetin öncelikle daha önce olmadık biçimde Amerikan kurumlarında yürütülmesine neden olduğu ve bunun da sosyal bilimcilerin önceliklerini belirlemede etkili olduğu anlatılıyor.

1970'lerden başlayarak dünya kapitalizmini şekillendiren bir olguyu daha hatırlayalım. Bu dönem ekonomik, politik ve sosyal olarak dünyaya damgasını vuran gelişme, liberalizmin eski bireyci, mülkiyetçi, serbest piyasa ekonomisini mutlaklaştıran anlayışının dünyada egemen ideoloji haline gelmesiydi. Friedrich August von Hayek ve Milton Friedman gibi düşünürlerin öncülüğündeki yeni sağ veya neoliberal akım hala bugünkü kapitalist sistemi şekillendiren egemen akımdır. Özellikle İngiltere ve ABD'nin resmi politikaları olarak şekillenen neo-liberalizm bütün dünyaya yayıldı. Günümüzde "küresel" olarak adlandırılan kapitalizmin aşamasına esasında bu akım hakimdir. Ve ekonomi, politika dışında diğer tüm toplumsal alanları, disiplinleri, bilimi ve bu arada sosyal bilimleri de etkisi altına alan ve "yapısal" olarak dönüşüme zorlayan işte bu akımdır.

Bu akım, soğuk savaş döneminde Sovyetler Birliği'nin sosyalist düzeninin "tehdidi"ne karşın kapitalizmi "ıslah" etmek için uygulanan ve esasında sosyal politikaların geliştirilmesine dayanan Keynesyen uygulamaların sonunu ilan etti. Sovyetler Birliği'nin yıkılışı, kapitalizm ideolojisinin sosyalizm karşısında "zafer" ilan etmesi, artık toplumsal sınıfların, sınıf çelişkilerinin öldüğünü ilan etmesi sonucunu doğurdu. Tek kutuplu dünyada kapitalizm yapısal dönüşüme uğradı ve sosyal alandaki iyileştirmelerin hepsi bir bir geri alındı ve halen alınıyor. Ülkelerdeki özelleştirmelerden iş ve sosyal güvenlik yasalarına dek uzanan yapısal değişiklik girişimleri bunun bir sonucudur. Bugün ABD Ortadoğu'nun enerji ve petrol kaynaklarına, uluslararası hukuku da hiçe sayarak işgal etme gücünü ve pervasızlığını gösterebiliyorsa, bu neo-liberal politikaların bugün zannettiğimizden

[1] Gulbenkian Komisyonu, Sosyal Bilimleri Açın, Metis Yayınları, İstanbul, Kasım 1998.

çok daha fazla nüfuz etmesinden kaynaklanmıyor mu? Hatırlayacaksınız, ABD'nin ilk yaptığı işlerden biri, Irak'ın suyunu özelleştirerek, vatandaşlarına satmasıydı.

Neo-liberal politikaların sosyal bilimler alanında bu yapısal dönüştürücü/yıkıcı etkisini açıklamak için ilginç bulduğum bir çalışmadan örnek vereceğim. Bu çalışma, **Sosyal Bilimleri Yeniden Düşünmek** adı ile de kitaplaşan ve **Toplum ve Bilim** ile **Defter** dergilerinin ortaklaşa 1998 yılında düzenledikleri sempozyumuna İlhan Tekeli'nin sunduğu tebliğ.[2]

İlhan Tekeli, çalışmasında, toplum bilimleri ile insan modelleri arasındaki ilişkiler konusunu irdeliyor. Böyle bir konuyu gündeme getirişinin nedenini ise, postmodernizmle birlikte modernist dönemin epistemolojisine getirilen eleştiriler olarak gösteriyordu. Postmodernizmin modernizmin bilimine yaklaşımını krize götürürken, yerine bir seçenek öneremediğini söylüyor ve bu durumun toplum bilimlerin olanaklılığı konusunda ciddi bir soru olarak ortaya çıktığını belirtiyordu.[3]

Ancak benim bu çalışmada, İlhan Tekeli'nin postmodernizm hakkındaki argümanları değil de, özellikle "toplum bilimin gerisindeki insan modelinin ya da temsilinin irdelenmesi" noktasına götüren argümanları dikkatimi çekti. Tekeli, toplum bilimlerin eksik temsile dayanılarak kurulduğunu belirtiyor, tek tek disiplinlerin karşılaşılan toplumsal olgular karşısında yetersiz kalmasına çözüm olarak sunulan disiplinlerarası yaklaşımların da tutarlı çözümler üretemeyeceğini düşünüyor ve bu nedenle böyle bir irdeleme yaptığını belirtiyordu. Amacının bir "total temsil" aramak değil, aksine, değişik problemler için ayrı ayrı geliştirilebilecek, eksik temsile dayanan insan modelleri üzerinde yoğunlaşmak, böylece toplum bilim alanının belli disiplinlerin dondurulmuş insan modelleri tarafından adeta parsellenmiş olmasının yarattığı sakıncalardan kaçınılabileceğini göstermek olduğunu söylüyordu.[4]

Benim ilgiyle okuduğum ve neo-liberalizmin sosyal bilimler üzerindeki etkisini açımladığım bu çalışmamla bir parallellik kurduğum konu, Tekeli'nin neo-klasik iktisadın temelindeki insan modelinin tarih içindeki oluşumunu ortaya koyduğu bölüm. Bu bölümde neo-klasik iktisadın geliştirdiği insan modelini, sosyal bilimlerin temelindeki modellerinin eleştiriye açılması bağlamında tahlil ediyor.[5]

Neo-klasik iktisat paradigmasının gelişmesinin, genellikle Jeremy Bentham'ın 1789'da yayımlanan Ahlak ve Yasama İlkelerine Giriş kitabıyla başlatıldığını belirten Tekeli, bu kitapta faydacılığın (utilitarianism) iki temel ilkesinin ortaya konulduğunu belirtiyor: Birincisi insan davranışlarının zevk alma ve acıdan kaçınma isteği şeklinde yönlendirildiği, ikincisi de ahlaksal olarak tek anlamlı olanın bu birinci ilke olduğudur. Bunlar bazı kitaplarda "en büyük mutluluk" ve "kendisini tercih" (bencillik olarak okunabilir) ilkeleri olarak adlandırılmıştır.[6]

Bentham, birey düzeyindeki bu "faydacı ahlak"tan yola çıkarak, devlet düzeyinde "faydacı devlet" önerisini geliştirmiştir. İktisat kuramı açısından da iki önemli sonuca ulaşıyordu: Birincisi bireyın "doğal haklarının" bulunmayışı, ikincisi de "bırakınız yapsınlar" ilkesidir. Bu anlamda Bentham tam bir bireycidir ve "toplumsal sözleşme"nin bir hayal olduğunu belirtir. Toplumsal Sözleşme, bildiğiniz gibi, toplumsal eşitlik, adalet, özgürlük gibi temel ilkeleri savunan Fransız devrimci demokratlarından J.J. Rousseau'nun yazdığı temel eserdir. İşte Bentham, bunun aksine, devletlerin zora dayanarak kurulduğunu, hatta iktisatçı Adam Smith'in savunduğu gibi, kişisel çıkarları peşinde koşan bireylerin uyumunu piyasada bir "gizli el"in sağlamadığını, kişinin davranışlarına yasal yolla müdahale edilmesi ve ceza verilmesi gerektiğini savunur.[7]

Bentham'ın faydacı ahlak felsefesinin arkasındaki insan modelinin açık olduğunu, bu modelin monadik bir model olduğunu belirten Tekeli, bu modelde insanın toplumla ilişkilerinin kurulmadığını gösterir. Böyle bir modeli kabul eden neo-klasik iktisadın çözümlenmesiyle, bir toplumda refahın yeniden dağıtımı için adım atılamaması ve eşitsizliğin sürdürülmesinin korunması sonucunu doğurduğunu belirtir. Neo-klasik iktisat, Tekeli'ye göre, eşitsizliği meşrulaştırmıştır. Tekeli şu çarpıcı vurguyu yapar: "Bu sonuçların çoğunun neo-klasik iktisadın temelindeki insan modelinin özelliklerinden kaynaklandığının ve bu insan modeli yerine başka bir insan modelinin konulmasının olanaklı olduğunun bilincinde olunursa, neo-klasik iktisadın eşitsizliği koruyucu sonuçlarının tartışılmaz bir bilimsel bulgu olduğunu kabul etmek ve ona teslim olmak olanağı kalmaz. Bu sonuçlara teslim olmak istenmiyorsa neo-klasik iktisadın temelindeki insan modeli üzerinde bir müzakere açmak ve ne tür değişiklikler yapılabileceğini tartışmak gerekir." Bunun devamında Tekeli, eğer insan modelini bir kez daha değiştire-

[2] İlhan Tekeli, "Toplum Bilimlerin Önünü Açmaya İnsan Modellerini Tartışarak Başlamak", Sosyal Bilimleri Yeniden Düşünmek, Sempozyum Bildirileri, Toplum ve Bilim/Defter Dergileri Ortak Çalışma Grubu, Metis Yayınları, Nisan 2001.
[3] Tekeli, a.g.m., s. 13.
[4] Aynı eser, s. 14-15.
[5] Aynı eser, s. 24.
[6] Aynı eser, s. 25.
[7] Aynı eser, aynı yerde.

rek temele ilişki içinde aktif insan modelini koyarsak eleştirel gerçekçi yaklaşıma ve yeni bir sosyalist modele geçmiş olacağımızı söyler. Bu modelde birey önemini korumaktadır, ama eylemlerinde toplumun varlığını hesaba katmak durumundadır, böylece toplumda daha eşitlikçi bir gelir dağılımı öngörülmüş olacaktır.[8]

Tekeli'nin açılımlarını bugünkü neo-liberal ideoloji açısından da değerlendirmenin çarpıcı olacağını düşünüyorum. Tekeli'nin çalışmasına değinmeyi burada noktalayarak, bir başka çalışmaya geçmek istiyorum.

Neo-liberalizmin vardığı boyuta ilişkin bir başka ilginç çalışma, MIT Üniversitesi öğretim üyesi ve bilim insanı Noam Chomsky'ye ait. Yukarıda kısaca ele aldığım neo-liberal politikalara ve özel sektörün egemenliğine karşı müdahale olabilecek her şeye; dayanışmaya, demokrasiye, sosyal refaha karşı genel bir saldırıda bulunulduğunu söyleyen Chomsky, "insan" olmayla özelleştirme politikaları arasındaki karşıtlığa ilişkin olarak şu çarpıcı bağı kuruyor: "Bizler insanız. Bizler diğer insanlar için kaygılanırız. Bizler işimizi birlikte yapmak isteriz. Biz, yan mahalledeki çocuğun iyi bir eğitim alamayacağını bilirsek kaygılanırız. Biz, uzaklardaki birilerinin sokağında -kendimiz kullanmayacak olsak bile- yol olup olmadığını merak ederiz. Tayland'daki köle çocukların sömürülmesini ortadan kaldırmanın yollarını ararız. Yaşlı insanların karınlarını doyurup doyuramadıkları bizi ilgilendirir. İşte sosyal güvenlik budur. İnsanların evlerine ekmek götürüp götüremedikleri bizim sorunumuzdur. Tüm bunları yok etmek, tüm bu amaçlarımızı özelleştirmek için muazzam çabalar harcıyorlar; çünkü ancak bu sayede bizi tümüyle kontrol altına alabileceklerini biliyorlar. Amaçlar ve umutlar özelleştirildiğinde, bütünüyle kontrol altına alınmış olacaksın. Özelleştirmeciler kendi doğrultusunda yol alırken, herkes de kendini onların yoluna tabi kılmak zorunda kalsın istiyorlar."[9] Bu açıklamayı vurgulamak isteyişimizin nedeni, özelleştirmeyi hep ekonomik alanda ve sanayi/işletmeler düzeyinde algılamaya "alıştırılmış" olmamız ve salt faydacı bir yaklaşımdan ötürü sanki özelleştirmeye karşı çıkılıyor olması yanılsamasına düşülmesidir.

Kamu eğitim sistemine karşı yapılan saldırının temelinde bunların yattığını ve saldırıların doğrudan üniversitelere yöneldiğini belirten Chomsky, eğitim sisteminde uygulamaya koyulmaya çalışılan yeni yapısal değişiklikleri çarpıcı bir şekilde açımlıyor. Üniversitlerde şirketleşmeye doğru giden bir eğilimin olduğunu ve bu eğilimin etkilerinin açıkça hissedildiğini belirtiyor. Kendisinin eğitmenlik yaptığı MIT üniversitesinde de diğer okullarda da aynı durumu gözlediğini, şirketleşmenin aynı sanayide olduğu gibi, çok daha esnek bir işgücü yaratmak anlamına geldiğini belirtiyor. Bunun iş güvencesinin temellerinin dinamitlenmesi anlamına geleceğini söyleyen Chomsky şu çarpıcı dönüşüme işaret ediyor: "Şirketleşme, yüksek ücret ödenmesi gerekmeyen ucuz, geçici yüksek lisans öğrencisi çalıştırmak ve geçici oldukları için istediğiniz zaman onları işten atmak anlamına geliyor. Bu insanların birkaç yıl boyunca etrafta bulunmaları hiçbir sakınca yaratmaz; zaten sonra tekmeyi vurur ve birkaç yeni geçici öğrenci daha alırsınız."[10]

Üniversitelerdeki bu şirketleşme eğiliminin araştırmaları çok olumsuz biçimde etkilediğini belirtiyor Chomsky. MIT gibi bir araştırma enstitüsünde bunun daha net gözlemlenebildiğini ve kanıtını şu şekilde gösteriyor: "kaynaklar, [...] özellikle ülke içindeki rolünün kamu kaynaklarının özel kar sağlayacak şirketlere aktarılması için bir kılıf olmaktan ibaret olduğunu uzun süredir bilen Pentagon ve Ulusal Bilim Vakfı gibi kamu kurumlarından şirketlere yayıyorsa, kesin bir değişiklik var demektir."[11]

Bu temelde, şirketleşmenin yalnızca kar amacına, hatta çok kısa vadede kar amacına yönelik çalışmayı pekiştirmekle kalmayıp temel bilimsel ve etik değerlerde de dönüşüme yol açacağı tehlikesine işaret ediyor. Bunun kanıtı olarak, Wall Street Journal gazetesinde yayımlanan ve skandal olarak nitelenen bir olayı aktarıyor. MIT üniversitesi bilgisayar bilimi sınıfındaki bir öğrenci bir sınavda kendisine yöneltilen bir soruya cevap vermeyi reddetmiş. Profesörü niçin cevap vermediğini sorunca da, aslında cevabı bildiğini, ama aynı konu üzerinde birlikte çalıştıkları başka bir profesörle gizlilik anlaşması yaptığı için cevap veremeyeceğini söylemiş. Sorulan soruyu çözmek için bu profesörle uzun zamandır gayret ettiklerini ve sonunda cevabı bulduklarını, ama bir tek kendilerinin ulaşabildikleri bu cevap sayesinde para ya da başka bir şey elde etmeyi umdukları için bunu gizli tutmayı tercih ettiklerini söylemiş. Chomsky, şirketleşmeye yönelik eğilimin, bu türden olayların gerçekleşmesini kaçınılmaz hale getireceğini vurguluyor! Tam da bu nokrada Tekeli'nin insan modeli hatırnanabilir.

Sonuç olarak, kapitalizmin neo-liberalizmi dünyaya hakim kılması, bizi vahşi kapitalizmin 150 yıl önceki haline geri götürüyor. Sosyal bilimler alanında bu akımın sorgulanmasının yoğunlaştırılması ve herşeyden önce "toplumsal insan" üzerine kurulu sosyal bilimlerde, hele hele yukarıda Chomsky'nin gözlemlediği gibi varlığının tehlike altına girdiğinin de tespit edilmesiyle, bu akımın mahkum edilmesi gerekir.

[8] Aynı eser, s. 27.
[9] Noam Chomsky, "Önce Eğitimin ve Dayanışmanın Altını Oyacaksın", Ürün Sosyalist Dergi, İstanbul, Eylül-Ekim 2000, Sayı 7, s. 32-33.
[10] Aynı eser, s. 33.
[11] Aynı eser, s. 33.

HIP-HOP:

GENÇLİĞİN KÜRESELLEŞEN DİRENİŞ KÜLTÜRÜ

M. Kubilay AKMAN MSÜ Sosyoloji Doktora

Hip-hop'çıları üzerlerinden düşen bol pantolonları, kent merkezlerinde bazen sokaklarda görülen dans performansları; kendilerine özgü jestleri, mimikleri ve konuşma üsluplarıyla tanıyoruz. Çoğu kişinin herhangi bir müzik akımı sandığı hip-hop'ın çeyrek yüzyılı aşan tarihi ve sosyal-siyasal boyutları pek bilinmiyor.

Hip-hop kültürünü oluşturan dört öğe; rapper'lar, breakdancer'lar, DJ'ler ve grafiti sanatçıları ilk olarak Amerikan sosyal yaşamı içinde, 1970'lerde belirgin şekilde kristalize oldular. Bu dört ayrı bileşen, Amerika'nın kentsel alanlarında, siyah "getto"larında gençliğin kendini ifade ettiği estetik bir stil haline geldi ve hip-hop akımının bugüne varan temelini teşkil etti. Başlangıçta siyah kamusal alanlarında ve mekânlarında ortaya çıkan bu ritmin, giyimin, davranışların ve şiirin karmaşık birlikteliği birçok sosyologa göre bugün gençliğin direnişinin evrensel, underground dili konumuna ulaşmıştır. Bu konuda önemli sosyolojik araştırmaları bulunan Halifu Osumare hip-hop'ın küresel bir kültür haline geldiğini ve Amerika'nın siyah ve latin topluluklarında başlamasına rağmen, bugün dünyanın herhangi bir başkentinde marjinalleşmeleri hakkında benzer lirikleri, müzikleri ve giysileri kullanarak rapper üslûbuyla konuşan gençlik grupları bulmamanın imkânsız olduğunu ifade eder. Osumare Japonya, İngiltere, Fransa ve Almanya'da Amerikan örneklerini kendi toplumlarına uyarlayan hip-hop alt kültürlerine tanık olmuştur. Londra'da marjinal Doğu Hindistan gençliği Hint melodilerini İngiliz rap'iyle protestonun sokak formunu üretmek üzere karıştırırlar. Paris'te yoksul Yahudi, Ortadoğulu ve Batı Afrikalı gençlik hip-hop stilini ve rap'i kendi sefaletleri ve polis şiddeti hakkında konuşurken kullanırlar. Japonya'da ise kadın hip-hop'çılar kadınlara yönelik cinsiyet kısıtlamalarını ve ayrımcılığı anlatırken bu genre'dan yararlanırlar. Osumare'ye göre bölgesel düzeyde söylenen lirikler bir haberleşme aracıdır; sadece Birleşik Devletler'deki topluluklar arasında değil; Tokyo, Londra ve Paris'teki gençlikler için de. Fakat bu genre'ın başarısı bir tür hizipleşmeyi de beraberinde getirmiştir. Gangsta stili rapper'lar, 1990'ların başında New York, Philadelphia ve Los Angeles'ta siyah getto gençliğin sefalet, kitlesel işsizlik ve cezaevi deneyiminin bir ifadesi olarak gelişmişken, bu kökenden gelmeyen studio playa'lar bugünlerde müziği sadece para için yapıyorlar. Micheal Barnes bu adamları "materyalizmi öven ultra kapitalistler" diye adlandırır. Başlangıçta bir studio player'ın gerçekten söylediği gibi sefaletten gelip gelmediğini anlayamayabilirsiniz. Fakat ünlü olursa bunu gizleyemez. Aslında otantiklik dinleyiciler için kesinlikle çok önemlidir. Barnes, sadece onların müziğini dinleyerek kentli siyah gençlik, Asyalı gençlik, Latin gençlik veya başka bir etnisiteden gençlikle ilgili neler olup bittiğini kavramanın mümkün olduğunu savunur.[1]

Los Angeles'ta "Hip-Hop: Politics and Popular Culture in Late 20th Century United States" adlı kurslar veren Jeffrey Ogbonna Ogbar hip-hop'ın sokaklara konuştuğunu, orada yaşayan insanlara hayat hakkında konuştuğunu ifade eder. Ogbar'a göre hip-hop şiirseldir, gülümseme ve metaforla doludur. Bir sözlü tarih işlevselliğiyle New York, Los Angeles, Chicago, New Orleans ve hatta ortabatının tarımsal merkezlerinden bahseder. Bazı şiddet ve

[1] http://www.berkeley.edu/news/berkeleyan/2000/04/12/hiphop.html

ayrımcılık argümanları içeren gangsta rap'in ölümünden sonraki rap'ler çeteleşme karşıtı, öz farkındalığın ve sorumluluğun erdemlerinden, feminizm ve hatta vejeteryanlıktan söz eder. Rapper Chuck D'nin de söylediği gibi hip-hop "Siyah Amerika'nın CNN'idir." Özellikle Los Angeles rap'çilerinden, tanık oldukları polis şiddeti nedeniyle bu konuda bazı şeyler duyulabilir: Ulusal, uluslararası ve yerel medyada duyulamayacak bazı yaşamsal enformasyonlar. The Hip-Hop Generation: Young Blacks and the Crisis in African American Culture'ın yazarı Bakari Kitwana'ya göre ise bu kuşak artık daha fazla enformasyona ya da politize olmaya değil örgütlenmeye ihtiyaç duyuyor. Siyah Amerikan gençliğinin sorunu budur.

Sheffield Üniversitesi, Gazetecilik Çalışmaları Bölümü'nde Eleştirel Söylem Analizi ve Gazeteciliğin Dili konulu dersler veren John E. Richardson hip-hop için elitist bulduğu kültür terimini kullanmaz. Richardson'a göre hip-hop bir söylemdir ve bir söylem olarak üç öğenin bir toplamıdır: sosyal pratikler (iktidar, eşitsizlik, sınıf, cinsiyet, ırk temelli sosyal tabakalaşma), söylemsel pratikler (üretim-tüketim) ve metnin kendisi. Bu zamana ve biçime göre değişen fakat yine de kesin özellikleri, belirli kaynakları ve tutarlılığı bulunan bir söylemdir. Topluluk ve birey, materyalizm ve spiritüellik, devrimcilik ve umursamazlık, yaşam ve ölüm, ticari ve eleştirel başarı arasındaki çelişkili pozisyon onun tematik yönünü belirler. Hip-hop Hıristiyanlık, İslam, nihilizm ve diğer değer sistemleri arasında ruhsalken, belirli bazı ikonografik öğeleri sembolik düzeyde yineleyedurur: silah, dolar, Afrika vd. Geçmişte rock'ı ve punk'ı ele geçiren mainstream'in "kapma aygıtları" hip-hop için de bir tehdittir. Akım popülerleşirken underground pop'a, nüanslar standarda, orijinallik kitlesel üretime dönüşür; herkesin kullanımına açık olan pazarlanır hale gelir ve kültürel spontanlığını, kamusallığını ve son olarak da kimliğini yitirir. Fakat bu henüz hip-hop için tamamlanmış bir süreç değildir, bütünüyle kapılmamıştır ve direniş karakterini korumaktadır. Ayrıca şu da göz ardı edilmemelidir: Amerikan kent yaşamına içkin bir karakteristik olan ırksal yoksulluk ve yoksunluklardan doğmuş olan hip-hop şu an New York'u, ABD'yi, Batı'yı aşmaktadır. Bu konuda yapılacak araştırmalara kaçınılmaz olarak iki yönlü bir yaklaşımla küresel ve yerel boyutları göz önünde bulundurmalıdır.[2]

Hip-hop'ı "kentsel gettoların kültürü" ve rap'i "sokak insanlarının sözlü ifade yolu" diye tanımlayan Marie-Agnés Beau'ya göre akımın küresel serüveni ilk olarak, Amerikan müziksel üretimleri için doğal bir pazar olan İngiltere'ye ihraç edilmesiyle başlar. 1980'lerin başında ise Avrupa'nın geri kalanına yayılmıştır. Avrupa'da hareket değişik sosyal ilişkilere ve göçmen topluluklarının bağlamlarına, hakim yerel müzik renklerine göre Amerikan rap'inden ayrı bir gelişim çizgisi izler.

İngiltere'de rap dalgası güçlü club kültürü tarafından absorbe edildi ve pop ya da trip-hop haline geldi. Marie Agnés Beau'ya göre göçmen grupların sosyal ve siyasal açıdan iyi yapılandığı İngiltere'de, rap içinde politik vurgular (başka ifade kanalları bulunduğu için) pek fazla görülmez. Gençler daha çok yerleşik punk ve grunge hareketleriyle kendi muhalefetlerini dile getiriyorlardı. Yazar Fransa'daki hareketi değerlendirirken, burada gençliğin Birleşik Devletler'deki kadar sert koşullarda yaşamadığını ve İngiltere'deki gibi politik olarak örgütlü olmadıklarını, bunun en temel farklılık olduğunu savunur. Fransa'da varoşlar gerçek gettolar değildir. Ve gençlere yönelik sistemli bir ırksal ayrımcılık yoktur. Siyahlar, Araplar ve beyazlar aynı sosyal sistem içinde birlikte yaşama ve aynı eğitimi alma şansına sahiptirler. Böylece topluma daha ileri düzeyde entegredirler. Rap'in hard-core örnekleri (gangsta rap) bu nedenle gelişmemiştir. Varolan örnekler daha esnek ve ılımlıdır. Bunlardan, hızla tüm kuşağın sözcüsü haline gelen Mc Solar, sadece göçmen gençliğin değil, beyaz-orta sınıf gençlerinin de kabul edeceği yetenekleri ve mizahıyla en başarılılardan biridir. Beau'ya göre Fransa'da hip-hop ve rap göçmen gençlerin modası olmaktan öteye geçiyor; "o şimdi adapte olmak ve toplumdaki yerini bulmak için kendi yollarını arayan tüm yeni ve sıklıkla çok ırklı (multi racial) kuşağın kültürü."[3]

Türkiye'de hip-hop kültürünün ve rap müziğin görece yeni olduğu söylenebilir. En iyi bilinen ve çığır açan grup Cartel, Almanya'ya göç etmiş ailelerin ayrımcılığa maruz kalan çocukları ve onların yaşadığı problemlere duyarlı olan Alman arkadaşları tarafından kuruldu. Karakan grubu, Erci E. ve Alman grup Cinayi Şebeke'nin (Da Crima Posse) bir araya gelmesinden oluşan Cartel her iki ulusal kültüre de ait değildi. Almanya'da yabancı,

[2] http://www.vanguardonline.f9.co.uk/roots/roots2c.doc

[3] Bkz. Marie-Agnés Beau, "Hip-Hop and Rap in Europe", Music in Europe, European Music Office, Eylül, 1996.

Türkiye'de "Almancı" olmaktan çektikleri sıkıntıların öfkesini, kinini ve sınıflar arası ekonomik eşitsizliğe karşı duydukları nefreti hip-hop yoluyla dile getirdiler. Türkiye'de Cartel'in karşısında geçmesi gereken iki büyük sınav vardı. İlki hem Almanlara hem Türklere nasıl seslenecekleri, hangi yolla her iki kültürle de hesaplaşacaklarıydı. İkincisi, Türkçe'nin rap yapmaya uygun bir dil olmadığını iddia edenlere nasıl cevap verecekleriydi. Her iki sınavı da "başarı"yla geçen Cartel, Türkiye'de Türkçe hip-hop stilinde müzik yapmak isteyen gençleri cesaretlendirdi. Cartel'in başarılarından aldıkları güçle kendi gruplarını kurdular ya da solo albümleri yaptılar. Bu gruplardan Nefret, İstanbul doğumlu (1977) Ceza ve Rosenburg doğumlu (1978) Dr. Funchs tarafından 1998'de kuruldu. Yeraltı Operasyonu (1999), Meclis-i Ala (2000) ve Anahtar (2001) isimli albümleri çıkardılar. Türkçe rap dünyada iyi bir yer edinene dek çalışacaklarını söylüyorlar. Yine 1998'de Silahsız Kuvvet adıyla müzik yapmaya başlayan Samsunlu Mick Check (Sagopa Kajmer) 1999'daki Yeraltı Operasyonu projesine de katıldı. 2001'de Sözlerim Silahım adlı albümü yaptı. 1997'de Ankara'da Agressive Attack grubu kuruldu. Cartel'den önce rap'le uğraşan grup üyeleri, Cartel'dan sonra Türkçe rap olgusunu yaygınlaştırmak amacıyla hareket etti. 1998'de Kayıtsız Kalma isimli demolarını yaptılar. 1998 yılında Hip Hop Devriye Ankara'dan gelen grup üyeleri tarafından kuruldu. Mc Aka (DJ Metin), DJ Whisky, Mc Sis (Nurtan) ve Sevgin'den oluşan grup tamamen Türkçe rap'ten yana ve birbirlerine güçlü bir iletişim ağıyla bağlılar. Aynı yıl Mc Redd İzmir'de Redd-i İlhak adıyla müzik yapmaya başladı. 2001'de Şer Ekseni adlı demosunu yaptı. Çalışmaları, kişilik çatışmaları ve sosyal çatışmalar üzerine kuruludur.

Türkiye'de rap müzik yapan daha birçok grup ve kişiden bahsedilebilir. Bunlar ilk aklıma gelenler. Genelde güçlü bir Türkçe rap eğiliminin ve geleneğinin varlığını görüyoruz. Üstelik sadece dilde değil, içerikte de yerelliğin etkili olma durumu söz konusu. Bu da hip-hop kültürünün küreselden yerele uzanan doğasına oldukça uygun.

Sonuç olarak dünyada ve Türkiye'de hip-hop'çıların ne talep ettiğini belki de en iyi rap'çi Common'ın şu dörtlüğü ifade ediyor:

Ben tam olarak zihinleri yenileştirmek ve kamçılamak
dünyayı dolaşmak ve zamanı etkilemek
barışı ve bilgeliği araştırırken kafiyeler boyunca koşmak istiyorum.
Rap'ler sokaklara onlarla birlikte olduğumu bildiren duman işaretleridir.

IX. Sosyoloji Öğrencileri Geleneksel Kongresi

Barış ÖZ

Sosyoloji Öğrencileri Geleneksel Kongresi'nin dokuzuncusu Isparta Süleyman Demirel Üniversitesi'nde 2-3-4 Mayıs 2003 tarihlerinde toplandı. Kongrenin kritiğini Barış Öz'ün giriş yazısından sonra, ilki ev sahibi okul, ikincisi (Kongre toplandığı esnada) Mimar Sinan Üniversitesi I. sınıf öğrencisi olan iki sosyolog adayı gözünden okuyacaksınız.

Genel değerlendirme açısından, önsel bir veri kabul edilebilecek geçmiş kongrelerle kıyaslandığında, önceki yıl yaşanan aksamanın da dolaylı etkisiyle, gerek katılım ve gerekse tebliğlerin niteliği açısından görece zayıf bir kongre olduğu söylenebilir.[1] Nitelikteki düşüşe rağmen, ilkin okullardaki kulüp ve toplulukların ve sonra da Kongre'nin doğuşuna kaynaklık eden üniversiter muhalefetin, geride pek de bir şey bırakmamacasına geri çekilmesi sonucu bir anlamda boşlukta kalan kongrenin bu olumsuz zemine rağmen sürekliliğini sağlayabilmesi ülkemiz standartlarını aşan bir kurumsallaşmaya işaret ediyor. Bu bile başlı başına önemli ancak, kimi hususların gözden geçirilmesi ve eksikliklerin giderilmesi, kongrenin amacına uygun bir seyir izlemesinin sağlanması görevini geriye atmayan bir önem taşımaktadır.

Öncelikli görev, Kongre'nin başlangıcında, bu fikri örgütleyen ve pratik gereklerini yerine getiren ekiplerin yerini alacak ve irtibatın yerel ayaklarını oluşturacak öğrenci örgütlülüklerinin yeniden oluşturulmasıdır. Bu örgütlülüğün formu, imkan sağlanabildiği ölçüde kulüp ya da topluluk olabilir. Ancak, idari birimlerden mümkün olduğunca özerk yapılar olarak örgütlenmeleri, kimi zaman idareyi karşılarına alarak da sürekliliklerini sağlayabilmeleri gerekmektedir. Sosyoloji öğrencileri arasında gerçekten örgütlü yapılar oluşturulabilirse Kongre'yi aşacak daha sürekli faaliyetler, örneğin; ülke çapında yaygın dağıtabilecek bir dergi, sosyoloji öğrencilerini doğrudan ya da dolaylı etkileyebilecek konularda refleks ve eylem geliştirecek bir platform, son aşamada da eksikliği yakıcılıkla duyulan "Sosyoloji Cemiyeti"nin çekirdeği yaratılabilecektir.

Bunlar başarılabildiği takdirde, en son Isparta'da yaşanan "one man show"(tek kişilik gösteri)[2] dan kurtulma ve öğrencilerin genelini kapsayan bir inisiyatifle Kongre'yi şekillendirme olanağı bulunacaktır. Ev sahibi okulun hazırlıkları aşamasında, bireyin yerini alacak kolektif örgütsel faaliyet, ev sahibi okul öğrencileri için geliştirici olacağı gibi organizasyonu mükemmelleştirmeyi de olanaklı kılacaktır.

[1] 4. Kongre (Ege - 1997); 18 Okuldan 73 Tebliğin 14 Oturumda
5. Kongre (Anadolu - 1998); 16 Okuldan 85 Tebliğin 27 Oturumda
6. Kongre (DTCF - 1999); 13 Okuldan 51 Tebliğin 14 Oturumda
7. Kongre (ODTÜ - 2000); 14 Okuldan 49 Tebliğin 13 Oturumda
8. Kongre (Mimar Sinan/İÜ/İBÜ - 2002); 16 Okuldan 62 Tebliğin 18 Oturumda
9. Kongre (SDÜ - 2003); 18 Okuldan 77 Tebliğin 24 Oturumda
sunulduğu kongreler olarak tarihe geçti. İstatistiksel verilerde görülen şişkinlik sizi yanıltmasın; bu rakamlar bile, kongrenin yıldan yıla düşen katılımını (bir bütün olarak dinleyici/tebliğci) gözlenebilir olmaktan çıkarmıyor. Sosyoloji eğitiminde sürekli bir iyileşme olduğunu iddia etmiyorsak (ki etmiyoruz) tebliğ verme konusunda yaşanan özensizliği göstermesi açısından çarpıcı bir veri oluyor.

[2] Kongreyi tek başına örgütlemişçesine bazı arkadaşlarımızın ön plana çıkartılması ve/veya çıkması gibi.

Ayrıca yerel örgütlülükler, sunulacak tebliğlerin düzeyini sansürcü bir anlayışa düşmeden (malumunuz olduğu üzere sansür meselesi, kimi durumlarda bölümlerin, kimi durumlarda da organizatör arkadaşların, üzerlerine vazife olmadığı halde, program hazırlanması esnasında milli hassasiyetlerimizi gözetmeleri dolayısıyla kronik bir sorundur) yükseltebilmenin aracı ve kongre dönemini tatilden ibaret boş bir zaman olarak algılayan arkadaşlar yerine bölüm içi ve dışından sosyolojiye ilgi duyanların ortak aklı olma işlevini de üstlenecektir.

Tekrar Kongre değerlendirmesine dönecek olursak, bu yıl düzenlenen kongre bir kez daha gösterdi ki, Anadolu üniversitelerinde yapılan toplantılar hemen her seferinde merkez şehirlerdekilere oranla daha verimli geçmektedir. Bu verimlilik, gerçek katılımın sağlanması, büyük kent arbedesinden sıyrılarak sunuşlara yoğunlaşma, yaşam alanının sınırlılığının zorlamasıyla da olsa diğer okullardan öğrencilerle temas etme başlıklarının tümü için geçerlidir. Deneyim ortaya koymaktadır ki, bilimsel bilginin değiş-tokuşu da toplantı salonlarından çok, "mesai" saatleri dışında gerçekleşmektedir. "Mesai" dışı zaman ise ancak Anadolu'da ortaklaştırılabilmektedir.

Teknik olanaklar bakımından oldukça parlak, bununla beraber bilimsel faaliyetin asli unsuru olan yetişmiş insan malzemesi bakımından çoklukla kısır olan Anadolu üniversitelerindeki meslektaş adaylarımızla kurulan diyaloğun, buralardaki geliştirici etkisi yadsınamaz. Buna bir de Kongre'nin merkez şehirlere çekilmesinin, Anadolu üniversitelerinde yarattığı tepki ve bu tepkinin katılıma olumsuz etkisi eklenirse, Kongre şehrinin belirlenmesinde ev sahibi okula katkı ve Kongre güvenliği dengesi gözetilerek yine Anadolu'dan bir tercih yapmak yerinde olacaktır.[3]

Aysun ÖZDİLEK

Süleyman Demirel Üniversitesi (SDÜ) sosyoloji öğrencileri için Kongre'nin Isparta'da toplanması en hafif tabirle bir "sürpriz" idi. Okulda bilgilendirme işlevi görecek bir sosyoloji kulübü olmaması ve önceki Kongre'de ev sahipliğine aday olunurken bölüm öğrencilerinin bilgilendirilmemesi dolayısıyla yumurtanın çaldığı kapı sesiyle uyandık. Böylelikle Kongre'nin örgütlenmesi, esas olarak geçmiş kongrelerden izleyici deneyimi olan az sayıda arkadaşların dar faaliyeti olarak ortaya çıktı. Bölüm yönetiminin desteğine rağmen, bahsi geçen arkadaşların kolektif faaliyet fikrine yabancı olması nedeniyle, hazırlık faaliyeti bölüm öğrencilerinin katılımına gereğince açılamadı.

Kongre esnasında da ortaya çıktığı gibi, SDÜ Sosyoloji Bölümü'nde de "sosyolog" adaylarının sayıca azınlıkta olması bir yana, sessiz çoğunluk dışında kalan ilgili azınlık için Kongre'nin SDÜ'de toplanması, hem farklı bakış açılarıyla tanışmak hem de durduğumuz noktayı değerlendirmek açısından bir çok veriyi önümüze sundu. Ev sahibi olmanın da avantajıyla farklı okullardan arkadaşlarla doğrudan ve yoğun ilişki kurma olanağı bulduk. Üç gün için de olsa, ortaklaştırdığımız yaşam alanlarımızda, "nasıl bir sosyoloji eğitimi" ve "nasıl bir sosyoloji" üzerine yeniden düşünmeye ve tartışmaya vakit bulabildik. Bu sohbetler ve ortaklaşmalar, gelecekteki mesleki faaliyetimizin zeminini de oluşturacak sağlıklı birer ilişki ağının da ilk adımı olarak anlamlıydı. Merkez şehirlerdeki üniversiteler için ulaşımı daha olanaklı olan bu ağlara dahil olabilmek, pek çok arkadaşımız için sosyoloji yapma isteği ve sosyolog kimliği üzerindeki belirsizliği dağıtıcı etki yaptı.

Kongre'nin organizasyonu sırasında diğer bölümlerden arkadaşlar da destek verdiler. Kongre dönemini memleketlerine gitmek için bir fırsat olarak kavrayan arkadaşlarımızın aksine, bu arkadaşlar sunumları da takip ettiler. Kongre hem bu arkadaşların hem de bizim, sosyolojinin kapsamı ve çalışma alanı üzerine fikrimizi de değişikliğe uğrattı. Etkinlik biterken, bölümün prestiji gözlenebilir biçimde artmıştı. Kongre hemen herkesin aklında kışkırtıcı birer başlık bırakarak bitmişti.

Ali SALTAN

Her ne kadar tebliğleri uzun boylu değerlendirecek bir sosyoloji geçmişine sahip olmasam da eğitim sürecimde edindiğim bilgiler çerçevesinde kısa bir değerlendirmede bulunma gereği duyuyorum. Bu değerlendirme, kongre esnasında ve sonrasında arkadaşlarla yapmış olduğumuz görüş alış verişi sonucunda şekillenmiştir.

İstanbul'da okuyan bir öğrenci olarak, sınırlı sayıda olduğunu düşündüğüm başarılı tebliğlerin arasında, büyük şehirlerin dışındaki illerde sosyoloji eğitimi veren

[3] Kasım 2003'te, Dicle Üniversitesi'nin Kongre'yi gerçekleştiremeyeceği, bu nedenle Kongre'nin opsiyonel okul olan Ege Üniversitesi'nde toplanacağı netleşti.

üniversitelerden gelen arkadaşların sundukları tebliğlerin oranının yüksek olmasının beni şaşırttığını söyleyerek başlamalıyım. Bu olumluluk, sayısız olanaksızlıklar ve olumsuzluklara rağmen, disiplinimizde insan faktörünün önemini ve bu asli faktörün bireysel çaba/iradeyle desteklenmesinin ne kadar başarılı sonuçlar verebileceğini de göstermektedir. Ne ki, bu takdiri hak eden gayretler, istisnai örnekler olarak, genel görünümü yansıtmamaktadır; ki bu görünüm bize sosyal bilimler alanında verilen eğitimin son derece bozuk ve amacından bir hayli saptırılmış olduğunu göstermektedir. Zaten çarpık olan üniversiter sistemimiz, 90'lı yılların başından itibaren, yeni bir cendereye alınmaya başlandı. Maalesef, çoğunlukla siyasi kararlarla açılan Anadolu'daki sayısız üniversiteler, bilimsel kaygılarla değil, kadrolaşma saikiyle "hizmete sokuldu". Yatırım maliyeti en düşük fakülteler olan Fen-Edebiyat ve İktisadi-İdari Bilimler fakülteleri her yanı sardı. Omurgasını imam-hatiplilerin/ilahiyatçıların oluşturduğu ve doktoralarını da çoklukla aynı bölgede tamamlamış "yeni yetme hoca adayları"nın geçim kapısı haline getirilen akademik alan yozlaştırıldı.. Bu insanüstü gayretkeşlik sayesinde, "ekonomik" bölümler kapsamındaki sosyoloji bölümlerinin sayısı da bu sene itibariyle 40'a yaklaşmaktadır.

Bu kalabalığın içinde akademik kısırlığın sayısız nedeninden biri bütün olarak sosyal bilimler eğitiminin, (tabii özellikle sosyoloji disiplininin) akademinin taş duvarları arasına sıkıştırılmış olmasıysa biri de katılımcı/eleştirel eğitim-öğretim sisteminin bir türlü oluşturulamaması karşısında giderek ağırlaşan sorunların çözümüne dair proje üretme ve bu projeleri yaşama geçirme gayretkeşliği içerisinde olmayışımızdır. Bu durumu örnekleyecek olursak; mesleki kimlikleriyle var olan sosyologların, ülkedeki sayısına orantısız bir biçimde sosyoloji bölümlerinin gereksiz çokluğu ve her yıl buna eklemlenen aşırı miktarda öğrencinin mezuniyet sonrası adeta vasıfsız işsizler ordusuna katılışıdır. Eğitimin niteliği ve mezunların eğitim sonrasındaki yönelimlerine bakınca insanın aklına ister istemez, bu ülkede gerçekten sosyoloji meraklısı bu kadar insan mı var sorusu geliyor.

Anadolu'da yürüyen bu içeriksizleştirme/çökertme operasyona, 90'ların ikinci yarısından sonra bir de "vakıf" üniversitesi olarak adlandırılan ve öğrencilerin 5000 ilâ 9000 $ arası bir parayı "vakfetmek" suretiyle kaydolduğu yeni "bilim yuvaları" eklendi. Anadolu'daki üniversiteler açısından en ciddi sorunu teşkil eden yetersiz akademik kadroyu zenginleştirmek konusunda isteksiz davranan pek çok hoca bu "eğitim yuvaları"na koşar adımlarla yöneldiler. Mevcut sınav sistemine göre (Taban Puan)+(10 sayısal Net)+(10 Sözel Net)+(9000 $) formülünü esas alarak öğrenci kabul eden bu kurumlar, devlet üniversitelerindeki nitelikli hocaları ve giderek devlet ve/veya DKÖ'lerce verilen araştırma, eğitim vb. burs ve fonları alarak bizim olanaklarımızı kısıtlamaktadırlar.

Öğrenci profilini destekler biçimde "öğrenci yakınları profili" de çok etkili olan bu "seçkin" eğitim kurumlarımızın, devlet ve "hür teşebbüs" işbirliği içinde parlatılması ve "marketing"ine hız verilmesini gözlenebilir bir gelecekte izlememiz olasıdır.

Manzarayı böyle koyunca, Anadolu'da sürekli yenileri açılan ve patronaj esasına göre örgütlenmiş sosyoloji bölümlerinin parlak geleceklerinden söz etmek zordur. Yapılması gereken, ilkelden yeni bölümlerin açılmasını engellemek peşi sıra da bölüm sayısını "tahammül sınırları içine" çekmektir. Daha az sayıda ama her birinde gerçekten sosyoloji eğitimi verilen bölümlere yönelmek, sosyoloji eğitimini Gökalp-Ülgen hattına sıkışmaktan ya da Giddens sığlığından kurtarmanın, kısaca anafora karşı durmanın biricik yolu gibi gözükmektedir.

Akademik alandaki sorun yapısaldır. Elimizdeki sorunlar yumağının kısır döngüsü, eğitim-öğretim sisteminin tamamen değişmesi gerekliliğini vurgulamaktır. Üniversitemizde de diğer üniversitelerde olduğu gibi gerçekleştirilen eğitimin bilimsel standardının yükseltilmesine hizmet edecek yeni bir akademik sistemin inşasına yarayacak pek çok araç ve olanak bulunmaktadır. Önemli olan bu araç ve olanakların katılımcı-eleştirel biçimde; akademi bileşenlerinin ortak çaba ve çalışmaları ile optimum düzeyde hayata geçirilmesidir. Üniversiter eğitimin asli unsurları olan öğretim üyeleri ve öğrencilerin bir aradalığının yaratacağı enerjinin bizi çok ileri düzeylere sıçratacağının bilinciyle...

İdeoloji Reloaded*

The Matrix (1) serisinin felsefi altyapısının ciddiye alınıp, anlatılmak istenenlerin tartışılmasında tabiatıyla safça olan bir şey var. Filmi yazan ve yöneten Wachowski kardeşler filozof değil, sadece bazı "post-modern" ve yeni çağ (new age) düşüncelerle flört edip, bunları bilim kurgu adına sömüren iki adamdır. Ama The Matrix Tanrı'nın, nereden bakarsan bak seni izliyor göründüğü o meşhur resmi gibi, algının evrenselleşmiş sürecini harekete geçiren bir nevi Rorschach testi işlevi gören filmlerden biri...

Lacan'cı arkadaşlarım "filmin yazarları Lacan'ı okumuş olmalılar" diyor. Frankfurt ekolü taraftarları, The Matrix'te, içsel yaşamlarımızı ele geçirip kolonize ederek, bizleri enerji kaynağı olarak kullanan Kültür Endüstrisi'nin tahmini şeklini görüyor. 'Yeni çağcılar (new age) dünyamızın nasıl sadece "World Wide Web"de şekillenmiş global "beyin" tarafından yönetilen bir serap olduğunu görüyor ya da bu filmler Platon'un Mağarası'nın, sıradan insanların tutsak olduğu koltuklarına sıkıca bağlanarak, -yanılıyor olsalar da öyle olduğunu düşündükleri- gerçekliğin gölgesini izlemeye zorlandıkları, kısaca kendilerini sinema izleyicisi konumunda buldukları şatafatlı bir örneği...

Bu yüzden, The Matrix'te felsefi bir içerik arayışı kaçınılması gereken bir tuzak, bir yemdir. Filme, arındırılmış felsefi ve psikanalitik kavramsal ayrımlar yükleyen, sahte bir karmaşa taşıyan bu tip edebi araştırmalar, The Matrix'i Slovenya'da yerel bir sinemada izlerken tanık olduğum safça kapılıştan, belirgin bir şekilde daha bayağıdır. Sinemada yanına oturmak gibi eşsiz bir şansa sahip olduğum, yirmili yaşlarının sonlarındaki bir adam filme öylesine kendini kaptırmıştı ki, sürekli yüksek sesle "Tanrım! Yani gerçeklik diye bir şey yok! Yani hepimiz birer kuklayız!" gibi sözler söyleyerek diğer seyircileri de rahatsız etti.

Bununla beraber ilginç olan, The Matrix filmlerini tutarlı bir felsefi söylev içeriyormuş gibi değil de, kendi tutarsızlıkları içinde ideolojik ve sosyal çıkmazlarımızdaki zıtlıkları açıklıyormuş gibi yorumlamak. Öyleyse, nedir Matrix(2)? Basit olarak, Lacan'ın "Öteki" dediği sanal sembolik düzen, gerçekliği bizim için düzenleyen/yapan ağ. İpler "Öteki"nin elinde, özne konuşmuyor, bu sembolik yapı tarafından "konuşturuluyor". "Öteki", sosyal özün adıdır, özne hiçbir zaman kendi eylemlerinin etkilerine hakim olamamaktadır; yaptıkları her zaman kendi amaçladığından veya umduğundan farklıdır. Ve filmin anlatımındaki tutarsızlıklar, sosyal özün kısıtlamalarından kaçışımızın zorluklarına mükemmel bir şekilde ayna tutmaktadır.

Morpheus, hala şaşkın haldeki Neo'ya Matrix'in ne olduğunu açıklarken, bunu evrenin yapısındaki bir hataya bağlar: "Bildiğini açıklayamazsın. Ama onu hissedersin. Hayatın boyunca hissettin, dünyada ters giden bir şey var. Ne olduğunu bilmiyorsun. Ama var, zihninde, seni delirten bir kıymık gibi." Filmin sonuna doğru ise, Matrix ajanı Smith, daha farklı, daha Freudyen bir açıklama yapıyor: "İlk Matrix'in insanlara mükemmel bir dünya oluşturmak için tasarlandığını biliyor muydun? Hiç kimsenin acı çekmeyeceği, herkesin mutlu olacağı... Tam bir felaketti. Hiç kimse bu programı kabul etmeyecekti. Tür olarak, insanoğlu kendi gerçeğini acı ve hüzün yoluyla oluşturuyor."

Dünyamızın mükemmel bir yer olmayışı, onun sanallığının, aynı zamanda da gerçekliğinin bir işaretidir. İlk filmin son sahnesinde, Neo tarafından bildirilen, insanlığın kurtuluşunun belirsiz durumu, bu tutarsızlıkla ilişkili-

dir. Neo'nun müdahalesi sonucu Matrix'te bir "sistem hatası" oluşur. Bu esnada, Neo da kendilerini Matrix tutsaklığından nasıl azad edeceklerini öğretecek "Kurtarıcı" olarak, halen tutsak olan insanlara seslenmektedir, fizik kurallarını yıkabilir, metali bükebilir, havada uçabilirler. Sorun şudur ki; bütün bu "mucizeleri" gerçekleştirebilmek yalnızca Matrix tarafından beslenen sanal gerçekliğin içinde kalırsak ve kurallarını değiştirip çevirebilirsek mümkündür. "Gerçek" statümüz hala köleliktir. Daha fazla gücü yalnızca zihinsel hapishanemizin kurallarını değiştirerek kazanabiliriz. Öyleyse hep birlikte Matrix'ten çıkıp, mahvolmuş dünyanın yüzeyinde mutsuz varlıklar olduğumuz "asıl gerçekliğe" girmeye ne demeli? Çözüm, post-modern bir "direniş" stratejisi mi, güç sistemini sürekli olarak "devirmek" ve "azletmek" mi, yoksa onu yok etmeye yönelik daha radikal bir teşebbüs müdür?

The Matrix'teki hatırlanmaya değer sahnelerden bir başkasını, Neo'nun mavi veya kırmızı haplardan birini seçmek zorunda kaldığı anı hatırlayın. "Gerçek" ile "Haz" arasındaki bir seçim onunki: Ya gerçekliğe travmatik bir uyanış, ya da Matrix'in kurallarıyla düzenlenen yanılsamaya devam. Filmin en aşağılık karakterinin, çatalını bir parça kırmızı ve sulu bifteğe batırarak "Bu bifteğin gerçekte varolmadığını biliyorum. Matrix'in beynime bunun sulu ve lezzetli olduğunu söylediğini de biliyorum. Dokuz yıldan sonra neyi fark ettim biliyor musunuz? Cahillik, mutluluktur." diyen, asilerin muhbir-ajanının aksine, Neo gerçekliği seçer. Diğeri ise, yanılsamanın -kişi yalnızca bir yanılsamada olduğunu biliyorken bile- daha tercih edilebilir olduğunu söyleyen haz ilkesini takip etmektedir.

Yine de bu seçim çok da basit değildir. Neo'nun filmin sonunda insanlığa önerdiği tam olarak nedir? "Gerçekliğin çölü"ne doğrudan bir uyanış değil, sanal evrenlerin çokluğu arasında özgürce bir sürükleniş. Kişi, Matrix tarafından tutsak edilmektense, evrenimizin kurallarını değiştirmeyi, özgürce uçmayı ya da diğer fizik kurallarına karşı gelmeyi öğrenerek kendini özgür kılabilir. Seçim, acı gerçek ve haz dolu yanılsama arasında değil, yanılsamanın iki değişik hali arasındadır. Neo insanlığa evreni, içinde birçok oyun oynayabileceğimiz, birinden diğerine özgürce geçebileceğimiz, gerçekliği tecrübe etme kurallarımızı yeniden şekillendirebileceğimiz bir oyun alanı olarak sunarken, "Hain", bizim Matrix tarafından idare edilen ve yönlendirilen "gerçekliğimizin" yanılsamasına mecburdur.

Adornocu bir şekilde bu tutarsızlıklar, filmin doğruluk anlarıdır: Bunlar, gecikmiş kapitalist deneyimlerimizin zıtlıklarıdır, gerçeklik ve acı (haz prensibinin hükmünü tehdit eden gerçeklik), özgürlük ve sistem (özgürlük sadece bütün yayılışını engelleyen bir sistem içinde mümkündür) gibi basit çiftleri içeren zıtlıklar. Ama filmin esas gücü başka bir alandadır. Filmin eşsiz etkisi, ana tezinde değil (gerçeklik olarak yaşadığımız şey Matrix tarafından idare edilen yapay bir sanal gerçekliktir, mega-bilgisayar doğrudan hepimizin zihinlerine bağlıdır), milyonlarca insanın sıvıyla dolu beşiklerde klostrofobik bir hayat sürdüğü, elektrik üretmek için canlı tutulduğu ana tasvirdedir. Bu yüzden (bazı) insanlar, bu tutsaklıklarından "uyandıklarında", bu uyanış dışarıdaki gerçekliğin geniş boşluğuna doğru bir açılış değil, her birimizin prenatal (doğum öncesi) sıvı içerisine dalmış, fetüs benzeri organizmalar olduğumuz bu ilişikliğin korkunç ilk algılanışıdır.

Bu tam-pasiflik, bilinçli deneyimlerimizin aktif, kendini ortaya koyan özneler olarak yaşatıldığı bir hayal. Matrix'in -Öteki'nin- "jouissance'ın" birer aleti olduğumuz düşüncesi, yaşam özümüzün pil gibi emilmesi, en yoldan çıkmış hayal. Bu bizi esas dürtüsel muammaya getiriyor: Neden Matrix'in insan enerjisine ihtiyacı var? Çözümü sadece enerjide aramak, tabii ki anlamsız, Matrix binlerce insan ünitesi için koordine edilmiş sanal gerçekliğin son derece karışık düzenlemesini gerektirmeyecek, daha güvenilir bir enerji kaynağını pekala bulabilirdi. Tek tutarlı cevap, Matrix'in bu insan "jouissance"ından beslendiği.Ve böylece Lacan'ın, "Öteki"nin anonim bir makine olmanın uzağında, kendisini tanımlayan hatta oluşturanların "jouissance"ının sürekli akışına ihtiyacı olduğu temel tezine geri geldik.

The Matrix Reloaded, bir önceki bölümün tutarsızlıklarının üstesinden gelmek için bir dizi yol sunuyor, daha doğrusu bu yollarla oynuyor. Ama böyle yaparken kendini, kendine ait yeni tutarsızlıklara bulaştırıyor. Filmin sonu açık ve sadece anlatım açısından değil, altında yatan evren vizyonu açısından da sallantıda. Filmin temel nitelikleri, Matrix'ten kaçışın, ilk filmi destekleyen basit ve açık ideolojisini belirsiz kılan, yeni eklenmiş zorluklar ve şüpheler.

Yeraltı şehri Zion'daki insanların coşkulu toplumsal ritüelleri; kuralcı, dini bir topluluğu anımsatmaktan geri duramamaktadır. İki kahin figürü üstünde ise şüpheler oluşmaktadır. Morpheus'un görüleri doğru mudur; yoksa o, halüsinasyonlarını zorla ve acımasızca kabul ettiren bir paranoyak mıdır? Neo, geleceği gören bir kadın olan

Oracle'a güvenip güvenemeyeceğini bilemez, o da kehanetleriyle Neo'yu etkiliyor mudur? Matrix'te bir aşırılığa, kudurmuş gibi etrafa saldıran bir virüse dönüşen, yok edilmekten, kendini kopyalayarak kaçmaya çalışan Ajan Smith'in aksine, Oracle, Matrix'in "iyi" tarafının temsilcisi midir? Peki ya Matrix'in mimarının, yazılımını yapanın, "Tanrı"sının üstü kapalı söylemlerine ne demeli? Bu kişi Neo'ya, aslında Matrix'in geliştirilmiş altıncı versiyonunda yaşadığını bildirir, her birinde bir "Kurtarıcı" figürü belirmiş, ama insanlığı özgür kılmak için yapılan her teşebbüs geniş kapsamlı bir felaketle sonuçlanmıştır. Neo'nun isyanı, özgün/eşsiz bir olay olmaktan uzakta, sadece "Sistem"in daha geniş çaplı bozulüş ve onarılış döngüsünün bir parçası mıdır?

The Matrix Reloaded'ın sonunda her şey belirsizdir: Sorun yalnızca Matrix'e karşı yapılan bir devrimin amacına ulaşıp ulaşamayacağı ya da had safhada bir yıkımla sonuçlanmak zorunda olup olmadığı değil, bunların Matrix tarafından değerlendirilmeye alınıp alınmadığı ve hatta bizzat planlanmış olabileceğidir. Matrix'ten kurtulanlar bile seçim yapmakta özgür müdür? Çözüm, yine de isyanı göze almak mı; Matrix'te kalarak kısmi "direniş" oyunları oynamaktan vazgeçmek mi; yoksa Matrix'teki "iyi" güçlerle işbirliği içine girmek midir? İşte The Matrix Reloaded burada biter: bugünün solunun üzücü çıkmazına ve Sistem'e karşı mücadelesine mükemmel bir şekilde ayna tutan düşünsel ilişkilendirmede (cognitive mapping) çıkan bir hatada...

Filmin sonunda Neo'nun, insanlara saldıran, mürekkepbalığına benzeyen kötü makineleri sihirli bir şekilde sadece elini kaldırarak durdurmasıyla filme tamamlayıcı bir düğüm katılmıştır. Bunu, şüphesiz mucizeler gerçekleştirebileceği Matrix'te değil de "gerçekliğin çölünde" nasıl olup da başarabilmiştir? Bu açıklanmamış tutarsızlık, "varolan her şeyin Matrix tarafından yönetildiğini", esas bir gerçeklik olmadığını mı vurgulamaktadır? Bu tarzda post-modern bir kışkırtma -ontolojik karışıklıktan çıkmanın kolay yolu- karşı çıkılmayı gerektirse de, burada Matrix tarafından yönetilen evren ve "gerçek gerçeklik" arasındaki basit ve doğrudan ayrımdaki karışıklığın tam idraki vardır. Mücadele "gerçek gerçeklik" içinde verilse de, asıl savaş Matrix içinde kazanılmalıdır; isyancı insanların bu canal evrene geri gelişlerinin nedeni de budur.

Eski Marksist ikili altyapı/üstyapıyı göz önünde bulundurarak ifade etmek gerekirse, kişi, objektif materyal sosyoekonomik gelişimin kısıtlanamaz ikileminin de gerçeklik içerisinde politik-ideolojik gelişim kadar yeri olduğunu göz önünde bulundurmalıdır. Ya politikanın nüfuz alanı tabiatıyla kısırsa, bir gölgeler tiyatrosuysa, ama gerçekliği dönüştürmede can alıcıysa? Yani gerçek alan ekonomiyken, politika sadece gölgelerin tiyatrosu (Platon'un idealar kuramı) olduğu halde, asıl kavga politikada ve ideolojide verilmelidir.

Mesela, seksenlerin son yıllarında Doğu Avrupa'daki komünist gücün dağılışını düşünün. Asıl olay komünistlerin hükümet güçlerini kaybedişleri olsa da, kritik dağılış bir başka alanda, yasal olarak hala komünistler başta olduğu halde, insanların birdenbire korkularını yenip, hükümetin tehditlerini ciddiye almadığı o sihirli anlarda belirdi. Yani, polisle süren "gerçek" savaş devam ediyor olsa da herkes bir şekilde "oyun"un artık bittiğini biliyordu. The Matrix Reloaded başlığı bu yüzden oldukça uygun: Birinci bölümde Matrix'ten çıkma, onun tutsaklığından kurtulma dürtüsü ağır basıyorsa, ikinci bölüm de kişinin Matrix'e dönmesi, savaşın Matrix içinde kazanılması gerektiğini açıklıyor.

Film yapımcıları, bizleri özgürlük politikasının bütün zorlukları ve karmaşasıyla yüzleştirerek, Matrix serisinin çıtasını belirgin şekilde yükseltti. Ve kendileri oldukça zor bir noktaya geldiler. Şimdi neredeyse imkansız bir görevle karşı karşıyalar. Sıradaki üçüncü bölüm The Matrix Revolutions mutlu son gibi bir şeyi başarmalı, bugünün devrimci politikalarının ikilemlerine uygun bir cevaptan, solun ümitsizce aradığı politik hareket için gerekli olan tasarıdan daha azını vermemeli.

* Filmin adının "Matrix Reloaded" olmasından ve makalenin de filme gönderme yapmasından ötürü başlıktaki "Reloaded" sözcüğü türkçeleştirmeden bırakılmıştır.

Notlar:

(1) "The Matrix" ile kastedilen filmin kendisidir.

(2) "Matrix" ile kastedilen filmde anlatılan dünyadır.

Çeviri: Özlem Küçükoruç – Marmara Üni. Diş Hekimliği Fakültesi 2.Sınıf

- Abanma yok!
- Korkma teknik vurcam

Göktuğ ATLAN MSÜ Sosyoloji 4

2-0 Galatasaray'ın Leeds United galibiyetinin ardından Türkiye'de ki bir gazetenin, İstanbul'da iki Leeds' li tarafından öldürülmesiyle ilgili haber başlığı "two size" (içeride iki, dışarıda iki)...

Belçika'nın Het Laatse Niebws gazetesi, İngiliz holiganların internette kurdukları sayfalarda, tahrik harekatına giriştiğini ve holiganların Brüksel'deki Türk mahallesine saldırmayı planladığını yazdı. Euro 2000 sırasında İngiliz ve Türk holiganların karşılaşmasından endişe eden Belçika ve Hollanda sıkı önlemler almak için hazırlanıyor. Gazete, tam sayfa ayırdığı haberinde, İngiliz holiganların Avrupa Futbol Şampiyonası öncesinde Charleroi kentinde Belçikalıların kurduğu White Army Charleroi adlı internet sayfasından yaptıkları yayınlarla, Brüksel'deki Türk mahallesine saldırı düzenleme çağrısında bulunduklarını duyurdu...

Modern futbolun gelişim süreci ve şiddetin yeri

"Yüzyılın oyunu" olarak nitelendirilen futbolun kesin olarak ortaya çıkışı hakkında belirli bir tarih-dönem saptanamamıştır. Ancak insanoğlunun devingen ruhsal ve fiziksel yapısı içinde özellikle yuvarlak cisimlerle oynamaya, kendini eğlendirmeye yönelik bir eğilimi olması, bu oyunun insanlık tarihiyle eşit bir tarihe sahip olabileceği düşüncesini oluşturuyor.[1] Ancak modern futbolun gelişimi 19. yüzyılın sonlarına dayanır. Bu dönemde Britanya'da hızla gelişen modern futbol, zamanla Avrupa'ya taşınmıştır. Ancak İngiliz Futbol Federasyonu'nun, kendisini futbol ruhunun ve geleneğinin tek koruyucusu olarak görmesi, adalıların Avrupa takımlarından uzak durması sonucunu getirmiştir. Buna rağmen, İkinci Dünya Savaşı'na kadar olan dönemde futbol, geniş kitlelere ulaşarak oyuncuların profesyonelleşmesi, takımların fiziksel ve taktik gelişimleri için özel antrenörler çalıştırması, uluslararası maçların ve politik toplantıların yapılabileceği büyük stadyumların inşa edilmesi gibi büyük dönüşümler gerçekleşmiştir. Bu noktada savaş, futbol oyununun geniş kitlelerce tanınmasında önemli bir etken olmuştur. Futbol çalışmalarının, jimnastik ve beden eğitimi hareketleri bakımından askeri eğitime benzerliği yanında, takım ruhu, dayanışma, yaratıcılık gibi özellikleri ortaya çıkarması, ki bu değerler uzun savaş yıllarına dayanıklılığı arttırıyordu; futbolun savaş alanında ilgi görmesinin ve bu ilginin savaş sonrasına taşınmasının nedenlerindendir.[2]

Futbol, bu dönemde tekniğin ön planda olduğu bir şekilde oynanıyordu; buna paralel seyir zevki ön plandaydı. Gelmiş geçmiş yıldızların büyük bölümünün de İkinci Dünya Savaşı ile 80'ler arasında yetişmesi da bununla ilintilidir. Görsel iletişim araçlarının gelişmesi ve canlı yayınların başlaması sayesinde futbol popülaritesini arttırmaya başladı; bununla beraber her geçen gün daha da profesyonelleşmek zorunda kalan futbolun gelişen antrenman programları ile beraber, insan bedeninin fiziksel özelliklerinin arttırılmasıyla futbolun oynanma tarzı değişiklikler göstermeye başladı: en çok koşan, en güçlü olan, en sert mücadeleye giren, nasıl oynanması gerektiği dışardan komutlarla belirlenen, robotlaşan bir futbolcu profili ortaya çıktı. Böyle bir futbol ortamında tekniğin önemi ar-

[1] Sert, Mahmut, Gol Atan Galip: Futbola Sosyolojik Bir Bakış, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2000, s. 51.
[2] Sert, Mahmut, age, s.59.

ka planda kalmaya başladı. Sahadaki sertlik sanki tribüne de yansımışçasına, bu değişimlerle beraber futboldaki şiddet olaylarında artışlarda paralellik göstermektedir. Futbolun kitleleri peşinden sürüklemesiyle beraber büyük rantlar elde edilebilir hale gelmesi, iktidarların da bunu kullanmasına yol açtı. Siyasetçilerin futbol üzerine oynaması, kulüp yöneticilerinin daha önemli kişiler haline gelmesi ile maç kazanmanın önemi de artmış oluyordu. Sadece seyirlik bir şey olmaktan çıkmaya başlamıştı futbol.

Futbolun iktidar tarafından çıkar için kullanılmasına bir örnek; Arjantin'de generaller topluma, faşistlere özgü, basit bir açıdan bakıyorlardı. Onlara göre, bir ülkenin güçlü ve ulusal bir bütünlük içinde olması gerekirdi. Eğer bütün insanlar hep bir ağızdan bağırıyorlarsa, ülke güçlüdür ve halkı bir bütündür. İnsanları bu denli mutlu hale getirmenin tek yolu da zaferler elde etmektir. Zafer; insanlara iş bulmak, başlarını sokacakları bir ev sağlamak yada güçlü bir para birimi sunmak gibi can sıkıcı bir iş değildir. Hayır! Zafer; ya askeri başarılar ya da büyük vatanseverlik gösterileri şeklinde olabilir. Zafer; tüm halkı sokaklara döküp "Argentine, Argentine!" diye bağırmalarını sağlamaktır. Generallerin tek politikası, kendilerini elde edilen zaferlerle bağdaştırmaktı. Planladıkları en büyük zafer, Dünya Kupası'na ev sahipliği yapıp bu kupayı kazanmak ve Falkland Adaları'nı işgal etmekti. Aslında ikisi de aynı anlama geliyordu. Dünya Kupası'nın şarkısı olan "e Vamos Argentine, Vamos a Ganar" (Hadi Arjantin git ve kazan), Falkand Savaş'ı sırasında yeniden söylenmeye başlanmıştı. Bu noktada Brezilya ile müthiş bir paralellik göze çarpıyor. Popüler bir marş olan,"Pra Frente, Brasil" (Brezilya ileri) 1970 Dünya Kupası için yazılmış; ancak daha sonra Brezilya'daki askeri rejimin simgesi olmuştu.[3]

TARAFTARLIK ve Holiganizm

"Taraftarlar, sosyolojinin nesnesi olmanın yanında, bir şüpheli grubu olarak kriminal açıdan, bir tüketici grubu olarak piyasa araştırmacılığı açısından "gözlem altındadır." Taraftarı örgütlenmeleri, -yine varlığını korumaya devam eden- enformal, yüzyüze ilişkilerden kurumsal yapılara doğru evriliyor, özel ağlardan kendi medyasını doğuruyor. Bununla beraber,kendi kendini estetize ediyor; benliğini, takımı ve taraftarlık yaşantısı üzerinden kurmanın, takımına hayranlığı ile kendine hayranlığını iç içe geçirmenin edebiyatını, imgesini kuruyor."[4]

Taraftar kendini takımının başarısıyla o kadar içselleştiriyor ki tuttuğu takımın yenildiğini görmek onu çok olumsuz etkileyebiliyor. Bu durumu gelir dağılımı, eğitimsizlik gibi sosyal nedenlerle açıklamak yeterli değildir. "Takım tutmak" içinde güven, güç, aidiyet hislerini barındıran bir olgudur.

"Bedenlerin birlikte varoluşları sürecindeki ilişki ve etkileşimleri Nietzsche, güç edinimi bağlamında ele alıyor ve bunu bir anlamda iktidarın paylaşımı olarak değerlendiriyor. Ona göre; her beden, bulunduğu mekanın tamamına egemen olmaya ve gücünü geliştirmeye, sonra da uzamına direnen her şeyi ite kaka uzaklaştırmaya çaba gösterir. Bu bağlamda iktidar paylaşılır."[5]

Bu yanı ile beraber futbolun, kişinin toplumsallaşmasını da sağlayan bir durumu söz konusu. Bu bağlamda, toplumun çoğunluğunun ilgilendiği öğelerden biri olan futbol, bireyi toplumsal çerçeve içinde tutması açısından popülaritesi ile etkin bir rol oynamaktadır. Sadece futbolla, tuttuğu takım ile ilgilenen bir kişi dahi kendine sadece bu sayede toplum içinde konuşacak insanlar bulabilir ve topluma bu yolla entegre olabilir.

Kocaelispor'lu Mehmet Taş'ın söylediğine göre "iyi ki taraftar olmuş". Taraftar olmasa, şimdiye kadar başına çok büyük belalar geleceğinden emin. "Futbola sarmasaydım; esrardan, cinayetten, siyasiden falan içeri girerdim kesin. Bizim mahalle biraz kelekti, 70'lerde Kocaelispor maçlarına bizim mahalleden maç seyretmeye değil, olay çıkarmaya gelinirdi. Kimse futboldan anlamıyordu, tek mesele hadise çıkarmaktı. Yani futbol araçtı sadece. Futbol değil, basketbol maçı da olsa, olay çıkaracak adamlar."[6] Gençlik yıllarında futbolla oldukça içli dışlı olan şu anki Başbakan Tayyip Erdoğan, "futbolla ilgilenmeseydim şu an bambaşka bir yerde bambaşka bir durumda olurdum, futbol benim marjinal olmamı engelledi."

"Günümüzde futbol teröristleri olarak nitelendirilen Holiganların ortaya çıkışı irdelendiğinde, taraftarlık kimliği altında gizlenip futbol dünyası kullanılarak gösterilen toplumsal tepkilerin ortaya çıkması, futbol oyununun sosyolojik başka yüzleri olduğunu da göstermesi bakımından önemlidir. "Holiganizmin, "çağdaşlaşma" aşamasında

[3] Kuper, Simon,Futbol Asla Sadece Futbol Değildir. Çev. Sinan Gürtunca, Sabah Yayınları İstanbul1996, Sayfa 171
[4] Toklucu, Murat, Tarftarın Senle, İletişim Yayınları, İstanbul 2001,Sayfa 8
[5] Sert, Mahmut, age, s.25
[6] Toklucu, Murat, Taraftarın Senle, İletişim yayınları, İstanbul 2001, sayfa 8

önemli bir yapı taşı olan sanayi devrimini ilk kez gerçekleştiren İngiltere'de ortaya çıkması ilginçtir."[7]

"Holiganizmin başlangıç yılları, Birinci Dünya Savaşı öncesidir. İki dünya savaşı arasında yükselişini sürdüren Holiganizm, 50'li yılların sonlarına doğru düşüşe geçtiyse de, 60'lı yıllarda yeniden yükselişe geçmiştir. Bugün artık yalnızca İngiltere'de değil, dünyanın bir çok ülkesinde Holiganizm varlığını sürdürmektedir. Futbol alanında bir "izm" yaratacak kadar etkili olan holigan kimdir ve taraftardan ne farkı vardır? Böyle bir ayrım yapılabilir mi? İlk kez İngiltere'de ortaya çıkan Holiganlar, işçi sınıfının alt kademelerindeki ailelerin çocukları; işleri olmayan, toplum içinde adam yerine konulmayan, kendileriyle ve aileleriyle kısaca içinde yaşadıkları toplumla sorunları olan insanlardır. Ve tepkilerini toplum normlarına karşı çıkarak, yakıp yıkarak, kırarak ve şiddet eylemleriyle ifade ediyorlar. Büyük kalabalıkların toplandığı tribünler ise, kendilerini taraftar kimliği altında kolayca gizlenebilecekleri ortamı sağlıyor. Bu bağlamda holiganların futbolu kullandıklarını söyleyebiliriz."[8]

Olay çıkarıp şiddet eylemlerine karışan, alt sınıflara mensup işsiz güçsüz insanlar olduğu düşünülen holiganların bu genel tanımı, şeref tribünlerinde, vip salonlarında, numaralı tribünlerde çıkan kavgalar ve küfürleşmeler bunun pek de öyle olmadığını göstermektedir.

13 Mart 2001'de oynanan Paris Saint Germain-Galatasaray maçında çıkan olayları soruşturan Paris savcısı Anne Vosgien'de holiganların değiştiği görüşünde. Vosgien bu değişimi "Artık 80'lerdeki sağcı ve dazlak holiganların dışında yeni bir holigan türü ortaya çıktı. Bu holiganlar daha önceki aşırı sağcı dazlakların tersine aslında sosyal açıdan topluma entegre olmuşlar, işleri güçleri olan insanlar, daha iyi örgütlüler, olay çıkarıp hemen dağılıyorlar. Bu yüzden kendilerini tespit etmek zor."[9] diye açıklıyor. Türkiye'de ise gerçek tanıma uyan holigan olmamakla beraber, 80'li yıllarda ortaya çıkan, Avrupalı holiganlara benzemeye çalışan, maça kavga etmeye giden kişiler oluştu.

Bireyin yaşamı boyunca içinde biriktirdiği olumsuz etkiler, bireyin kendi gücünü, önemini, statüsünü bir şekilde gösterme istenci içindeki şiddeti biriktirmektedir. Bu şiddet birikimlerinin gösterildiği yerlerden biri de toplumsal mekanlar oluyor, bunun başlıcası da tabii ki en popüler olanında, futbolda gerçekleşiyor. Bununla beraber, bu durumdan çıkar sağlayan medyanın, olayları provoke etmesiyle beraber, polis ekiplerinin her olaya şiddetle karşılık vermesi ve her an büyük olaylar çıkıyormuşçasına davranmasının payı da yadsınamaz.

On binlerce kişinin aynı anda bir yerde bulunduğu bir ortamda şiddet kullanımı oldukça da kolaydır ve aynı takımı destekleyenler arasında dahi sürtüşme yaşanabilmektedir. Özellikle Türkiye'de, açık tribünler itiş kakış içindeyken, açık tribündekiler, oturarak rahat maç izlerken gördüğü numaralı tribündekileri de ayağa kaldırmak ve tezahürat yaptırmak için elinden geleni yapar ki onlar da sıkıntı çeksin. Ayağa kalkmayan bu tribünlere cevap uzun sürmez: "sosyete ayağa sosyete ayağa". Tribünlerde dışarıdaki yaşamdan çok daha rahat hareket etme olanağı vardır. Küfür edilebilir, kavgaya karışılabilir, sahaya bıçak vb. atılabilir veya şehirlerarası husumet nedeniyle çatışma çıkabilir; ancak kimse kimin küfür ettiğini veya kavgaya karıştığını tespit edemez. Bütün bu kaosa rağmen asıl olan sahadaki oyundur ve stattaki seyircinin ne yaptığı pek de önemsenmez. Erkek kimliğinin ve cinselliğinin sürekli ön plana çıkarıldığı Türkiye'deki statlarda, gol attıktan sonra elini şortunun içine sokan futbolcu kamuoyu tarafından afaroz edilirken, kitlesel küfür ve erkek cinselliğine ilişkin gösteriler, bu eksik ahlaki yaklaşımın dışında kalır.

"Türkiye'de 40 yıl önce, statların tribünleri bugün olduğu gibi kurtarılmış bölge görüntüsü vermezdi hiç. Herkes istediği kapıdan içeri girer, istediği yere oturur, renk rekabeti sadece sahada yuvarlanan topun beceri kıvrımlarında kalırdı. Takımların rekabeti tribünlere muşta, bıçak, yumruk ve galiz küfürlerin çirkin korosu olarak yansımazdı."[10] diyor İslam Çupi. Ancak Türkiye'de 1950'li yıllarda başlayan kentlere yoğun göçün getirdiği toplumsal karmaşa ve belirsizliğin ardından 1980 darbesiyle siyasi kimliği yasaklanmış bir toplumun, savunduğu değerlerin dağılmasıyla; gençliğin enerjisini parti tutarken, takım tutmaya değiştirmesi ve bunu fanatikleştirmesi tuhaf değildir. İnsan ilişkilerinin yeniden inşa edildiği değişen dünyaya ve değişen değerlere uyum sağlama sürecindeki bir toplumun, çelişkiler ve tartışmalar karşısında alacağı

[7] Sert, Mahmut, age,s.68
[8] Sert, Mahmut, age,s.69
[9] Topukçu, Murat,age,s.51
[10] Çupi, İslam, Futbolun Ölümü, Der.Barış Karacasu-Kıvaç Koçak, İletişim Yayınları, İstanbul 2000

tutum, şiddet yanlısı olmak durumunda kalıyor. Zira barışçıl olan çatışma çözümleme yöntemleri ve kültürüne ilişkin gerekli sosyal, ekonomik veya kültürel birikime sahip olamayan bireyler hak arama için en kolay üstün gelebileceği yolu, -şiddeti- seçiyor.

Galibiyetin liberal kapitalist toplumlarda aldığı rolü düşününce, sadece galiplerin arta kaldığı ve mağlup olanların neredeyse Darwinist bir anlayışla elenerek yavaş yavaş iktidarlarını kaybettikleri acımasız bir dünyanın tasviri bu.[11]

Geçtiğimiz yıllarda Beşiktaş'ta oynamış İngiltere'nin başarılı futbolcularından Les Ferdinand'a sorulan, "Futbolu yaşamınızın vazgeçilmez bir parçası olarak görüyor musunuz?" sorusuna cevabı belki akıl tutulmamızın önüne geçebilecek bir sağduyuya taşıyabilir bizi: "Futboldan da önemli şeyler var elbette.. Bunun eninde sonunda bir oyun olduğunu aklımızdan çıkarmamamız gerek. Bizim mesleğimizde başarının ve/veya başarısızlığın kriteri olarak çoğu insan maç skorlarına bakar, milli olup olmadığınıza bakar ya da kaç kez şampiyonluk yaşadığınızı sorar. Bunlar önemli tabii... Fakat bence asıl başarı, farklı kültürlerden, farkı inançlardan gelen, belki de futbol olmasa hiç görüşemeyeceğiniz, arkadaş olamayacağınız insanlarla bir takım oluşturmak ve hedefin etrafında buluşabilmektir. Futbol bu işte... İnanılmaz bir bağ...."

"Futbolda her şey karşı takımın varlığı yüzünden karmaşıklaşır." **J. Paul Sartre**

"Saha çizgilerinin dışında hiçbir şey yoktur."
Derrida

"Ölümlülük ve zorunluluklar hakkında bütün bildiklerimi futboldan öğrendim." **Albert Camus**

"Futbol benim bir parçamdır. Oynadığım zaman çevremdeki dünya uyanır." **Bob Marley**

"Futbol sert kızlar için, narin oğlanlara uygun değil"
Oscar Wilde

"Top, gol çizgisini bağımsız insan iradesinin bir dizi aşamalarından sonra geçer." **Karl Marx**

"Futbol bireyci toplumun bir modelidir. İnisiyatif, yarışma ve çatışmaya dayanır ama "fair play"in yazılı olmayan yasaları ile düzenlenir." **Antonio Gramschi**

"İnsanın kendi elleri ve ayakları elde ettiğinden daha büyük bir zafer yoktur." **Homeros**

"Kendini ve rakibini bil. Yüz mücadeleyi zarar vermeden yap." **Sun Tzu**

"Benim cennetim, kaleye giden düz bir çizgidir."
Friedrich Nietzsche

"Futbol çalışan sınıfın balesidir."
Alf Garnet

Kaynakça:

1-Sert, Mahmut, Gol Atan Galip- Futbola Sosyolojik Bir Bakış,Bağlam Yayınları, İstanbul-2000

2-Ulu, Yiğiter, Hatice'ye Mektuplar, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003

3-Çupi, İslam, Futbolun Ölümü, Der. Barış Karacasu-Kıvanç Koçak, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002

4-Stemmler, Theo, Futbolun Kısa Tarihi, Çev. Necati Aça, Dost Yayınları, Ankara, 2000

5-Kuper, Simon, Futbol Asla Sadece Futbol Değildir, Çev. Sinan Gürtunca, Sabah Yayınları, İstanbul, 1996

6-Toklucu, Murat, Taraftarın Senle, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001

7-Kıvanç, Ümit, Kesin Ofsayt- Televizyon Futbolu ve Futbol Medyası, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001

8-Radikal Futbol Dergileri

Fotokopi Eğitimi

Okay DEPREM MSÜ Sosyoloji 4

Bugün herhangi bir üniversiteyi yurt dışından ziyarete gelen bir heyet, özellikle okulun sınavdan hemen öncesi dönemine denk gelmişse, önce ortalıkta uçuşan fotokopi yığınları arasında yönünü kaybedip düşme tehlikesi yaşayacak, sonra da üniversiteye has bir izlenimin i'sini alamadan olay yerinden uzaklaşmayı tercih edecektir. Heyet, hasbelkader herhangi bir amfi ya da sınıfa girdiği taktirde ise, hoca-öğrenci; öğrenci-öğrenci arasındaki tartışma ve yorumlama zenginliğine çıkaracak şapka bulamayacak, tercüman ise, hele şahsına, dersi olabildiğince iyimser-bilimsel bir şekilde nakletme misyonu biçmişse, bir hayli sıkıntılı dakikalar geçirecektir.

Tamamen varsayım gibi gözüken bu yarı karikatürizasyon, aslında günümüz üniversite gerçeğine hiç de yabancı değil. YÖK'ün 22. kuruluş yıl dönümünü geride bıraktığımız şu günlerde, adeta sorun yumağına dönmüş durumda bulunan üniversite gerçeğini ve çeşitli tarafların, öğrenci-akademisyen-devlet; kendi cephelerinden olayı tartışma-sorgulama ya da savunma şekillerini de hesaba katmak üzere, tartışmayı tüm bir öğretim zincirinde ortaklaşan sorunlar temelinde yapmak yerine, daha çok sosyal bilim öğretimi ile sınırlandırmak bu yazının sınırları açısından daha elverişli gözüküyor.

Türkiye üniversitelerinde yaşanan sıkıntıların akademik-bilimsel tarafının iki ayağı olduğu biliniyor. Üniversiteye giriş koşulları ve yüksek öğretim öncesi eğitimin kalitesi (mantalitesi) ile üniversitelerde verilen eğitimin düzeyi. Her biri doğal olarak birbiriyle bağlantılı olan bu etkenlerin birincisini, konumuza dolaylı olarak dahil olduğu ve çok daha uzun uzadıya bir inceleme gereksinimine konu olduğu için es geçerek; genel olarak ikincisini, onun timsalinde de özel olarak üniversitelerdeki sosyal bilim öğretiminin açmaz ve sakatlıklarını özetle ortaya sermeye çalışacağız. Elbette, daha ziyade sorunun şimdilik tarafı olduğumuz cephesinin gözünün ağırlıkta olduğu bir tartışma ile...

Sosyal bilimlerin "kaderi"

Ülkemizde, üniversite öncesi eğitim ve öğretimin öğrenciyi ne ölçüde "eğitip", ona üniversite için gerekli bilgileri ne oranda "öğrettiği", sorunun bizzat tarafı olan çevrelerce şimdiye kadar ayrıntısıyla tartışıldı ve ele alınmaya da devam ediliyor. Kısaca özetlemek gerekirse, kasıtlı ve doğal olarak hayal aleminde yüzenler dışta tutulursa; mantık, sağ duyu sahibi her kişi, üniversite öncesi eğitimin kabileci, ortaçağı andırır, hastalıklı yapısını görmeden edemeyecektir. Ancak, ağırlığın önceden beri kendi tarafında olduğu fen bilimleri-teknik derslerin, pek çok yerde ve noktada teknik ve fen dallarındaki yüksek öğretimin, nitelikçe lise öğretimini aratmasından da kaynaklı olarak, iyi-kötü öğrenciyi bir şekilde üniversiteye "hazırladığı" kabul edilirse, lise ve öncesi eğitimin daha ziyade aksayan taraflarının sosyal bilim dersleri olduğu; bu haliyle de, sosyal bilim öğretim programlarının adaptasyon ve düzey sorununun en fazla yaşandığı yerler oldukları kuşku götürmez.

İlk sene ya da sonun başlangıcı

Konuya ayrıntısıyla girmeden evvel, bu yazının çıktığı yer de dikkate alınarak, eleştiri oklarının, pek de uzak olmayan bir üniversitenin merkezi sosyal bölümü daha çok gözetilerek çevrildiği hesaba katılmalı.

Üniversite kapılarına, sosyal bilim öğrencilerinin, diğer "yarış arkadaşlarından" farklı olmayarak, son iki senelerini tamamen bir test kültürü cenderesinde geçirmiş olarak, öncesinde ise sıfıra yakın bir sosyal bilim birikimi ve çevresini yorumlama-değerlendirme alışkanlığına dair bir belirti göstermez bir şekilde geldiği, sırıtmaktan ağız kasları gevşemiş bir gerçek olarak orta yerde duruyor. Kabile düzeninde örgütlenmiş nice okuldan kopup gelen "sosyal bilim adayı" öğrenci yığınlarının, okullardaki söz konusu koşullar, artı, çürümekte olan bir toplumun onlara okul dışında sundu-

ğu kültür edinme, bilinçlenme olanak ve düzeyleri bir kez daha hatırlandığında, ortalama 18 civarında olan yaşlarının bu açıdan olgunluk bakımından bir hayli gerisinde oldukları tartışma götürmez. Hâl böyleyken, "geleceğin sosyal bilimcilerinin"; sosyologlarının, siyaset bilimcilerinin, vs. ilk 1-2 senelerinin bu açıdan son derece kritik olduğu, sosyal olay ve süreçlere doğru öncesinde edindikleri sakat, tarih öncesi bakış tarzlarının bilimsele,diyalektiğe doğru törpülenmesi, olmayan bilgileri ve bakış açılarının ilk safhalarının alt yapısının ise sağlam şekilde oluşturulması gerektiği esastır.

Sosyal bilim öğretiminin, yöntem, sıra ve yoğunluk gibi yönleri; verilen bilgilerin ne ölçüde yerine oturduğu (kalıcılaştığı) ve kafalarda ne derece bir anlam ifade ettiği, dahası, bilgi yığınlarının belli kategoriler, bağıntısallıklar zinciri halinde kafalarda ne oranda yer ettiği ile doğrudan bağlantılı olmaktadır. Keza, her bilim dalı gibi sosyal bilim dallarının da kavramsal çerçevesi ve yöntembilimine dair bir altyapısı olduğu muhakkaktır. Bu alt yapı, öğrencinin geldiği ortalama seviye ve örneğin verilen bir sosyoloji öğretiminin hangi inter disipliner ağırlıkta verileceği ile ilişkide olmaktadır haliyle.

İnterdisiplinere kapalı bir formasyon

Belli bilim ve felsefe kollarından çıkarak, kısa sayılabilecek bir zaman diliminde onlarca ayrı dala ayrılarak gelişimini bu şekilde halen sürdürdüğü aşamaya gelmiş bulunan sosyal bilimlerin öğretiminin, bu yönüyle hangi dalı olursa olsun interdisipliner niteliği göz önünde bulundurularak formüle edilmesi gereklidir. Örneğin bir sosyoloji öğretiminin sağlıklı ilerlemesi açısından; başta ekonomi, siyasal bilimler, tarih, antropoloji olmak üzere, en yakın komşu bilim dalları ile sürekli temas halinde olması ve bu dallar ağırlıkta bir giriş yapılması hayatidir. Yine de genel olarak, sosyal bilimlerinin merkezi bölümlerinden sosyolojinin ilk yıl dersleri arasında bazı okullarda, komşu bilim dallarına "giriş" niteliğinde bir dolu dersin olduğu görülmektedir. Ancak bu derslerin artan oranının, sosyolojiye daha kuvvetli bir giriş için sağlam temele o oranda zemin teşkil ettiği şüphelidir.

Öncelikle bu dersler, çoğu kez, gerçek amacına hizmet etmek bir yana, konulmuş olmak için konulan; dahası, bir kez görüldükten sonra, içerik ve katkısı, ana bölüm derslerinden esirgenecek biçimde rafa kaldırılan dersler olmaktadır. Hatta ekonomi gibi, bazısı öğrenci gözünde "beleşe" diye adlandırmayı hak eder tarz ve içerikte işlenmektedir.

Bilimsel incelemenin temel kriteleri

Bir sosyal bilimcinin, alanına giren sahayı, olayları, süreçleri, kişileri, vs olabildiğince bilimsel inceleme konusu bellemesinin bazı birikimsel şartları bulunmaktadır. Sosyoloji, siyaset bilimi gibi dallar açısından çok farklı yöntem bilgilerinin olduğu bir gerçek ise de, iyi bir sosyal bilimcinin, en başta tarihsel fikir, akım ve kişileri; olay ve olguları bizzat tarihsel şartları dahilinde süzgeçten geçirmeyi bir yöntemsel ilke olarak edinmesi kaçınılmaz olmaktadır. Yani en başta bir tarihsel bakış edinilmesi, köklerinden kopuk bir biçimde havada uçuşan bilgi yığını manzarasının önüne geçilmesi açısından elzemdir. Bu ise; önce şöyle bir, düşünür ve akımlar, yaklaşım biçemleri dizgesinin şırıngalanması, ardından da yakın dünya tarihinin çeşitli kesitlerinin, üzerinde var ettikleri ideolog, filozof; devrim, evrim, vs'den bağımsız "kuru", içeriksiz tarzda işlenmesinin yanlışlığının ortaya sermektedir. Üzerinde yükseldikleri tarihsel, sosyal, ekonomik şartlardan soyutlanarak; ya da bununla yüzeysel bir bağıntı kurulup geçiştirilen fikir akımları ve onların temsilcileri olan tarihsel kişiliklerin, mantıksal bir düşünce çizgisi dahilinde tutarlı, nedensel şekilde zihinlere yerleşebilmesinin koşulları, daima, bulundukları tarihi dönem ve şartlar dahilinde öğretilip, tartıştırılmasından geçmektedir. Bundan dolayıdır ki, bugün sosyal bilim öğrencilerinin, okudukları alanın belli kavram ve düşünürlerine olan hakimiyetleri, bilgilerinin tarihsel arka planının çok ötesine geçmektedir. Bunun doğrudan sonucu ise tabiatıyla, bilgilerin önemli kısmının kafalara gelişigüzel serpiştirilmesi olmaktadır. Kronolojik sırası da olmaksızın verilen, diğer deyişle kısmen daha çağdaş (yakın tarih) akımlara ve kavramlarına öncelik tanıyan, sosyolojik literatürdeki kavramsal çerçeveyi öğrencinin kafasında buradan doğru kurmayı deneyen bir sosyoloji öğretimi, haliyle az çok ayakları havada kalan bir öğretim programı örneği teşkil etmektedir. Düşünce ve sosyal bilim tarihinin, tıpkı diğer doğa ve teknik bilimler de olduğu gibi, uygarlık tarihinde mantıksal, basitten komplikeye doğru bir seyir izlediği (başka türlüsü de olamazdı herhalde) düşünülürse, müfredat sıralamasının da buna az çok uygun bir sıra izlemesi gerektiğinin daha sağlıklı olduğu açıktır. Burada belirtilmek istenen, bir sosyoloji öğrencisinin de, bir tarih öğrencisi kadar tarihe hakim olacak denli, kaba tarih bilgisi ile yüklenmesi gerektiği değil, ancak toplumdaki her türden neden sonuç zincirini, bizzat öğreneceği kuram ve kişileri, olayları; ortaya çıkış dönemlerini temel alarak kavraması gerektiğidir.

Bundan dolayıdır ki, bir sosyoloji öğrencisinin, "abi, biz daha yöntemi öğrenmeden bizlere 'yönteme hayır' denmesi öğretildi?" diyerekten yarı şaka, ancak gerçeklik payı yüzde yüz olan yakınma biçimi yadırganmamalı.

Yöntem esastır

Soysal bilimlerde bugün kimi kişi ve düşünürlerin işine gelmese de, toplumsal olay ve olguları incelemek, nedensellik zincirinin halkalarını genişletmek ya da darlaştırmak, derinliği ve kapsamı, bu ölçüde de, geçerliliği farklılık gösteren sonuç ve çıkarımlara ulaşılması ile neticelenebilmektedir. Bu noktada da, bir "sosyal bilimci adayı" öğrencinin

sosyal uzama, kültür dünyasına bakarken, tüm faktörleri hesaba katan diyalektik bakış açısının yanı sıra, olay ve süreçlerinin kaynağını görünür neden ya da en yüzeysel bağıntı halkalarında değil de, olabildiğince kökensel, daha açık deyişle sosyo-ekonomik ve siyasal alt yapı formlarında aranması, bilgilerinin kalıcılaşması ve tutarlı bir dizge dahilinde birbirlerine bağlanan bir sıra izlemesi bakımlarından yararınadır.

Bugün daha çağdaş, modern ağırlıklı bir sosyoloji eğitimi verme iddiasında olan ya da böyle bir görünüm arz eden sosyoloji bölümleri, bu çağdaşlık hatta post-modernlik girdabında öğrencinin "olmayan temeli üzerine" daha düşünsel ve subjektif bilgi alanları ve kuramları ile başlangıç yapmayı seçebilmektedirler. Yine bu noktada, her bilginin ve sosyal bilgi kuramının yaklaşımının bir yerde subjektif olduğu itirazına verilecek yanıt ise, ekonomik-sosyal-siyasal süreçlerden hareketle, görülür sosyal evrenden sonuçlar çıkararak oluşan kuramlar ile bilhassa henüz geride bıraktığımız yüzyılda, sosyal bilimlerde katlanarak derinleşen ve gelişen düşüncel evriminin ileri safhalarında; yapısal ve yorumsal inceleme yöntemi ile daha öznel bir araştırma yöntemi belirlemiş, tikel ve mikro alanlarında at koşturan akım ve kuramlar arasında bu yönüyle net bir ayrım olduğu gözden kaçacak gibi olmadığıdır.

Sonuç ya da sonuç yerine

Sosyal bilim ya da bilhassa sosyoloji öğretiminin tarafımızca sakat bulunan zaaf ve yönleri elbette, konunun diğer tarafındaki çok daha tecrübeli isimlerce daha köklü ve kuramsal düzeyde masaya yatırılabilir. Bu yazının sınırlarının gereği burada durmaya eğilimliyiz.

4 yıllık sosyal bilim öğretiminin sonuna doğru bile halen, bir sosyal olguyu, olayı sorunsallaştırma yetisinden çok uzak olan öğrenci yığınlarına kolayca şahit olunabilmekte. Halen, derslerde ya da ders aralarındaki konuşma-tartışma nöbetlerinde en ufak sosyal gerçeklik ya da fikirden hareketle, tüm kavramlarını yapı bozuma uğratacak denli kendinden şüphe edebilen, yine benzer durumlarda tarihi baştan yazacak derecede "Amerikayı yeniden keşfebilen" öğrencilerle de karşılaşılması şaşırtıcı sayılmamalı. Mezun olmaya yakın bile, her eline geçen fikir kitabını, başucu aşk kitabı misali ilan edip, kitabına göre favori düşünür hatta topluma bakış açısını değiştirme sıklığına yakalanabilenlerin de varlığı es geçilmemeli. En trajik olanı ise; insanları arabesk kaset çıkarmaya yönelten kaba duygulanmalar ve serzenişler eşliğinde toplumsal dünyaya yaklaşıp, çevresindeki sosyal gerçekliğe çoktan yabancılaşmış, ilüzyon evreninde yaşamayı istemese de tercih eden "sosyologlarımız ve siyaset bilimcilerimizin" çıkma aşamasını buradan müjdelemek istiyoruz. Son olarak, brütte 4 seneye yakın bir öğretimin meyvesi olarak seçilen tez konularının, eğer yoksa, kafaya finalde takılarak (o da varsa) mezun olunan sorunsalların genel de görece daha soyut, toplumsal tabanı oldukça zayıf; başka deyişle, Türkiye gerçeğinin, sınıfsal, kültürel, etnik, vs. dengelerini çeşitli açılardan değerlendirme bunları dünyadaki güncel düşünsel tartışmaların süzgecinden geçirme zahmetine katlanmayan, sığ ya da kendince "çok derin alemlerde yüzen" ucubeler oldukları bir sır değildir. Sosyal inceleme alanına aday adayı olamayacak bir dolu düşünceyi ise sayma zahmetine gerek var mı bilemiyoruz. Bu ve bunun gibi "renkli" manzaraları daha yakından takip etmek isteyenler için, üniversitemizin sosyoloji bölümü 4. sınıf tez dersinin ilk oturumlarını kaçırmamaları tavsiye edilebilir. Bu yazının çıkış tarihi bu bakımdan bundan biraz geç olduğu için ilgilenenlerin gelecek seneki yerlerini şimdiden "konuk öğrenci" statüsünde ayarlamaları yerinde olacaktır....

Türkiye üniversite öncesi "kabile eğitimi" gerçeğini ne oranda özümsemiş oldukları tartışmalı olan sosyal bilim bölüm ve hocaları, izlenen program ve içeriklerde mantıksal-tutarlı bir sıra izlemedikçe, dahası birbirlerinden dahi bihaber şekilde hazırlanan ders içerik ve yöntemlerine bu açıdan kulak asmamayı sürdürdükçe, dersi ve öğrenciyi kendi kafasındaki şablon ve düşünsel fantezilerine denek tahtası yapmaktan vazgeçmedikçe, doğru dürüst birkaç temel kaynakçayı tercih etmek yerine, oradan buradan fotokopiye bıraktıkları hazineler girdabında öğrencinin sınava hazır olmasını bekleme aldatıcılığında direttikçe, çaktırmama kaygısı dahi duyulmayacak tarzda önündeki metinden okuyarak vaaz ayarında dersi idare etme gafletine düştükçe, bir gelip bir gelmedikleri dersler sürecinden sonra ortalıkta görünüp aslan kesilmek suretiyle dersinin uydurukluğu oranında not verme çıtalarını keyiflerince yukarılara çekmeyi sürdürdükçe, aldığı sanlara ve yazdığı yapıtlara karşın halen bildiği farz edilen konularda ders esnasında, öğrencinin lafı ağzına tıkayacak tarzda onun adına gereksiz konuşma histerisine olan ihtiyacını bastıramamaya devam ettikçe, vs. vs. vs. sosyoloji, tarih, siyaset bilimi, vd okumuş ancak toplumsal gerçekliği değerlendirme ölçütleri ve kıvraklığı, sınıf bilinçli aktif politikadaki bir işçi kadar olmayan öğrenciler mezun olup, hayatın engin ufuklarında uçmak yerine sürünmeye devam edeceklerdir.

Not: Bu yazıda yer yer sivri, birebir temas ayarında dokundurmalı eleştirilerin üniversitelerin adı geçen bölüm hocalarının hepsi için geçerli olmadığı ve olamayacağı; kaldı ki burada eleştiri konusu yapılan noktaların aksi özellik gösteren nice hocanın varlığı ve deneyimlerini görmüş olmanın, diğerlerini daha kolay ve dayanaklı eleştirebilme fırsatı verdiği de akla getirilmelidir. Öğrencilere gelince; "No Comment!!!"...

Marshall McLuhan'ın Tezi Üzerinden...

Medium Is Message *

Özlem DELİKANLI MSÜ Sosyoloji 4

Bir medya analisti olan Marshall McLuhan'ın 1960'lı yıllarda gündeme getirmiş olduğu "araç (medyum) mesaj mıdır yoksa vasıta mıdır?" tezi, iletişim konusunun farklı açılardan irdelenmesine önayak olmuştur.

Toplumsallaşmanın en önemli öğelerinden biri olan iletişim, bireyler arasında ortak bir simgeler sistemiyle gerçekleştirilen anlam ve bilgi alışverişidir.[1] Kitle iletişim araçları ile gerçekleşen bu süreç, siyasal toplumsallaşmanın temel unsurudur. Bu araçları kullanarak çok geniş kitlelere ulaşmak söz konusu olduğundan, belirli bir konuda kamuoyu oluşturmak isteyen kimi kişi ya da grupların, çeşitli yollara başvurarak bu etkileşimi sağlamaları söz konusudur; Yani "kamuoyu oluşturulan bir şeydir. Artık kendiliğinden yoktur..."

Kitle iletişim araçları, kültür endüstrisi için vazgeçilmez öğelerden biridir. Sanayi toplumlarında kitle iletişim araçları merkezi bir yer tutar ve hakim ideolojinin kitleye yayılmasını sağlama konusunda araçsal bir rol oynar. Kitlenin "uyutulmasında", kültür endüstrisinin en etkili aracı olarak kullanılır kitle iletişim araçları. Kültür endüstrisi, konumunu sağlamlaştırdıkça tüketicilerin ihtiyacını topluca karşılayabilmekte, yönlendirmekte, disiplin altına almaktadır.[2] Kültür endüstrisi, bireyleri çok katmanlı, çok boyutlu kişilikler olarak kavrar. Ancak bu bilgi, özgürleşme yolunda değil, tüketicileri mümkün olan tüm boyutlarıyla kuşatmak için kullanılır.[3] Kültür endüstrisinde amaç, eleştiri yapmaya olanak tanımamaktır. Anlık etkisi olan şeylerin yaratıldığı böylesi bir ortamda, insanların bir konu üzerine derinlemesine düşünmesi imkansızlaşmaktadır. Derinleşme ve eleştirinin yok edilmesi, kültür endüstrisi ile birlikte niteliksiz, basit, sanatsal değeri olmayan ürünlerin hızla yayılmasına zemin hazırlamıştır. Ve sistemin kendisini devam ettirebilmesi için göstergelerin sürekli olarak yinelenmesi gerekmektedir.[4] Gerekmektedir ki, çünkü kitle üzerinde hakim kılınmak istenen ideolojinin varlığı söz konusu olsun. İletim aşamasında ise içeriğin yok olmasıyla birlikte sunum tarzı giderek önem kazanır. Günümüzde de buna tanık olmaktayız; sunum tarzı üzerine geliştirilen çalışmalar, iletiyi alacak kişinin dikkatini içerikten uzaklaştırarak araca "kitlemektedir." Ve aslında bu şekilde konunun özünden uzaklaşma, dolayısıyla yorum yapamama durumu ortaya çıkmaktadır.

İletişim araçlarının yararlı kullanımı diye bir şeyin olmayacağını söyleyen Baudrillard'a göre kullanılış amacında devrimci olmadıkları gibi taşıdıkları gizil güç ya da başka nedenle yansız ya da ideolojisiz bile değildirler.[5] Kitle iletişim araçlarının ideolojinin çoğaltıcısı değil , yaratıcısı olduğunu söyler Baudrillard.

Baudrillard , her geçen gün daha fazla haber ve bilgiye karşı, daha az anlamın üretildiği bir evrende yaşadığımız savından yola çıkarak üç varsayımdan bahsetmekte-

* Bu makale, Mimar Sinan Üniversitesi Sosyoloji Bölümü Sosyoloji Teorileri II dersi kapsamında hazırlanmıştır.

[1] Ana Britannica, 1988, Sayı 11, s. 520

[2] Horkheimer Max, Adorno, W. Theodor, Aydınlanmanın Diyalektiği, Felsefi Fragmanlar II, Kabalcı Yayınevi, 1996 İstanbul, s.35

[3] Dellaloğlu, F. Besim. Franfurt Okulu'nda Sanat ve Toplum, Bağlam Yayınları, Ekim 1995, s.94

[4] Baudrillard, J.,Simülakrlar ve Simülasyon, Dokuz Eylül Yayınları, Çeviren: Oğuz Adanır, İzmir, Haziran 1998, s.103

[5] Armand ve Mattelart Michele, İletişim Kuramları Tarihi, İletişim Yayınları, 1998, İstanbul, s.80

dir. Bunlardan ilki, haber, anlam üretmekte ancak tüm alanlarda karşılaşılan genel anlam kaybını engelleyememektedir. Diğer bir varsayımı ise, haberin anlamla hiçbir ilişkisinin olmadığıdır. Üretilen haber saf bir araçtır. Ve teknolojik özelliğe sahip bu araçların sahip oldukları herhangi bir anlam yoktur. Bir başka ifadeyle aktarılan haberden ne anlıyorsanız anlam odur. Üçüncü olarak, anlam yitiminin doğrudan iletişim araçlarıyla, kitle iletişim araçlarının haberi eriten, ikna edici bir biçime sokan müdahaleleriyle bir ilişkisi vardır.[6]

İletişim araçları ve onların gönderdikleri mesajlarla ilgilenmeyenler tam anlamıyla toplumsallaşamamış olarak kabul edilmektedirler. Baudrillard'a göre, iletişim araçları toplumsallaşmayı sağlayan araçlar değil, toplumsalın kitleler içinde için için kaynamasını sağlayan araçlardır. Anlama ait tüm içeriklerin egemen bir iletişim aracı tarafından yutulması durumunda bile, bir iletişim aracının kendisinin devrimci ya da yıkıcı bir kullanım değerine sahip olabileceğini söyleyen Baudrillard , McLuhan'ın formülünün götürüleceği en son nokta budur der. Ve mesajın iletişim aracı içinde için için kaynamasından söz eder.

Haberin, kendi ürettiği içerikleri, iletişimi ve toplumsalı yok etmesini Baudrillard iki nedene bağlamaktadır. İletişim kurmak yerine sahneye koyduğu iletişim oyunu içinde kaynayıp giden haberi, bir simülasyon süreci olarak tanımlamaktadır ilk olarak. Yani anlam ve iletişim hipergerçekleşmiştir. Bir ikinci neden ise, iletişim araçları ve haber bombardımanının toplumsal yapıyı bozmalarının engellenememesidir. İşte bu noktada Baudrillard, iletişim araçları için toplumsalın kitleler içinde için için kaynamasını sağlayan araçlardır, der.

Günümüz modern toplumlarında kitle iletişim araçları, sadece birtakım " mesaj" ları kamuoyuna iletmek yerine, toplumu oluşturan bireyleri etkilemek gibi bir işlevi de yerine getirmeyi kendisine bir görev bilmektedir. Bu bağlamda şunu söyleyebiliriz ki; bunu yaparken hakim ideolojinin seslendiricisi konumundadır. "Sorun iletiyi algılamaktı"; Baudrillard'ın 1960'ların Kanadalı medya analisti Marshall McLuhan'dan aldığı bir düşünceydi bu. McLuhan kullanılan aracın iletinin kendisi olduğunu belirtirken, neden ile sonuç arasındaki ilişkinin rahatsız edici bir şekilde gündeme gelmemesinin, mesajın kaynağının yok olmasına, dolayısıyla aracın "mesaj"ın kendisi haline gelmesine neden olduğuna işaret etmektedir.[7] Bu bağlamda örneğin, artık haberin içeriği değil de, onun nasıl sunulduğu önem kazanıyor.

Matbaa ve ilk basım araçları ile iletişimin hızla gelişmesi sonucu, "batı kültürü" hızla yazılı kaynaklara dönüşmeye başlamıştır. Bu gelişme, soyut ve global düşünceye geniş olanaklar kazandırmış, bilgi saklamak ve aktarmakta sağladığı yaygın olanaklar bir kültür ve iletişim patlamasına yol açmıştır. McLuhan' a göre bu, insanları , bir anlamda çizgisel bir düşünceye tutsak kılan bir "Gutenberg Evrenidir." Dolayısıyla , bu evreni yaratan basım ve diğer iletişim araçları, iletişimin gelişme sürecine büyük katkıda bulunmuşlar ve uygarlık tarihi boyunca önemli değişikliklerin oluşumuna imkan sağladıkları gibi zaman zaman onun temel yapısını da etkilemişlerdir.[8] McLuhan'a göre , matbaa insanların tek başına kullanabileceği iletişim aracını; kitabı ,yani sıcak ileticiyi, yarattı.

McLuhan günümüz teknolojisinin gelmiş olduğu bu aşamadan yıllar önce, iletişim teknolojisinin dünyayı tek bir kavim gibi birleştirmekte olduğunu ve yakında dünyanın her köşesine televizyonun gireceğini ve geri kalmış toplumlardaki insanların da bunun etkisi altında kalacağını belirtmiştir. Ayrıca televizyonun mesajları olduğundan daha dramatik, daha gösterişli bir biçime sokarak izleyiciye sunduğunu da ileri sürmüştür. McLuhan'ın yıllar öncesinde geliştirilmiş olduğu bu tezin anlamlılığı yadsınamaz düzeydedir. McLuhan'ın soğuk iletici olarak nitelendirdiği, 21. yüzyılın"kilisesi" olan televizyon, "akıcı" bir kitle iletişim aracı olarak, bireyi geçen anın gerisinde bırakmadan sürekli bir oluş içerisinde tutmaya çalışmaktadır. İnternet ise günümüzde, "küresel köy"ün sınırlarının genişlemesinde "en büyük katkıyı" sağlamaktadır. Ve bu küresel köyde, gelen bilgi anlık ve devamlıdır. Anlık iletişim, aktif karşılıklı etkileşim içinde bir arada var olmanın deneyimini ve çevrenin tüm etkilerini garanti altına alırken[9], bu süreçte bilgi elde edilir edilmez, yeni bir bilgiyle hızla yer değiştirir.

Marshall McLuhan'ın tezi şuna dayanmaktadır; "İletişim bizzat biçimin sağladığı imkan yüzünden içinde bir mesaj taşımaktadır."[10] Böyle bir durumda araçların içeriği önemli olmaktadır. Aracın sahip olduğu içerik o aracın

[6] Baudrillard, J., Simülakrlar ve Simülasyon, Dokuz Eylül Yayınları, Çeviren: Oğuz Adanır, İzmir, Haziran 1998, s. 101-102
[7] Yirminci Yüzyıl Sanatı, A'dan Z'ye Akımlar,Kış 2000, Sayı 16,s.186-188
[8] Bektaş, Arsev, Kamuoyu, İletişim ve Demokrasi,Bağlam Yayınları, Mayıs 1996, İstanbul, s.107
[9] The Medium Is The Massage:An Inventor of Effects, p.63
[10] Doğan , Prof. Dr. İsmail, İletişim ve Yabancılaşma, İmaj Yayınevi, 1997, s. 50

nasıl bir mesaj verdiğiyle doğrudan ilişkilidir. Ona göre her yeni araç bir önceki teknolojik gelişmeye tekabül eder.

McLuhan, ***araç mesajdır*** önermesi için kübizm akımını örnek olarak sunar. Kübizm, ortaya koyduğu yapıtlarda hem yapısal hem de yansıtmacı rolüne uygun olarak, fiziksel dünyanın formlarını onların temel formlarına mümkün olduğunca yaklaştırır. Kübizm, tüm görsel ve dokunsal algılamanın dayandığı bu temel formlarla bağlantı kurarak, tüm formların en açık seçik açıklamasını ve temelini sağlar. Kübist resim, bu nesneler ile temel formlar arasındaki ilişkiyi gözler önüne sererek, fiziksel dünyadaki her nesnenin formunu algılayabilmek için harcamak zorunda olduğumuz bilinçsiz çabayı azaltır. Bu temel biçimler, iskeletimsi bir çerçeve gibi, resmin görsel sonucundaki yansıtılmış nesnenin izleniminin temelini oluşturur; bunlar artık "görülmezler", ama "görülen" formun temelidirler.[11] Bu durumda kübizm, gerçek mesaj olan aracın kendisini ortaya koymaktadır.

McLuhan'ın ***araç mesajdır*** formülünü simülasyon çağına ait emektar bir formül olarak değerlendiren Baudrillard, bu formülü şu şekilde analiz etmektedir; tüm içerik ve mesajlar iletişim aracı tarafından buharlaştırılıp, yok edildiğinde geriye kalmış olan tek şey gibi görünen bu formülü gidebileceği en uç noktaya kadar götürdüğünüzde iletişim aracının bizzat kendisi de buharlaşıp, yok olmak durumuyla karşı karşıya kalmaktadır. Aslında iletişim aracına bir inandırıcılık katan, iletişim aracına farklı, belirgin, bir iletişim araçlığı konumunu kazandıran şey ***mesaj***dır. Mesajdan yoksun bir iletişim aracı bizim tüm önemli güncel değer ve yargılama sistemlerimiz gibi tanımı belirsiz bir şeye dönüşecektir. Etkisini anında hissettiren tek bir model, mesajı, iletişim aracını ve "gerçeği" aynı anda üretmektedir. Sonuç olarak ***araç mesajdır*** yalnızca mesajın değil aynı zamanda iletişim aracının da sonu demektir. Bir gerçeklikle bir diğeri, gerçeğin bir konumuyla başka bir konumu arasında aracılık yapan başka bir süreç yoktur (Ne içerik ne de biçim düzeyinde).[12] İşte, Baudrillard'ın, için için kaynama dediği şey tam da budur.

McLuhan'a geri dönersek eğer; aracın mesajın kendisi olduğunu söyleyebiliriz artık. Ve McLuhan'ın bu teorisi günümüz açısından düşünüldüğü zaman da doğruluk payına sahiptir. Ama Baudrillard, bunu bir adım daha öteye götürerek açıklamıştır.

Kitlelerin uyuşturularak hakim ideolojinin geçerli kılınmaya çalışıldığı noktada aracın kendisinin mesaj olması, iletinin kitlelere ulaştırılmasında etkin bir rol üstlenmektedir. Aynı zamanda bireyi bir anlaşmaya ve katılıma zorlamaktadır. Bu katılımın şekli ve derecesi bireylerin inisiyatifinden çıkarılmış durumdadır. Bir anlamda kitlenin toplu halde uyuşturulması egemen ideolojinin işine gelen bir durum olduğundan buna ses çıkaracak olan yine kitlenin ta kendisidir. Oysa iletişim araçlarının etkisi, devam ettiği ve tek bir bireyin dahi dışarıda bırakılmadan kendisine sürekli olarak bir şeylerin sunulduğu böylesi bir ortamda, toplumun nötralize edilişi kaçınılmaz hale gelmektedir.

[11] Yirminci Yüzyıl Sanatı, A'dan Z'ye Akımlar,Kış 2000, Sayı 16, s.127
[12] Baudrillard, J., Simülakrlar ve Simülasyon, Dokuz Eylül Yayınları, Çeviren: Oğuz Adanır, İzmir, Haziran 1998, s. 105

Büyümek, Hayat Stratejileri ve Trajik Durum:

"Modern" Zamanlarda Birey Olmak

Özlem GÜÇLÜ MSÜ Sosyoloji 2

Ben bir ölüyüm. Zaten az sonra söyleyeceklerimi size bir yaşayan yetişkin söylese inanma ihtimaliniz olmazdı. Çünkü bir yetişkinse ve yaşıyorsa muhtemelen yapacak çok daha önemli işleri vardır. Birilerine bir şeyler söyleyemeyecek kadar meşguldür. Çalışması gerekir, koşması, kahkaha atması, saatini kontrol etmesi gerekir. Yalan söylemesi, doğruymuş gibi yapması gerekir. Hiç ölmeyecekmiş gibi yaşaması - yaşıyormuş gibi yapması- gerekir.

Çünkü yaşıyorsanız meşgulsünüzdür...

Tekrar söylüyorum, ben bir ölüyüm. Yani artık meşgul olacağım hiçbir şey kalmadı. Artık gerçekten bir şeyler söyleyebilirim; gerçekten tüm sahte çabalara, sahte koşuşturmalara, sahte kahkahalara, sahte stratejilere ve sahte düzene dair bir şeyler söyleyebilirim. Büyüyerek yitirdiğimiz(artık yitirdiğiniz demeliyim, çünkü hatırlayın, ben bir ölüyüm) masumiyetimize, yiten şeylerin ardından kalan boşluğu doldurmak için giriştiğimiz o korkunç ve sonsuz koşturmaca ve karmaşaya, karmaşayı düzenli hale getirmek ve boşluğu unutturmak için kullandığımız ya da üzerimizde uygulanan tüm stratejilere ve düzenin kendisine dair bir şeyler söyleyebilirim... ya da bir ölü olduğumu hatırlayıp, haddimi bilip sizin gibi susabilirim... esas konuşulması gerekenden bahsetmeye gerek yokmuş gibi yapıp, olmayanı anlatabilirim: size hep yapılan gibi... unutmak için her gün saatlerce çalıştığınız boşluğunuzu size hatırlatmayabilirim.... susabilirim, ki ölüler genelde böyle yapar... oysa bizim susuşumuz, gerçekten trajik sandığımızın trajik değil, yıllarca trajik sandığımızdan kaçmak için yaptıklarımızın trajik olduğunu anlamamızdandır. Ama artık birileri size, bu bitmez çabanın ve çalışmanın verdiği "hiç ölmeyeceğim" hissinin tamamıyla sahte, düzenin harika planı ve ikiyüzlü bir oyun olduğunu söylemesi gerekiyor... " hatırladıklarının hepsi yalan, yetiştirildin, eğitildin ve satıldın."[1]

Sizin için çok acı ama bunu size söyleyecek olan benim: yani bir ölü... ama başka türlüsü bu trajik tabloyu tamamıyla göstermeye yetmezdi.

Büyümek, yalnızca yaşınıza eklenen rakamlarla sınırlı değildir. Büyümek matematiktir ancak sadece yaşınızla ilgilenmez. Sizin hayat dediğiniz uğraş, hesaplanabilir, belirlenmiş, nesneleştirilmiş, önemli sanasınız diye biraz karmaşıklaştırılmış bir düzenden ibarettir. Yani matematiktir. Yani sanaldır: bildiğiniz gibi aslında bir de yok iki de yüz de... saat beşi çeyrek geçmiyor aslında çünkü beş de yok... birileri sizi oyalamak için ilk bu oyuncakları verdi elinize. Siz büyüdüğünüze sevinirken aslında oyuncaklarınız değişiyordu ve kaybolan masumiyetinizin yerini hırsınız alıyordu. Fethet ve sahip ol politikalarına çabuk adapte oluyordunuz. Oysa trajik olan, olmayanlar diyarında tüm bu sahtelikleri yürekten benimsiyor oluşunuzdu. Düzeni devam ettiren kuklalardan biri olarak tüm kurallara uyuyor -elmalarla armutları toplamıyor- tüm stratejilerle oyalanıyor ve çok çalışıyordunuz. Çalışmak sizi kurtaracaktı, inanıyordunuz. Oysa trajik olan hayatınızın kendisiydi, görmüyordunuz. Olmayan, görünmeyen, sanal bir düzen için varolmayı sürdürüyordunuz.

Üzgünüm, siz bir kuklaydınız... çabanız boşunaydı... hiçbir şeyin dünyasında, her şeyi elde edemezdiniz... milyarlarınız olsa da unutmayın milyar tamamıyla uydurulmuş bir kavramdır... "Açık seçik ve meselsiz konuşmak gerekirse -bizler tanrının elinde birer oyuncağız; kulluk yarışında bizimle dalga geçilir- sonra da teker teker hiçlik kutusuna geri döneriz." Ömer Hayyam

Üzgünüm, siz bir kuklaydınız... ve tanrıyı da öldür-

[1] GÖSTERİ PEYGAMBERİ,; PALAHNIUK, Chuck; Ayrıntı Yayınları; İstanbul; 2002; s: 40

düğünüze göre ipleriniz artık düzenin elinde. Masum doğmuş olsanız da her trajiği tadan gibi tanrınızı/ düzeninizi kurtarmak için suç işlediniz.[2]

Büyümek ve Hayat Stratejileri

Büyümek, sadece bedeninizin büyüdüğünü zannedip, giderek akıllandığınızı sanmaktır. Bedeniniz geliştikçe, kalbinize ayrılan yerin güdükleşmesidir. Kocaman bedenlere hiçbir zaman sığmayacak olan küçük çarpıntılardır. Çoğaldığınızı zannederken eksilmeniz, çevrenizin kalabalıklaşmasını izlerken yalnızlaşmanızdır.

Büyümek her şeyin anlamını giderek kaybetmesidir. Önemli olanların bir ajanda sayfasına unutmamak için indirgenmesidir. Hiç unutmayacağınız bir şeyin kalmamasıdır. Her şeyin içinin boşalmasıdır.

Büyümek, gittikçe boşalan içinizin derin bir sızıyı büyütmesidir aslında. Anlamsızlaşan bir dünyada, muhtemelen nedenini çoktan unuttuğunuz ya da unutmak istediğiniz kocaman bir sızıdır.

Büyümek, o sızıya rağmen, o sızıyı yok sayarak, her şeye devam etmektir. Devam etmesi gereken mutlaka bir şeyler vardır. Büyümek o sızıyı rafa kaldırıp, üstünü de yüzlerce hayat stratejisiyle örtüp, ne kadar mutlu, ne kadar başarılı, ne kadar zengin, ne kadar formda, ne kadar güzel olduğunuzu kendinize tekrar etmenizdir. Her şeyin kendini tekrar etmesidir. Hayatın bir sürprizinin kalmamasıdır.

Büyümek, sürprizleri yok edilmiş bir hayatta, sizi tek terk etmeyecek şey olan o boşluğu gidermek, unutmak, doldurmak için sürekli çalışmaktır. O boşluk hep olacaktır. Ama düzen onu unutturmak için vardır. Rahat olun; ölene kadar yaşayacaksınız.

"İnsanlar hayatlarının kurtulmasını istemiyorlar. Hiç kimse sorunlarının çözülmesini istemiyor. Dramlarının. Önemsiz meselelerinin. Hikayelerinin çözümlenmesini, pisiliklerinin temizlenmesini istemiyorlar. Çünkü geriye ne kalacağını biliyorlar. Büyük ve korkunç bir bilinmeyen."[3]

Büyük ve korkunç bir boşluk.

Modern zamanlarda birey olmak, yetişkin sıfatını kazanmak, varolan her şeyin anlamsızlaşma sürecinden beri uygulana gelmiş tüm hayatı/ düzeni devam ettirme stratejilerini ne kadar uygulayabildiğinizle ölçülür. Çünkü devam etmesi gereken tek şey düzendir. Sizin için yapıldığını sandığınız her şey onun korunması, devamlılığı için yapılır. Nasıl davranacağınız, konuşacağınız, görüneceğiniz, kendinizi güvenli hissedeceğiniz, mutlu olacağınız konusunda bir dizi kural önünüze konur ve siz tüm bunları kendi esenliğiniz için sanırsınız.

İlk olarak çok çalışmanız gerektiği hissettirilir. Var olmak için çok çalışmalısınızdır. Sonrasında mutlaka sağlama almanız, her şeyin başını sonunu hesaplayabilmeniz ve tüm bunları yaparken olabildiğince çabuk ve dakik olmanız gerekir. Hiçbir şey aksamamalıdır. Hata yapma hakkınız da yoktur, düzen hata kaldırmaz. Zaten hata yapmamanız için de bir sürü alet sürer önünüze: ajandalar, her türlü, her yere uygun saat çeşitleri- masa, duvar, meydan, kol saatleri-, vapur, tren, otobüs tarifeleri, uyandırma servisleri..vs.

Herkes gibi siz de aynı saatte işe gitmek, işten gelmek, eğlenmek, uyumak, uyanmak, sevgilinizle buluşmak, yemek yemek, TV izlemek durumundasınızdır. Ya da aynı tip evlerde oturmak, aynı tip mobilyalara sahip olmak, aynı programları izlemek, aynı içkiden içmek, aynı kıyafetleri giymek, aynı tip ofislerde çalışmak ve bu aynılığa alışıp sevmek zorundasınızdır. "Her şey sizin iyiliğiniz için" sloganıyla dolan yaşantınızın artık hiçbir özgünlüğü kalmaz. Siz farkında olmadan özgürlüğü de... Düzen aynılıklarla hayatınızı kontrol altında tutar. Buna "moda", "trend", "imaj" gibi isimler vererek sezdirmemeyi de çok güzel başarır. Sizi "- MIŞ gibi" gösterir.

"Hepimiz aynı TV programlarını izliyoruz. Radyoda aynı şeyleri duyuyoruz, birbirimize aynı şeyleri söylüyoruz. Hayatın hiç sürprizi kalmadı. Hep aynı şeyler olup duruyor. Tekrarlar. Hepimiz aynı TV programlarıyla büyüdük. Sanki hepimize aynı suni hafızadan takılmış. Çocukluğumuzla ilgili hiçbir şey hatırlamazken, komedi dizilerindeki ailelerin başına gelenlerin hepsini gayet iyi biliyoruz. Hepimizin hedefleri aynı. Hepimizin korkuları aynı. Gelecek parlak değil. Çok yakında aynı anda aynı şeyleri düşünmeye başlayacağız. Mükemmel bir uyum içinde olacağız. Senkronize. Birleşmiş. Eşit. Kati. Karıncalar gibi. Böcekler gibi. Koyunlar gibi." [4]

Düzenin üstünüzde uyguladığı stratejileri kendi yaşam tarzınız sanmaya başlarsınız. Sürekli bir şeyleri yapma zorunluluğu hissetmenizin altında nelerin yatabileceğini elbette pek deşmezsiniz çünkü böyle olması gerekir.

Her soruyu KAÇA sorusuna indirgemeniz, her cevabı paraya endeksli vermeniz, her özneyi şeyleştirmeniz gerekir. Kendiniz hariç herkes rakiptir. Bu yüzden yok ederek sahip olmak bir numaralı kuraldır. Hırsınız gözlerinizi bürümeli, amaçları unutup araçlar her yanı sarmalı ki hiçbir zaman size verilmeyecek olan o iplerde bir kukla olduğunuzu hissetmeden istenildiği gibi oynatılabilesiniz. Kendinden habersiz, mutluyMUŞ gibi görünen bir kukla ola-

[2] Roland Barthes'ın Sur Racine adlı eserinde geçen, aslı "her trajik kahraman masum doğar; o, allahı kurtarmak için suç işler" olan cümleden hareketle

[3] GÖSTERİ PEYGAMBERİ; PALAHNIUK, Chuck; Ayrıntı Yayınları; İstanbul; 2002; s: 267

[4] a.g.e. s: 106

rak size düşen yeni zafer kazanma yolları bularak düzeni pekiştirmektir.

Önceden belirlenmiş rollerinizin hakkını vermeli, düzenin seçimlerini kendinize ait sanmalısınızdır. Düzenin vaatlerini iyi dinlemeli, umudu elden bırakmamalısınızdır.

Fiziki yakınlık sosyal uzaklık deyişini hayatınızın en başına yerleştirmeli ve kalın deriler edinmelisinizdir. Bir arada olmaktan nefret ederken, yalnızlıktan korktuğunuz için düzenin yeni oyuncaklarını hayatınıza almalısınızdır: TV, otomobil, çelik kapı, alarm sistemi, telefon hepsi sizin mutluluğunuz için(!). kendisiyle çelişen düzen bazen de size " sosyal olma" adı altında yeni tüketim numaralarını ve oyuncakları sunar; bunları da hiç sorgusuz uygulamanız gerekir: spor salonları, sağlıklı yaşam aktiviteleri, lüks siteler, alışveriş merkezleri, tatil köyleri, gece klüpleri, fast food restoranları, durmadan yenilenen bir sürü elektronik oyuncak: teknolojik afyonlar... bu oyuncakların birbiriyle uyuşmazlıkları sizi hiç ilgilendirmez, büyükleri işine karışılmaz: fast food yiyip, sağlıklı yaşam aktivitelerine katılmaya kazara bir tuhaflık sezseniz de devam etmelisinizdir.. Önemli olan boşluğu unutmaktır-unuttur-maktır.

Sizler yetişkin adı altında, yalnızlardan oluşan bir kalabalıksınız. Dekora dönüşmüş mekanlarda gerçekliğini çoktan yitirmiş bir hayatı yaşıyorsunuz ve hayatlarınızın aslında öz olarak birbirinden hiç de farkı yok. Alışveriş merkezlerinde, otoparklarda, gökdelenlerde sanki tüm bunlar çok olağanMIŞ gibi yapıyorsunuz.

Zaten her şey olasıdır. Her şey aynıdır., aynı kalacak ve aynı olacaktır. Sahte cennetiniz gökten yere inmiş hatta yerlerde sürünmektedir.

Trajik olan sizin hala yaşadığınız hayatı cennet olarak görmeniz, onu tüm sahteliğiyle sevmeniz, benimsemeniz ve kabullenmenizdir.

Trajik olan bu sahteliğin gerçekten hoşunuza gitmesidir. Karşı çıkmamanız, hatta dışardan gelecek en ufak bir değişikliğe tahammül bile edemeyecek olmanızdır. Trajik olan katlanılması imkansız olana sizin aşık olmuş olmanızdır. Tüm o markalarınızı, otomobilinizi, televizyonunuzu, televizyon programlarınızı, cep telefonunuz , çelik kapınızı, alarm sisteminizi, kredi kartlarınızı, ..vs. çok seviyor olmanızdır. Asla gerçek sevgiyi yaşayamayacağınız bu zamanlarda elbisenize dokunup, arabanızla konuşup, hırsız alarmınızı dinleyip tatmin arıyor oluşunuzdur....

Üzgünüm ama tüm bu sahte zevk deryasında gerçekten kötü durumdasınız....

Siz modern zamanların yetişkini, "sahte dünyaya güvenen, bunu eşsiz sanan, kendini mutlu zanneden" bir budalasınız. Ve tarihte bundan daha trajik bir durum görülmemiştir. Sahte anlamlar, sahte inançlar, sahte objeler, sahte yaşamların dünyasında " doğru olsa olsa bir yanlışlık anıdır" [5] *. Sahtenin kutsal sayıldığı bu illüzyonu devam ettiren ve illüzyonunu kendinden çok seven insanoğlu belki de budala bile olamayacak kadar trajik bir durumdadır. Her şey değerini yitirmiştir. Değerli olan tek şey sahtedir ve o da her şeydir ve aslında yoktur. "çağımızın... tasviri nesneye, kopyayı aslına, temsili gerçekliğe, dış görünüşü öze tercih ettiğine kuşku yoktur...çağımız için kutsal olan tek şey yanılsama, kutsal olmayan tek şey ise hakikattir." Fuerbach*

Ben bir ölüyüm son kez söylüyorum ve sizin için üzülüyorum. Lütfen ölmeden önce gerçekten sadece kendiniz için bir şey yapın. Tabii böyle bir şey kaldıysa...

"YARA GÖVDEMİN ORTASINDA
İYİLEŞMEYECEK BİR DAHA" [6]

KAYNAKÇA

1) BAUMAN, Zgymunt, SOSYOLOJİK DÜŞÜNMEK, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2002

2) CHANEY, David, YAŞAM TARZLARI, Dost Kitabevi, Ankara, 1999

3) DEBORD, Guy, GÖSTERİ TOPLUMU VE YORUMLAR, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1996

4) PALAHNIUK,Chuck, GÖSTERİ PEYGAMBERİ, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2002

5) RITZER, George, BÜYÜSÜ BOZULMUŞ DÜNYAYI BÜYÜLEMEK, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2000

6) SIMMEL, Georg, " Metropol ve Zihinsel Yaşam", Cogito Yaz'96

7) TEMELKURAN, Ece, KIYI KİTABI, Everest Yayınları, İstanbul,2002

[5] GÖSTERİ TOPLUMU VE YORUMLAR; DEBORD, Guy, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1996, s: 15

[6] KIYI KİTABI; TEMELKURAN,Ece; Everest Yayınları; İstanbul;2002; s: 55

BİR KİTAP ÜZERİNE; AĞIR ROMAN ANTİ-MASAL

Mert TOKUR MSÜ Sosyoloji 3

Lacan'ın dediği gibi "bilinç dışı dil gibi yapılaşmış" ise dil içinde başka diller mümkün mü? "Koleranın sekiz dil bilen alemci insanları"(s.61) hangi dilleri konuşmakta? "Kevaşeleriyle", pezevengiyle, gafticisiyle, (hırsız) harbi delikanlılarıyla gündelik yaşamın bir parçası olan esrarıyla, haplarıı ve eroiniyle vs... başka bir hukuk. Hukukun dışında kalan Kolera hukuksuz değildir. Oranın kendinde-düzeni racondur. Kendine has suç tanımlamaları ve cezalarıyla...

"Zaman bile Gılı'nin bu süratli hareketine hasta olup bir an duraklamıştı." (s.12)

Masalımsı bir anlatıma sahip olan roman gerçek üstü bir şey anlatmamasına rağmen gerçekliği gerçek üstü bir ifadeyle anlatıyor. Anlattığı dünya ise hiç de ideal bir dünya değil. Bu anlamıyla kesinlikle bir masal değil. Dile içkin kurgulanan öykü, Kolera mahallesini içerden anlatıyor. Romanın tarzı salt biçimsel bir özellik olarak değerlendirilemez. Dil, anlatılanın dışında değil; yani dil bir şeyler anlatmak için sadece bir araç olarak kurgulanmıyor. Dil, kendisini de açıklıyor. Anlatımın argo üslubu bir yandan kitabın kendisi.

"Arap Sado'nun ....lakabı onu kara bir büyüye benzeten, doğuştan yetenekli haysiyetli bir kabadayı olarak kalbinde beslediği Jilet Niyazi'den hatırayda." (s.24)

Romanda lakabın yeri dikkat çekicidir. Walter Benjamin' e göre, ebeveyninin önemi çocuğu dünyaya getirmekten ziyade ona isim koymalarından kaynaklanır. İsim hayatı boyunca çocuğun üzerinde taşıdığı ana baba damgasıdır. Fil Hamit, Tilki Orhan, Gılı Gılı Salih, Yıkık Köprülü Berber Ali, Arap Sado, Puma Zehra, Gaftici Fethi, Horoz Mustafa, Jilet Niyazi, Balık Ayhan... Kolera'nın sahici insanları (kamusal alana sahip ve tabi olanlar) lakaba sahiptir. Romanda isimden çok lakaba rastlanır. İsim ana baba damgasıysa lakap Kolera'nın damgasıdır. Lakap modern çekirdek aileye karşıt olarak okunabilir. Bu durum modernlikten daha çok ilkel kabilelere gönderme yapmaktadır. Gılı'nin lakabının anlamı yoktur. Bu anlam dışı ve akıl dışıdır. O bir anlama sahip olmayan mahallenin damgasını taşır. Belki böylece mahalleyi gerçekten sahiplenir. Buna karşı Gılı'nin kardeşi Reco'nun lakabı yoktur. Reco'nun konuşmalarından onun Kolera'ya ait olmadığının veya Kolera'nın ona ait olmadığının izleri bulunabilir. Ve çeker gider. Bu gidiş lakabın olmamasının nedeni veya sonucu olabilir. Gılı'nin lakabıysa (cezalandırmak için) çift kulak kesmesiyle Gılı Gılı olur. Kadınlardan ise yalnızca Puma Zehra'nın lakabı vardır. Erkek arenasına çıkmaya çalışan tek mahalleli kadın.

Puma Zehra da ancak erkek gibi erkek değerleri ile birlikte varolur. Puma Zehra dışarı çıkmayan dünyadan yalıtılmış hayatlara sahip kadınlara dersler verir. "Zehra'nın talebeleri cin olmadan şeytan olup zar tutan kumarbazlara ceketlerini ters giydirdiler."(s..59)

İşinde usta olan Gaftici (hırsız) Fethi öğrencilerine gaftilemeyi öğretirken mahalle halkına dokunmayacaklarına ve hayati tehlike olmadıkça kan dökmeyeceklerine dair söz verdirir. Hukuk-dışının hukuku etkileyicidir. Bu, kanunsuz bir eylem değildir. Yazının gücüne sözler meydan okur.Yazının güvenirliliğine karşı hırsızın sözünün güvenirliliği. Önemli olan bu hukuk dışı hukuka uyulup uyulmadığından çok düzenleme ihtiyacı: Düzen dışı bir kargaşa değildir, o aksine başka bir düzen halidir yalnızca .

"Gili, Kolera'nın geleneklerine göre en anlaşılır şekilde intikam yemini etmişti."(s.101)

Zarbo (polis) Kolera'ya dışsaldır. Orada bir geçerliliği yoktur. Kolera'nın güvenliğinden bu konuda rüştünü ispat edenler sorumludur. Bitirimler (harbi delikanlılar, sırasıyla; Jilet Niyazi, Arap Sado ve son olarak Gili Gili Salih) ihtiyacı olanın –tüyü bitmemişlerin- yanındadırlar. Ancak mahalleyi sahipsiz sananlar türerler, (Reis ve Yengeçleri) mahalleliden haraç toplarlar. Kolera'nın hukukunun güvencesi yasalar değildir. Kolera'nın geleneği racondur. Bitirimler raconun garantisidir. Gili kavga sırasında Zarbo'ya: "Sen kanunsan ben de belayım." der.(s.106) Kolera'nın hukukunun (raconunun) uygulayıcısı (Bitirim) Gili'nin bu meydan okuması yerel hukukun genel hukukla bir çatışması olarak görülebilir. Kaldı ki zarbo-zorba kelimelerinin benzerliği dikkat çekicidir. Kolera Canavarı'nı (geceleri işlenen cinayetlerin sahibi) yakalayan Gili bu şahsı konuşturur. Çünkü polise güvenmez. "Herifler Taner'i ansızın içeri alsalar kırk bin örgütün yüz bin suçunu üstüne yıkacaklardı." (s.116) Kolera'nın kendi güvenliğini sağlaması zorunludur.

Kolera'nın cezalandırma sistemiyse rahatsız edicidir. Salih yakaladığı Kolera Canavarı'nın çift kulağını keser. Sevgilisine (Tina orospudur.) faça atan satıcısını öldürür. Tabi ki cezalandırma hangi şekilde olursa olsun iktidarın ürünüdür. (Karısını döven adam, harçlık kesen baba, öğrencisini okuldan atan müdür, vatandaşını hapseden devlet vb.) Hiyerarşi, iktidar iç içe geçmiş bir mekanizmadır. Hiyerarşi "ötekiliklerin" de belirleyenidir.Kolera ötekilerini içinde barındırır. Erkek olmayan bütün değerler hiyerarşinin alt basamaklarındadır. Adam yerine konmak racona uymayı gerektirir. Babası Salih'e karı gibi gülmemesini öğütler. "Adam olan karı gibi gülmez ne sebeple olursa olsun ortalık yerde ağlamaz. Tilki Orhan Gili'ye sevişmeyi teklif edince; Gili Tilki Orhan'ın kalçasına vidayı saplar. Yakın arkadaşının "ibne" olmasını kaldıramaz. Tilkinin suçu adam gibi olmamaktır. Puma Zehra'nın talebeleriyse (daha önce evlerinden çıkmamış kadınlar) bir direniş odağı olarak görülebilir. Kumarbazlara ceketlerini ters giydirenlerdir. "Bitirimler dünyasının soğukluğunu Puma'nın öğrencilerinin attığı canlı kahkahalar şuh bakışmalar ısıttı." (s.59) Bu eylem erkek egemenliğe karşı bir dönüşümü hedeflemez. "Bir yolda bir çizgide önemli olan daima ortasıdır, ne başı ne sonu önemlidir. Hep bir yolun ortasındayız, bir şeyin ortasındayız." (Diyaloglar Gilles Deleuze-Claire Plarnet, s.58,1990, Bağlam Yay.)

"Balık, üzerine örtü koyduğu darbukayı çaldıkça Kolera'da yaşayan köylülerin tüyleri diken diken oldu." (s.30)

Şoparlar (çingene gençler) Kolera'nın hayaletidir. Kolera'nın ruhu çingene müziğinin içinde bulunabilir. Neşeyle hüzün kol kola yürürler. En neşeli şarkının içinde bile ince bir melankoli gizlidir. Balık Ayhan'ın, Arap Sado'nun ölümünden sonra darbukanın üstüne örtü koyup darbukayı çalması mistik bir ritüeldir. Müzik dinsel bir ritüelin göbeğinde yer alır. Kolera'nın ruhu ağır roman havasındadır.

Son olarak Kolera'nın "sekiz dil bilen alemci insanları" bu yazıyı okusalar umutları sönerdi. (gülerlerdi)

"Ali boynu bükük bekleyen eşyalarına son bir defa daha bakıp elindeki kibriti geçmişin cansız hatıralarına gönderdi."(s.93)

Kaynak

Kaçan, Metin, Ağır Roman, Metis Yay., İstanbul, 1995

BAUDELAIRE VE İÇ SIKINTISI ÜZERİNE

Onursal YAKUPOĞLU MSÜ Sanat Tarihi 4

Şiir, Baudelaire için öncelikle uğursuz bir şeydir ve Baudelaire'in şiirinin temelinde felsefe yatar. Baudelaire'de yaşamsal ikilik söz konusudur: büyüleyen-büyülenen, neden-sonuç, özne-nesne ve özgür-esir ilişkisini taşıyan, dehanın susuzluğunu çekmeyen bir şairdir. Yaşamı yavaş yavaş düzenlenmiş bir intihar gibi kabul edilse de imgelem dünyasını baştan aşağı değiştirmiş, kendi özgür felsefesini yaratmış bir dahidir O. Afyonun görkemli gerçeğine ulaşmış bir şair olarak kayaların ötesinden gelir sesi.

Yalnız şair, yalnızlıktan öyle bir korkar ki, hiç yalnız çıkmaz sokağa. Yalnız yolculuk bir işkence gibidir O'nun için. Her yere topluluk halinde gider ve şiirlerinin besin kaynağını yaptığı sohbetler oluşturur. Kendini düzenli çalışmaya zorlayan iradeden uzaktır. Kendini yönetirken ve tam olarak görürken kendine aşırı bağlanır; kendi üstüne kapanır ve çok sesli bir bağlanışla kendi yaşamında yiter. Baudelaire kendini hiçbir zaman unutmaz. Görürken de bakar kendine o, baktığını görmek için bakar. Gözetlenen bilincin doğallığı, O'nun gözünde yitmiştir. Kendiliğindenlik onun için yoktur; nesneler gözetlendiği için yapmacıktır, doğallıktan uzaktır. Kendini hem cellat hem kurban olarak ilan eder; çünkü insanın kendini görebilmesi için böyle bir ikiliğe ihtiyacı vardır. Görenle görünen birbirine karışır ve uyuşturucunun yardımıyla bu oluş daha iyi gözlenir. Kendini değersiz gören, ama aynı zamanda dehanın sınırlarını zorlayan Baudelaire, hem cellat hem de kurban olmayı başarmıştır. Kendine eziyet etmeyi seven Baudelaire, acıdan zevk duyarak şiir felsefesine, dünyasal olana duyduğu genel sıkıntıyı yedirmeyi başarmıştır.Yararlı bir adam olmak ona hep iğrenç bir şey gibi gözükmüştür. Ona göre yararlı olmak isteyen kimse siyasal ya da felsefi akla boyun eğer, kendinden kopar. Oysa yaşam bir oyundan başka bir şey değildir.

İnsan kendi ereğini kendi başına çizmelidir. Hiçbir şeye boyun eğmeden, kontrolsüz bir biçimde ereğini belirlemelidir. Oluşturulan bu erek asla solmaz ve insana geri döner. Şöyle der Baudelaire: "Her insanda, iki dilek vardır; biri tanrıya doğru, öteki şeytana doğru. Tanrı'ya ya da tinselliğe sığınış, bir basamak basamak yükselme isteğidir; şeytanınki ya da hayvansallığınki ise bir iniş mutluluğudur." Yani insan iki gücün etkisi altındadır ve biri meleğe, diğeri ise hayvana yöneldiğine göre, bu güçlerden her biri insansal olanın yıkımını sağlar. İnsan iki türlü aşma biçimine yönelir.

Aşağılanmalardan övünç duyan Baudelaire, şairliğini ve isteklerini şöyle anlatır: "Şarapla afyonun o çılgın zevklerinin ozanıyım ben, tek susadığım şey yeryüzünde hiç bilinmeyen bir içki, göksel eczacının bile bana veremeyeceği bir içki, öyle bir içki ki ne yaşam bulunsun içinde ne de ölüm, ne istek ne de yokluk. Hiçbir şey bilmemek, hiçbir şey öğrenmemek, hiçbir şey istememek, hiçbir şey duymamak, yalnız uyumak hep uyumak, bugün tek dileğim bu. Utanılacak, rezil bir dilek, ama yürekten." Böylece iki türlü aşma biçiminin cehenneme inen tarafını gerçekleştirir.

Dandizmin üyesi Baudelaire, bu oluşumu bir din olarak görür. Dandizm kentsoylu yaşama bir tepkidir. Baudelaire'e göre bir dandi, "Durmaksızın yüce varlık olmaya can atmalı, bir ayna önünde yaşayıp ölmeli. Dandicilik aşırı giyim-kuşam düşkünlüğü değildir. Gerçek dandi için olsa olsa iç dünyasındaki soyluluğun simgesidir bu. Bir de her şeyden önce aykırı olma, giyim-kuşam kusursuzluğu kesin bir yalınlığa dayanır onun gözünde, kendini göstermenin en iyi yolu da budur."

"Baudelaire: kendisini bir uçurum olarak duyumsayan adam. Ta kalbinin derinliklerine dek kendini gören, kimseyle kıyaslanmaz, kimseyle kaynaşmaz, yaratılmamış, saçma, gereksiz, tam bir yalnızlık içine bırakılmış, kendi yükünü tek başına taşıyan, tek başına varlığını doğrulamaya yazgılı ve durmadan kendi ellerinden kaçan, kayan, kendi içini gözleyen ama aynı zamanda kendi dışında sonsuz bir kovalamacaya atılmış, dipsiz duvarsız ve karanlıksız bir uçurum." diye yazar Sartre, Baudelaire için. Sartre'a göre O, açık görüşlülüğü bedelsiz olarak seçmiştir; özgürce. Üç saygıdeğer varlık tanır Baudelaire: Savaşçı, papaz ve ozan (Öldürmek, bilmek ve yaratmak). Yıkma ile yaratma burada bir çift oluşturur. İki durumda da bir insan evrendeki köklü bir değişimden tek başına sorumlu oluyor. İşte Baudelaire'in yalnızlığı da tam buradan kaynaklanır; çünkü istediği başkalığın, her bireyin yazgısı olan büyük doğa ötesi yalnızlıkla hiçbir ortak yanı yoktur. "Hiç kimse, kendi varlığının doğrulanmasını başkalarının üstüne yıkamaz." Baudelaire'i korkutan da budur işte. "Yalnızlık tiksinti verir ona" der Sartre. "Yalnızlık denen bu durum, onun anladığı anlamda, toplumsal bir görevdir" diye de ekler. Nitekim, Baudelaire, soylular topluluğu içinde yalnız, şehvetli, tembel bir varoluşu seçer.

"İsterdim bir dev kadın yanında yaşamayı
Esrik bir kedi gibi bir sultan ayağında."

Baudelaire, suçlarından haz alır. Yargıcın karşısına çıkmaktan zevk duyar. Herkesin ortasında günah işler Baudelaire. Bu durumdayken kendini yaratıcı ve özgür olarak duyumsar. Ahlaksal suçlanışın zevkini tadar. Cehenneme de inanmaz Baudelaire; O'na göre, dünyada cehennem vardır. Çektiği acılar hep cehennem azabıdır zaten. "Yaşama; dizginlenen, tutulan, dokunulup geçilen yaşama hayrandı Baudelaire ve bu temiz olmayan aşk, kötülük çiçeği gibi, tiksintinin kara toprağı üzerinde boy atıyordu." Baudelaire, dikizciydi ve kadın eşyası düşkünüydü. Kadını uzaktan severdi. Cinsel birleşmede bile yalnız bir adamdı. Kendini vermekten çok uzaktı. Gösterişli günahı seçti Baudelaire:

"Solgun mevsimle, bu iklimlerin eceleri
Acıyı uyutmanın dışında, ikimizce,
Korkulu bir yatak üstünde aysız bir gece."

Baudelaire, kendi iyiliğini seçmemeyi seçmiştir. Çünkü kendine kızgın derin özgürlüğü ve dışarıdan hazır ilkeleri almıştır. "Kural dışı olanlar kuralı doğrular" yasasına göre hareket eder ve hem cellat hem de kurban olan Baudelaire, kötülüğü bile bile seçer; korkusuzca. "Kötülük Çiçekleri"nde tiksintiden, iç sıkıntısından ve kötülüğün sarp yollarından bahseder. Sanatçıların ölümü Baudelaire'in şiirinde acının muştucusudur. Baudelaire derin acı ve tiksintiyi muhteşem bir dille anlatır:

"Çok kimseden uzaktır Put'unu tanımak,
Bu alnını, göğsünü çekiçleyip giden
Damgalanmış yontucular bir ilentiden.

Tek umut bilirler, garip ve loş Barınak!
Şu ki, ölüm bir güneş gibi süzülüp, yeni,
Çiçeklerle donatacak beyinlerini! "

Baudelaire, bir sanatçının duyabileceği o derin acıyı belirtmekten uzak kalmamıştır. Baudelaire'in duygularında sürekli bir iç boşluk olduğundan söz edebiliriz ve bu boşluğu doldurma çabasının çılgınlık olduğundan da. "Kötülüğü seçmekle, kendini suçlu görmeyi seçti" der Sartre, Baudelaire için ve ekler: "Pişmanlığın aracılığıyla gerçekleştiriyor biricikliğini ve günahkar özgürlüğünü. Bütün ömrünce, suçluluk duygusu ayrılmayacaktır içinden." Baudelaire için acı çekme edimi sürekli bir durumdur. İnsanoğlu isteklerini doyuramayacağı için mutsuzdur. Asla hoşnut olamayacağı için de acı çekmektedir. Baudelaire'in acısı, boşuna bir aşma çabasıdır. Acı yardımıyla, bu dünyadan değilmiş gibi gösterir kendisini. Bu, O'nun iyiliğe karşı bir başka öç alma biçimidir.

"Baudelaire böyledir işte. İçinde herkesin malı olan doğanın bir su baskını gibi yükseldiğini duyar duymaz gerilir ve sertleşir, başını suyun dışında tutar." Zaman O'nu coşku ve rastlantının zorlamalarından kurtardığına göre en özgür olarak duyumsuyordu kendini. Doğayı tanrıdan geldiği için yıkmak ister. Şeytan gibidir; dünyayı yoldan çıkarır.

Baudelaire'in kadına bakışı ise kesinlikle kısırdır. Kadında sarsıntı yaratmaz. " Proust'un Swann'dan bahsederken değindiği, istenen kadını bir anda sarsıp şaşkına çevirecek kadar büyük bir güçle ortaya çıkan ve insandan insana geçen arzuyu tanıyoruz. Baudelaire'e tiksinti veren de bu arzudur işte. Sarsıntıyı doğurur, arzulanan şeyin başlangıçta donmuş olan çıplaklığını canlandırır ve ısıtır yavaş yavaş. Bu, bereketli, bulaşıcı ve ılık doğal bolluğa benzeyen sıcak bir arzudur. Baudelaire'in arzusu ise kesin olarak kısır ve sonuçsuzdur. Ta başından kendine egemendir; çünkü kısır kadının soğuk yüceliği, yaşanmaktan çok akılda canlandırılan zihinsel bir aşk yaratabilir ancak."

BAUDELAİRE'E

Kara şafaklardan doğuyor güneşin efkarı,
Boğacak gibi bakıyor deniz.
Yaşlı, bencil gözleri deliyor göğü.
"Çöplüğün kanayan eti"
Kendisinin darağacı
Cenaze arıyor
Meleğe dönüşüyor çılgınlığı
Göğsüne yapışıyor dilenci pişmanlıklar,
Başlıyor yine karanlık.
Pislik içinde bitlerle besleniyor.
Geceyi bekliyor belleğinden usanarak,
Yüzünü soyuyor gece ,
Kadavra güzelliği bozuluyor.
Hiçliği sarıyor şehvetli elleri,
Sona eriyor masalı.
Işıklar kapanır
yazgının tüyden hafifliğiyle
Başka başka hayatlar fışkırır tarihten;
Yanıt vermez ruh çıldırtan sorulara
Uyurgezer sefalet acı,
Benden alır kefaretini.
Gezerek bulur kışın tadını
Şölenlerine aşık olurum gecenin.
Geçmişe eğilir boynum,
Ciğerime çekerim güneşi.
Suçlu bir gözüm ben,
Ölümü görmeye gelen.
dört bir yana salıyor cehennemini.
Ruhum sokakta,
Ruhum fesatlığın dikenli yollarında.
büyücüyüm ben kendimi esir aldığım.

TOPLUMSAL DEĞİŞİMLER SANAT ve CAZ

Sinem GÖLEBAKAR MSÜ Sosyoloji YL

Kendini uzun yıllardan beri var eden bir olgudur, sanat. Toplumsalın değişim ve dönüşümlerinin de etkilediği, bazen bu farklılıklarla aynı doğrultuda bazen zıt yönde hareketlenmeler yaşamıştır. Ancak en büyük çeşitlenmeler modern sanat ve sonrasında yaşanmaktadır.

19. yy. ile birlikte modern sanat anlayışı yaygınlaşmıştır. Modern dönemde sanat, bir yönüyle var olana karşı durmanın bir ifadesiyken başka bir yaklaşımla da var olanın, iktidarın hükmetme aracı olarak kullanılmıştır. İnsanın doğa üzerindeki egemenliğinin artışına, sanayileşme sürecinde yaşanan hızlanmaya sanatla eleştiri ya da destek gelmiştir.

Sanayileşen toplumda, geleneksel toplumdaki batıl inancın, büyünün yerini kapitalizmin büyüsü alır olmuştu. Kapitalizm dokunduğu her şeyi meta'ya çevirmişti.[1] Buna sanat, kültür vb. de dahildi. 19. yy.'da kültürün yazgısı da mal olma öz yapısından başkaca bir şey değildi.[2] Sanat da diğer ürünler gibi, kitlesel üretimin ve tüketimin bir parçası haline gelmişti. Bu düzeneği bozmamak adına, kitlelere istedikleri değil; istemek zorunda oldukları veriliyordu. Kültür endüstrisince açıklanan her şey insanları kaçınılmaz şekilde tüm bunların yapılış nedeni olarak yeniden üretiyordu.[3]

Böyle bir ortamda sanatın yaşadığı hareketlenmeler, yap(ıl)an ve sunulan kişi arasındaki ilişkiyi de farklılaşıyordu.17. yy.'dan itibaren yerleşen gerçekçilik gelenekleri modern olanın yerleşmeye başlamasıyla terk edilmişti. Tüm bu olup bitenlerden müzik ve özellikle bu çalışmanın üzerinde duracağı bir kolu olan caz da nasibini almıştı. Ve yola koyulmuştu...

Caz ?!!

Caz nedir, nereden gelir, nereye gider, kimler yapar, kimler dinler... gibi sorulara verilen cevaplar genellikle derinliğe sahip değildir. Bu cevaplar, insanların caz üzerinde etkisi olan tarihsel, toplumsal ve ekonomik faktörleri dikkate almadan verdiği cevaplardır.

Caz oluşumu ve gelişimi süresince, bir "azınlık"ın biraz olsun kendini hiç kimseymiş gibi hissetmekten kurtulmasının anahtarı olmuştur. Köken olarak caz "jass her up" dan gelmekte; yani "hızlandır, canlandır, heyecanlandır" anlamlarında kullanılmaktadır. Tam da kendi yaşam koşullarına ayak uydurabilmek ve yaşayabilmek için yapmak zorunda oldukları gibi...[4]

Bu müziği yapmaya başlayan insanların "zorunlu göçebe"ler, köleler olması da onların farklı tarzları bir arada yaşatan müziği oluşturmalarına sebep olmuştur. Yolculuğa belki de müziklerinde barındırdıkları Afrika'nın halk müziği, zenci kölelerin tarlada çalışırken söyledikleri iş şarkıları, İngilizlerin dinsel müziği, Fransızların sokak şarkıları ve bando müziği, İspanyolların sömürge müziği, kızıl derili müziği... gibi farklılıklar sayesinde bir anlamda eklektik bir oluşum sergileyerek toplumu homojenleştirmeye çalışanlara bir eleştiride bulunarak başladılar.

Bu başlangıçta, müziğin kendisi kadar, caz için kullanılan müzik aletleri de ortaya çıktığı toplumsal ortamın ruhunu fazlasıyla barındırır. Özel ve fazla yatırımlar yapılmadan edinilmiş müzik aletleriyle başladılar önce. İlk dönemlerde insan sesine dayanan müzikler yaptılar. Daha sonra Amerikan iç savaşının atığı bando çalgılarını ucuz olarak ele geçirirler ve böylece herkesin caz denilince anımsadığı ilk sim-

[1] Ernest Fischer, Sanatın Gerekliliği, Çev:Cevat Çapan, Payel Yayınevi, İstanbul, 1995, s.49
[2] Walter Benjamin, Pasajlar, Çev:Ahmet Cemal, YKY, İstanbul, 2002, s.24
[3] T.W. Adorno &Max Horkheimer, Aydınlanmanın Diyalektiği 2, Çev:Oğuz Özügül, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 1996, s.15
[4] Cüneyt Sermet, Cazın İçinden, Pan Yayıncılık, 1999, s.9

gelerden biri olan üflemeli müzik aletlerini kullanarak sanatlarını yapmaya devam ederler.[5] Ve o dönem için bir müzik aleti çalabiliyor olmanın kazandırdığı yüksek statü ve kültürlü olma kimliğiyle kendini biraz daha güvende hissetmeye başlarlar.

Caz, kaynağını oluşturan tüm oluşumlardan aldığı güçle serüvenine devam ederken; yaşanılan her devir, tüm geçişler kimilerine artılar getirirken kimilerine de sorunlar getirmiştir.

Gelişimi, Dünü, Bugünü...

Cazın kendini var etmeye başladığı ilk dönem Pre-Klasik devir diye anılır. Caz, New Orleans ve Kansas merkezli şehirli bir müziktir. İlk olarak New Orleans'ta doğmuştur. Bu dönemde "bir halkın müziği" terimi tam da caza uymuştur. Çünkü caz günlük siyah yaşamdan alınan ilhamlarla kendini üreten bir müzik olarak doğmuştur. Bu anlamda toplumsal hayatın içinde karşılaştıkları tüm sorunlar onları müzikle ilgilenirken de takip etti. Müziği yapan "siyah insanlar" yaptıkları sanata ruhunu katarken, "beyaz kapitalistler" ise bu müziği sadece bir tür para kazanma yolu olarak görüyorlardı. Bu müziklerinin içeriğini önemli ölçüde belirler olmuştur.

New Orleans'ta cazın iyice yayılışında güneyden kuzeye doğru siyah göçünün başlangıcı da etkili olmuştur. Bu göçün başlıca sebebi ise Amerikan iç savaşı yani Ayrılık Savaşı'dır. Savaşın adından da anlaşılacağı üzere, bu dönemde kölelere tanınan haklara ki, kölelerin büyük bir çoğunluğunu siyahlar oluşturmakta ve kölelik yandaşlarının bu haklara tepkisi nedeniyle yaşanan ayrılığa sahne olmaktadır. Kendisine haklar "verilen" kölelerin sebep olacağı düşünülen sorunlar huzursuzluk ortamının doğuşuna zemin hazırlar. 1860'da Kuzey Amerika ile Güney Amerika arasındaki anlaşmazlıklar sonucunda iç savaş patlak verir. Savaş sonrasında siyahların birazda olsa kazanmış olduğu hakları geri almak isteyen "Güneyli beyazlar" sorunların devam etmesine neden olur. 20. yy. başlarında Güney'de siyahların durumu iyice kötüleşir; lokantalarda, eğlence yerlerinde servis yapılmamaya, oy verme oranlarında düşüş yaşanmaya başlanır. Yani savaş öncesi döneme bir dönüş yaşanmaktadır. Siyahlara yapılan baskılar oranında müziklerinde, cazda da değişimler gözlenmektedir. Günün sıkıntılarından New Orleans'taki barlarda, dans müziği çalan yerlerde eğlenerek, kendilerinin olan bir müziği dinleyerek kurtuluyorlardı. Böylece bu dönemde caz hem yabancılaşmanın hem de yabancılaşmanın üstesinden gelmenin girişimlerinin dışa vurumu haline geldi.

Caz ortaya çıkışıyla birlikte büyük bir dinleyici kitlesine kavuştu. Müziği yapanları ve dinleyicileriyse sadece siyahlar ya da beyazlar oluşturuyordu. Bu ayrımın en belirgin olduğu örneklerden birini New Orleans tarzından sonra ortaya çıkan, Chicago veya Dixieland diye anılan tarz oluşturur. Bu tarzın iki isminin olması ayrılığın müzik adlarına kadar yansımış olmasındadır. Bu tarzlardan ilki siyahların yaptığı müziği temsil ederken, ikincisi ise beyazların yaptığı müziği temsil etmektedir. Bu oluşumun her ne kadar politik ve sosyolojik tavırla ilişkisi büyük olsa da başka bir bakışla, biraz farklı bir algılamayla müzisyen etkileşimi yönünden son derece önemli bir duruştur. Bir zamanlar efendilerinden çekinerek ya da onlarla yaşadıkları sorunları dile getirmek adına yaptıkları, ortaya çıkardıkları bu müzik akımını artık hasbelkader efendileri olmayan beyazların da yaptıklarını görmek son derece önemli bir fotoğraf olsa gerek.[6]

Ve Pre-Klasik devir 1920'ler de New Orleans'la başlayıp, 1930'larda Chicago tarzıyla son bulurken kendisine kattıklarıyla biraz daha zenginleşmiş; fakat bunu bir sonraki devir olan Klasik devir de pek yansıtamamıştır.

Klasik devir denilen dönem Swing diye de anılmaktadır. Swing, ritmik unsurları bakımından son derece siyahi bir karakter taşır ve yeni olanı yaratırken siyah kıtanın mirasını değerlendirir.[7] Bu dönem armonik ve melodik yapıyla fazlaca uğraşmış olsa da, bir anlamda cazın kendini olgunlaştırmasına katkıda bulunmuştur.[8] Ancak caz tüm tarihi boyunca Swing kadar ticari amaçlı bir dönemle hiç karşılaşmamıştır. Swing bir dans müziğidir. Bu amaçla dönem pek çok büyük orkestraların , dans kulüplerinin kuruluşuna şahitlik etmiştir. 1940'lara kadar bigband (büyük orkestralar), Swing denen dönemin içinde anılacak ve altın tahtlarında oturacaklardır.[9]

Bu dönemde kurulan mekanların ticaretini ellerinde bulunduranlarsa beyazlar olmuştur. Bu durum büyük sıkıntılara yol açmış. Müziği yapanlar olarak siyahlar, emeklerinin karşılığını isterken, elde edilen artı değer beyazlar tarafından kullanılır olmuştur.

Tüm bu yaşananlar ve tarihsel geçmiş göz önünde bulundurulduğunda müziği yapanların tepkileri daha anlaşılır oluyor, dönemin sorunları netleşiyor ve bu dönem 1945'te bu tür sorunlar nedeniyle kapanmak zorunda kalıyordu.

Duraklarda Biri; Belki de En Önemlisi...

Bu çalışmada yapılmak istenen Modern başlığı altında

[5] Cüneyt Sermet, a.g.y. , s.11
[6] Murat Opus, "Zaman İçinde Caz", Jazz Müzik Dergisi, Sayı:31, 2003/03, s.99
[7] a.g.m. , s.98
[8] Murat Opus, "Müzik Formları , Armonik Yapı , Enstrüman Ailesi", Jazz Müzik Dergisi, Sayı:32, 2003/04, s.91
[9] a.g.m., s.92

yaşananlar ve caz özelinde bir bakış oluşturmak. Belki de bu nedenle vurgunun yoğunlaştığı bir noktadayız. Çünkü caz için Klasik devirde yaşanan bu kapanış yeni bir başlangıca neden olmuştur ve Modern devir ya da Bebop ya da en kısa haliyle Bop denilen devir başlamıştır.

Kansas, Bop hareketinin başladığı yerdir. Bop' un burada başlamasının nedenleri büyük ölçüde ekonomiktir. Önceden de belirtildiği gibi Swing son zamanlarında büyük sorunlara neden olmaktaydı. Bu sorunlar Bop'un anahtarını oluşturdu. Kansas'ta bir grup genç bu sorunlara karşıt bir hareket oluşturmak amacıyla bu müziği, yani Bop'u yapmaya başlamışlardır. Bu gençlerin yapmak istedikleri hiç kimsenin yağmalayamayacağı bir müzik yapmaktır.

Swing'e göre çok daha ritmik ve hareketli olan Bop, tekniği çok gelişmiş, parmakları ve nefesleri makine gibi işleyen müzisyenler tarafından icra edilmiştir. 1940'ların ilk yarısında Bop müzisyenlerinden Dizzy Gillespie, söyleşilerinde, salonlara bir çok fazla yeteneği olmayanlarında geldiğini, salonu sakinleştirmek ve böyle müzisyenleri uzaklaştırmak için kasten acayip müzikler çaldıklarını belirtir. Bop müziğinin doğmasında, farklı bir içeriği olmasında ve ilk zamanlarında daha az dinleyiciye hitap etmesinde bu tarz yaklaşımlarda etkili olmuştur her halde.[10]

Bop, savaş boyunca siyah insanın yaşamında meydana gelen köklü değişimlerden tasarlanmış ve şekillenmişti. 2. Dünya Savaşı sırasında, 1943-44 yıllarında, ırkçılık karşıtı ayaklanmalar yaşanmış ve siyahlar bunun için mücadele edebileceğini göstermiştir. Bu dönemde ırkçılık tam olarak ortadan kalkmamıştır: fakat sembolik olarak amaçlarına ulaşmışlardır. Bop' ta bu yeni meydan okuma ruhuyla güçlenmiştir ve kendini tam bir siyah müziği olarak ortaya koymuştur.

Bop Hareketi ve Charlie Parker

Charlie Parker, Bop hareketinin ilk ve önemli temsilcilerinden biridir. Charlie Parker, namı diğer "Bird" (kuş gibi uçtuğu sololarından dolayı), Cansas City'den gelme olduğu için müziğinde fazlaca Blues etkilerine rastlanmaktadır. Bu durum onu diğer Bop müzisyenlerinden ayırmakta ve farklı bir derinlik katmaktadır.[11]

Dönemin karmaşası içinde kesin tavrıyla ortaya çıkan Charlie Parker bir kültür kahramanı olmuştur. Çünkü aldığı tavrın her zaman arkasında durmuş, siyah kültürünün, öz kimliğinin her zaman bilincinde olmuş ve 1940'larda bunun en iyi savunucularından biri olmuştur. Bu özelliğinden dolayı pek çok takipçisi olmuş, takipçileri onun müziğini örnek aldığı kadar özel yaşamındaki davranışlarını da örnek almıştır.

Bop devriyle birlikte 1945'ten itibaren bir anlamda esrar devride başlamıştır. Charlie Parker, müziği kadar "iyi" ya da "sağlıklı" bir hayat sürememiş ve genç yaşta bu alışkanlığı sebebiyle hayatını kaybetmiştir. Caz bu dönemde, uyuşturucunun yaratıcılığa etkisi üzerine yoğunlaşmıştır. Dışsal maddeler üzerine, 1927-1931 yılları arasında Benjamin de afyon içme deneyimleri yaşamış ve bu durumun yaratıcılığa olan etkisi üzerine düşünmüştür. Benzer şekilde Baudelaire, melankolik yapıda olan sanatçıların bile çalışabilmek için bilerek düşlere benzer fantazmagorik durumlar yaratmaya çalışabileceğinden ya da yoğunlaşma sağlayacak durumlara uyuşturucular aracılığıyla ulaşmayı seçebileceğinden bahseder.[12]

Dönemin caz müzisyenlerinin yoğun bir kısmı da uyuşturucu maddelerin olumlu bir etkisi olacağını düşünmüş ve yeni genç nesil kolay yolu seçmiştir. Charlie Parker gibi yeteneklerin nadiren yetişeceğini göz ardı etmiş ve iyi çalmasının sebebini uyuşturucu zannederek bu yola yönelmiştir.[13] Bu anlamda, Bop hareketi, bir yandan, toplumsalın müzikteki yansımalarının ifadesi olarak kendini var ederken; diğer yandan da bireyin toplum üzerindeki etkilerine şahitlik etmiştir. Birey ve birey olabilme durumu Charlie Parker çalışırken, arkadaşlarıyla olan ilişkilerinde de kendini hissettirmiştir.

Caza izlediği yolda genellikle büyük orkestralar eşlik etmiştir; ta ki Bop devri başlayıncaya kadar. Yeni devirle birlikte büyük orkestraların adı daha az duyulur olmuştur. Charlie Parker'da çalışmalarını bir orkestrayla değil; Miles Davis ve Max Roach ile oluşturdukları ünlü grubu ve başka gruplarla sürdürmüştür. O hiçbir zaman şeflik yapma eğiliminde olmamış; bunun sebebini kimileri onun böyle bir meziyete sahip olamamasında bulmuştur.[14] Çalışmanın naçizane fikrine göre ise, Charlie Parker'ın bu tavrı onun arkasında durduğu görüşleri destekler durumdadır. Siyahlar-beyazlar arasındaki ayrım; efendi-köle ilişkisi... gibi ikili oluşumların müzikteki temsilcisi olan şeflik sistemi yerine; hiyerarşik bir yapılanmadan uzak, herkesin kendini idare edebileceği, kendi olarak var olabileceği bir grup anlayışını tercih etmiştir.

Bop, cazı icracının sanatı olarak, basit bir eğlence müziği olmaktan çıkarıp; tüm diğer "yüksek sanat"*larla aynı düzey-

[10] Dizzy Gillespie, Dizzy Gillespie-Cab Callowey Big Band Anıları, Jazz Müzik Dergisi, Sayı:32, 2003/04, s.89
[11] Cüneyt Sermet, a.g.y. , s.142-143
[12] Susan Sontag, "Satürn Yıldızı Altında", Sanatçı:Örnek Bir Çilekeş, Der: Yurdanur Salman-Müge Gürsoy Sökmen, Metis Yayınları, İstanbul,1998, s.114-115
[13] Cüneyt Sermet, a.g.y.. s.138
[14] a.g.y., s.142
* Tırnak ("") yazanın notudur.

de yer alan bir sanat haline getirmiştir.[15] Böylece modern toplumun her şeyi gösteriye çevirmesine ki "gösteri paranın öteki yüzüydü"[16] direnen bir tavır sergilemiştir. Swing gibi ticari bir yaklaşımla eğlence müziği yapmak yerine, dinleti müziği yapmayı tercih etmiştir. Bu nedenle dinleyicisi sınırlı olmasına rağmen caz tarihinde politik yapısı nedeniyle oldukça önemli bir yere sahip olmuştur. Ve Charlie Parker'da tavrıyla müziğini birleştirerek, devrin önemli öncü isimlerinden biri olmuş ve müzikteki ilk kızgın siyah adamı yaratmıştır.

Bop'tan Günümüze...

Bop devrinin arkasından 1960'tan 1980'e kadar olan dönem yani avant-garde'a geçiş ve avant-garde dönem başlamıştır. Bu dönemde cool caz, free caz gibi caz türleri ortaya çıkmıştır. Bunlar cazın kendine has ritimlerini sulandırmış ve caza rock ritimlerinin girmesine sebep olmuştur . Dönem bir önceki dönemin hareketliliğini durduracak derecede dinginleşmiş ve neredeyse yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Onu bu yok oluştan, bu dönemde yetişen birkaç müzisyen ve geçmişin ruhunun geleceğe aktırılabilme ihtimali kurtarmıştır.

Ve aktarım gerçekleşmiş, hatta yeniden doğuşlar yaşamaya başlanmıştır. 1980 sonrası cazın son dönemi olup, bu dönemde diğer sanat dallarında ve hatta toplumsal yaşayışta olduğu gibi eskiye sahip çıkma, eskiyi yaşatma gündeme gelir. Cazda da Pre-Klasik döneme bir dönüş yaşanmaktadır. New Orleans ve Chicago tarzına bir özlem duyulmakta ve bunlara sahip çıkılmaktadır.

Ve Son...

Modern olmak biraz da anti-modern olmak demektir.[17] Modern kendi eleştirisini de içinde taşırken, bunun en güzel dışavurumunu sanatla yaşamaktadır. Caz da modern olanın ruhunu içinde taşımış ve kendisinde çelişkiler barındırmıştır. Özellikle günümüzde dinleyicilerinin büyük bir kısmı "elit" diye nitelen bir statüye sahipken, müziği yapanların statüleri ve mensup olduğu "azınlık" grubu nedeniyle tüm tarihleri boyunca sıkıntılar yaşamış olması ilginçtir. Caz modernin bu tip çelişkilerinin yanı sıra yabancılaşma, aidiyet gibi kavramlarını da tam anlamıyla yaşamakta ve yaşatmaktadır.

Tavır olarak kendini yaratan ve sonrasında da yarattığı bu tavrın üzerine giderek kendini geliştiren cazın en büyük başarılarından biri de her süreçte kendini eleştirmeyi ve yenilemeyi bilmesidir.[18] Dönemin getirdikleri, toplumsal hareketlilikler, ekonomik etkenler cazın doğmaya başladığı ortamda onun yönünü belirlemiştir. Caz da doğuşu ve ilerleyişi süresince yaptığı değişikliklerle dönüşümler yaşamış, kendi yolunu çizmiş, bazen amaç bazen araç haline gelmiş; ama kendini var etmeye de devam etmiştir.

Not: Cazın tarihsel bağlamda dönemselleştirilmesi, devirlere ayrılması Cüneyt Sermet'in yapıtından alıntı olup içerikleri farklı kaynaklar yardımıyla doldurulmuştur.

Kaynakça

Benjamin, Walter(2002).Pasajlar. Çev:Ahmet Cemal. İstanbul:YKY.

Berman, Marshall(2001).Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor. Çev:Ümit Altuğ-Bülent Peker. İstanbul:İletişim Yayınları

Debord, Guy(1996).Gösteri Toplumu. Çev:Ayşen Ekmekçi-Okşan Taşkent. İstanbul:Ayrıntı Yayınları.

Fischer, Ernest(1995). Sanatın Gerekliliği. Çev:Cevat Çapan. İstanbul:Payel Yayınları.

Gillespie, Dizzy(2003/04). "Dizzy Gillespie-Cab Calloway Big Band Anıları" JazzMüzik Dergisi. Sayı:32

Göksoy, Erdal(1988). Dünden Bugüne Caz. Ahtapot Müzik Kitapları.

Horkheimer, Max ve Adorno, Theodor W.(1996). Aydınlanmanın Diyalektiği-Felsefi Fragmanlar 2. Çev:Oğuz Özügül. İstanbul:Kabalcı Yayınları

Lewis, Alan(1999). "Modern Cazın Toplumsal Yorumu" Toplumbilim. Sayı:9

Opus, Murat(2003/03). "Zaman İçinde Caz" Jazz Müzik Dergisi. Sayı:31

Opus, Murat(2003/04). "Müzik Formları , Armonik Yapı , Enstrüman Ailesi" Jazz Müzik Dergisi. Sayı: 32

Sermet, Cüneyt(1999). Cazın İçinden. Pan Yayıncılık.

Sontag, Susan(1998). "Satürn Yıldızı Altında" Sanatçı:Örnek Bir Çilekeş. Der:Yurdanur Salman-Müge Gürsoy Sökmen. İstanbul:Metis Yayınları

[15] Alan Lewis, Modern Cazın Toplumsal Yorumu, Çev:Evren Çelik, Toplumbilim, sayı:9, 1999, s.80
[16] Guy Debord, Gösteri Toplumu, Çev:Ayşen Ekmekçi-Okşan Taşkent, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1996, s.30
[17] Marshall Berman, Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor, Çev:Ümit Altuğ-Bülent Peker, İletişim yayınları, İstanbul, 2001, s.24
[18] Murat Opus, "Müzik Formları , Armonik Yapı , Enstrüman Ailesi", s.92

EGE ve ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTELERİ

X.

SOSYOLOJİ ÖĞRENCİLER KONGRESİ

13 - 16 NİSAN 2004

NASIL BİR SOSYAL BİLİM İSTİYORUZ ?

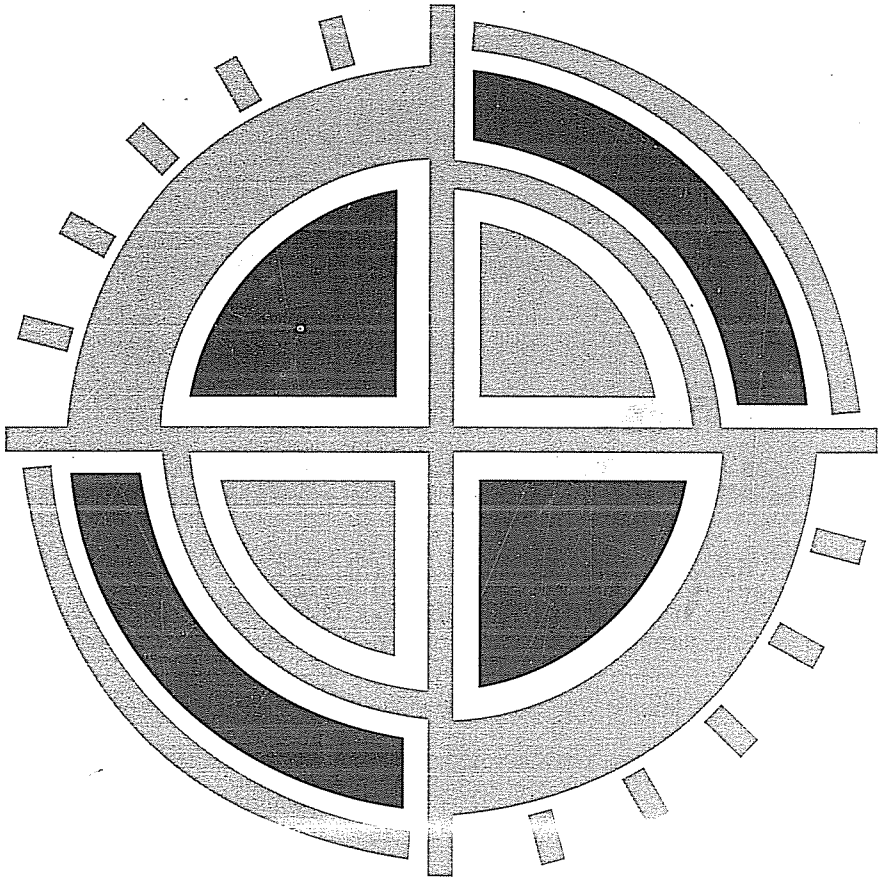
SOSYOLOJİ NEREYE GİDİYOR ?

X. Sosyoloji öğrencileri kongresi bu yıl Ege ve Adnan Menderes Üniversiteleri tarafından Ege Üniversitesinde Gerçekleştirilecektir

1. Kongrenin genel başlığı kapsamındaki bildiriler sadece ilk günkü oturumlarda yer alacaktır. Diğer bildiriler için konu sınırlaması yoktur.
2. Kongrede bildiri sunmak isteyen öğrencilerin 1 Mart 2004 Pazartesi tarihine kadar bildiri özetlerini e-posta veya fax yoluyla ulaştırmaları gerekmektedir.
3. Kongrede sosyoloji alanında yüksek lisans yapan öğrencilerin bildirileri için özel oturumlar düzenlenecektir.
4. Kongremiz tüm sosyal bilimler öğrencilerine ulaşmayı hedeflediğinden diğer sosyal bilimler öğrencilerinin de bildirileri değerlendirilecektir.
5. Kongrenin sosyoloji alanında etkin bir çalışma olması, bilimsel ilerlemeye katkıda bulunması için bildirilerin özgün ve bilimsel olması amaçlanmalıdır.
6. Sunumlarda dia, tepegöz, projeksiyon kullanacakların bu isteklerini bildiri özetlerinde bildirmeleri gerekmektedir.

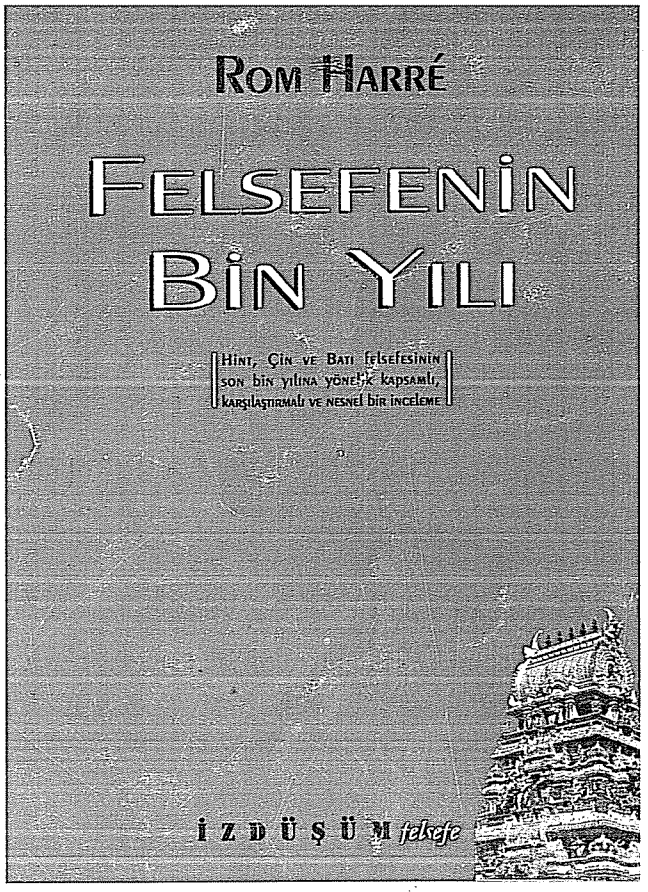
irtibat@sosyolojikongresi.org
thinar2000@yahoo.com
Fax No: 0 232 388 11 02

Bilgi için: www.sosyolojikongresi.org
bilgi@sosyolojikongresi.org

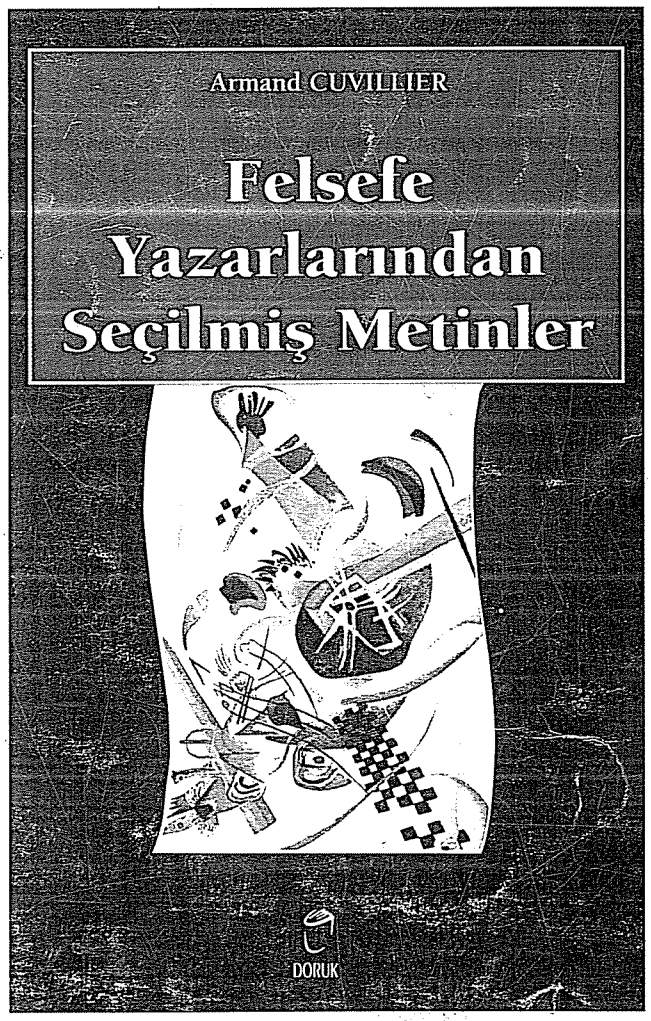
Volkan Ofset

Reklam Ajansı İthalat ve İhracat Ltd. Şti.

İZDÜŞÜM YAYINLARI

Çeviri: İbrahim ŞENER
Ebad:13,5x19,5 432 Sayfa

DORUK YAYINLARI

Çeviri: Mukadder YAKUPOĞLU
Ebad:13,5x21 892 Sayfa

Genel Dağıtım:
Sümer Kitapçılık Dağıtım Ltd. Şti.
İMÇ 6. Blok No: 6103 34470 Unkapanı / İST.
Tel/Faks: 0212 528 11 06 - 528 05 43